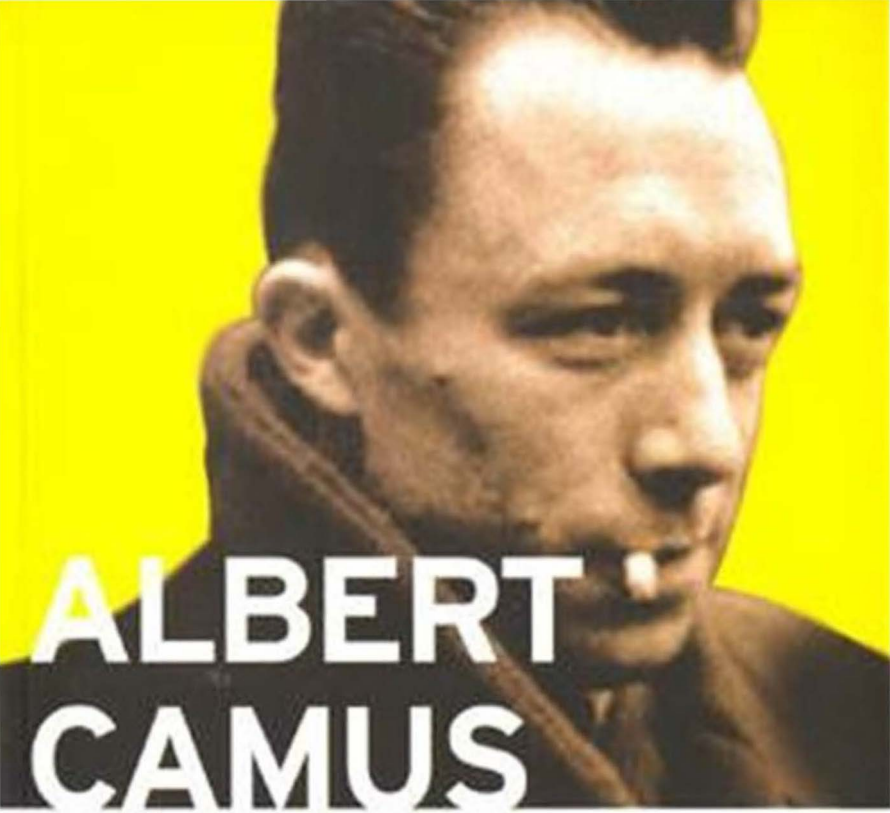

ALBERT CAMUS

Defterler 2

Ocak 1942 · Mart 1951

İthaki

Albert Camus

Fransız düşünür, romancı, deneme ve oyun yazarı. 1913 yılında Cezayir'de doğdu. Babası işçiydi, annesinin okuma yazması yoktu. Öğretmeninin yardımıyla bir burs kazanarak 1923'te lise eğitimine başlayabildi. 1930'da vereme yakalandı. Cezayir Üniversitesi'nin felsefe bölümüne yazıldı. 1936'da yüksek öğrenim diploması aldı. İlk romanı *La Mort Heureuse* (Mutlu Ölüm), ancak ölümünden sonra yayımlanabildi. 1937'de *L'Envers et L'Endroit* (Tersi ve Yüzü) adlı denemeleri, 1942'de *L'Étranger* (Yabancı) adlı romanı yayımlandı.

1957 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı. 1960 yılında bir otomobil kazasında yaşamını yitirdi.

Düşünsel gelişimini iki dönemde gerçekleştiren Camus "saçma" kavramı üzerinde durduğu birinci dönemde intihar, "başkaldırı"yı işlediği ikinci dönemde ise cinayet olgusunu ele alır. İki dönemin ortak yanını oluşturan mutlak son ölüm ise "saçma"yı ortaya çıkaran temel olgudur.

İthaki Yayınları - 175
İthaki Kitaplığı - 30
ISBN 975-8607-55-3

Albert Camus
Defterler (2. Cilt)

Kitabın özgün adı:
Carnets -2-
Janvier 1942-Mars 1951

Çeviren: Ümit Moran Altan
Yayına Hazırlayan: Osman Senemoğlu

1. Baskı İstanbul, 2003

© Editions Gallimard 1962 pour le Tome II
© İthaki, 2002

Yayın Koordinatörü: Füsun Taş
Düzelti: Ahmet Öz
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık
Cilt: Fatih Mücellit

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
www.ithaki.com.tr
ithaki@ithaki.com.tr

Defterler-2

Ocak 1942-Mart 1951

Albert Camus

Çeviren:
Ümit Moran Altan

İthaki

YAYINCILARIN AÇIKLAMASI

Defterler'in bu ikinci cildi yayıncılara bazı sorunlar yarattı. Albert Camus, yeniden gözden geçirmediği daktilo edilmiş bir nüsha bırakmıştı. Metni hazırlamak için, Madam Albert Camus ve Roger Quilliot, yazar tarafından kısmen düzeltilmiş daha eski bir daktilo nüshasından, ve elyazmasından yararlandılar. Bazı daktilo hataları ve anlaşılması güç yerler düzeltilebildi. Anlaşılamayan pek az yerde, okur bir açıklamayla bilgilendirildi. Metin okura, hâlâ hayatta olan bir kişinin sağlık durumunu içeren on sekiz satır (sy. 215) dışında, bütün olarak sunuldu. Yayıncılar; (114, 124, 178, 215, 224 ve 264. sayfalardaki) bazı adların yerine X harfini yerleştirdiler. Albert Camus'nün daha sonra kullanmak üzere başka dosyalara aktardığı iki bölüm de bu metne eklendi. Bu bölümler bir açıklama ile belirtilmiştir.

Albert Camus'nün (Mart-Mayıs 1946) Kuzey Amerika ve (Haziran-Ağustos 1949) Güney Amerika yolculuğunun hikayesi, gerçek bir yolculuk güncesi oluşturduğu için, bu bölümü bu kitaba katmak pek mantıklı görünmedi. Yolculuk günceleri daha sonra ayrı olarak yayımlanacak.

Yaşamöyküsel bilgiler

1942 Hasta olan A. Camus, Chambon-sur-Lignon'da dinlenmek için Fransa'ya geliyor.
Kuzey Afrika çıkarması yeniden Cezayir'e gitmesini engelliyor.

1943 A. Camus yıl sonunda Paris'e yerleşiyor. Gallimard Yayınvi'nde metin okuyucusu olarak çalışıyor, ve bir yeraltı yayını olan *Combat* gazetesinde yazar oluyor.

1944 Başka görevler nedeniyle ayrılan Pascal Pia'nın gidişinden sonra *Combat*'nın yazı işlerini üstleniyor.
Alman işgali bittikten sonra, *Combat*'nın yazı işleri müdürü oluyor.

1945 Çocukları Jean ve Catherine'in doğumu.

1946 Kuzey Amerika'ya yolculuk.
A. Camus, *Combat*'nın yazı işlerinden ayrılıyor.
Yıl sonunda *Ne Kurbanlar Ne Cellatlar* ile Combat'ya dönüyor.

1947 A. Camus, Nisan ve Mayıs ayları boyunca *Combat*'nın yönetimini üstleniyor ve sonra gazeteyi Claude Bourdet'ye bırakıyor.

1948 Cezayir'e yolculuk.
Garry Davis'e destek.

1949 Güney Amerika yolculuğu, Camus, bu yolculuktan hasta dönüyor.

1950 Cabris'de, ardından Vosges'da nekahat dönemi.

1951 *Başkaldıran İnsan* üstüne polemikler.

L'ÉTRANGER (YABANCI), Şubat 1940'da bitti. Gallimard, 1942.

LE MYTHE DE SISYPHE (SİSİFOS SÖYLENİ), Şubat 1941'de bitti. Gallimard.

LES ÉXILES DANS LA PESTE (VEBADAKİ SÜRGÜNLER). Domaine Français, 1943.

L'INTELLIGENCE ET L'ÉCHAFAUD (AKIL VE DARAĞACI) Confluences.

PREMIÈRE LETTRE A UN AMI ALLEMAND (BİR ALMAN DOSTA BİRİNCİ MEKTUP. Revue libre.

DEUXIÈME LETTRE A UN AMI ALLEMAND (BİR ALMAN DOSTA İKİNCİ MEKTUP). Cahier de Libération, 1944.

LE MALENTENDU (YANLIŞLIK), 1943'te bitti. Gallimard.

CALIGULA. İlk yazılışı 1938, Gallimard.

PRÉFACE A CHAMFORT (CHAMFORT' A ÖNSÖZ), Incidences.

REMARQUE SUR LA RÉVOLTE DANS L'EXISTENCE (VAROLUŞ İÇİNDE BAŞKALDIRI ÜSTÜNE DÜŞÜNCELER). Gallimard, 1945.

André Salvet'nin "COMBAT SILENCIEUX" Adlı kitabı için Önsöz. Portulan.

LE MINOTAURE (MİNOTAURUS). 1939-1940'ta yazıldı. L'Arche, 1946.

"L'ESPAGNE LIBRE" için Önsöz- (Calmann-Levy).

LA PESTE (VEBA), Gallimard, 1947.

René Leynaud'nun "POÉSIES POSTHUMES" adlı kitabına Önsöz. Gallimard.

Jacques Méry'nin "LAİSSEZ PASSER MON PEUPLE" adlı kitabına Önsöz. (Seuil).

LES ARCHIVES DE LA PESTE (VEBA ARŞİVLERİ), (Cahiers de la Pléiades).

PROMETHÉE AUX ENFERS (PROMETEUS CEHENNEMDE). Palinugre.

L'ÉTAT DE SIEGE (SIKIYÖNETİM). Gallimard, 1948.

L'EXIL D'HÉLÈNE (HELEN'İN SÜRGÜNLÜĞÜ). Permanence de la Grèce.

LES JUSTES (DOĞRULAR), 1949'da oynandı. Gallimard, 1950.

L'ÉNIGME (GIZ).

ACTUELLES I. Gallimard.

L'HOMME RÉVOLTÉ (BAŞKALDIRAN INSAN). Gallimard, 1951.

RENCONTRE AVEC ANDRÉ GIDE (ANDRE GIDE ILE SÖYLEŞI). N.N.R.F.

4. Defter

Ocak 1942-Eylül 1945

Ocak-Şubat.

"Beni öldürmeyen her şey daha güçlü kılar."[1] Evet, ama... Mutluluk düşleri kurmak ne kadar da zor Bütün bunların ezici ağırlığı. En iyisi sonsuza dek susmak ve geri kalana yönelmek.

İkilem, der Gide: Ahlaki olmak, içten olmak. Ve yine: "Yalnızca deliliğin söylettiği ve aklın yazdığı güzel şeyler vardır."

Çöl ıssızlığı olmadığına göre, veba ya da Tolstoy'un[2] küçük istasyonu. Her şey birbiriyle ilintili.

Goethe: "Kendimi, insanoğlunun kızlarına inecek kadar Tanrı hissediyorum."

Zeki bir insanın işleyemeyeceğini düşündüğü büyük suçlar yoktur. Gide'e göre, dehalar *kendilerini sınırlayacağı için* büyük suçlar karşısında pes etmezler.

*

Retz Kardinali, Paris'teki ilk ayaklanmayı kolaylıkla yatıştırır, çünkü akşam yemeği vakti gelmiştir: "En ateşliler, vakti şaşıranlar diye adlandırılmak istemezler "

*

1 Nietzsche, *Ecce Homo*, İthaki Yayınları, sy. 18, İstanbul 2003. Çeviren: Can Alkor
2 Lev Tolstoy (1828-1910) Dünyanın en büyük romancılarından sayılan Rus yazar, Hıristiyan reformcusu ve ahlakçı düşünür ıssız, küçük bir tren istasyonunda öldü. (çn.)

Yabancı nirengi noktaları { Tolstoy; Melville; D. de Foe; Cervantes.

*

Retz: "Sayın Orléans Dükünde, cesaretin dışında, bir honnête hommea[1] gerekli olan her şey vardı."

Bir cenaze alayıyla karşılaşan Fronde'çu[2] soylular: "İşte düşman" diyerek kılıçla haça saldırırlar.

*

İngiltere'ye karşı resmi düşmanlığın (iyi ya da kötü, siyasal olan ya da olmayan) çok nedeni vardır. Ama en kötü nedenlerden birinden sözedilmez: Sizi ezen güce direnmeye cüret edenin yenildiğini görmenin aşağılık öfkesi ve isteğinden.

Fransız, devrimin âdet ve geleneklerini korudu[3] Yalnızca cesaretini kanıtlayamadı: Memur, küçük burjuva ve işçi kız oldu. Deha, bundan yasal bir devrimci yaratmaktır. Yasal devrimci, resmi izinle iş çevirir. Kıçını koltuğundan kaldırmadan yeniden bir dünya yaratır.

1 Honnête homme: 17. yy. Fransız klasik anlayışının ulaşmayı öngördüğü ideal insan tipi. (çn.)
2 Fronde: Çocuk yaştaki XIV Louis'nin krallığı sırasında, yönetici konumundaki Mazarin'e karşı yapılan ayaklanma. (çn.)
3 Elyazmasında *yüce düşünce* sözü vardı. Düzeltilmiş ikinci bir metinde –bu metinde düzeltmeyi Camus yapmamış–, *devrim* sözcüğü yer alıyor. Bu değişikliğin Camus'nün kararıyla yapılmış olduğunu kabul ettik.

Oran ya da Minotauros'a epigraf[1]

Gide. Önyargısız bir düşünce adamı. "Minotauros'un nasıl korkunç bir canavar olduğunu bilmenin kaygısıyla onu kral Minos'un sarayında hayal ediyorum, Minotauros gerçekten bu kadar korkunç mu yoksa belki de sevimli mi?"

Ilkçağ trajedilerinde, bedel ödeyen hep haklı olandır, Prometheus, Oidipus, Orestes, vs. Ama bu önemli değil. Haklı ya da haksız, her ne olursa olsun, hepsinin sonu cehennemdir. Ne ödül ne ceza vardır. Bu trajedilerin nedensizlik niteliği de — oyunlardaki dokunaklılık da, yüzyıllardır süren Hıristiyan sapkınlığının yarattığı kederli bakış açımızdan kaynaklandı.

Karşıt düşünce, "Büyük tehlike, kendini bir sabit fikre teslim etmek" (Gide) ve Nietzsche'ci "itaat" kavramıdır. Yine Gide, sefil insanlardan sözederken: "Onlara sonsuz yaşamı bırakınız ya da onlara devrimi veriniz." Başkaldırı üstüne denemem için. "Pislik içinde yaşayan Poitiers'li münzevi kadın, 'Sevgili küçük mağaramı benden almayınız'", der.

Gide, Dostoyevski, Balzac, Kafka, Malraux, Melville, v.b.g. düşünürlerin adalet ve onun saçma işleyişine duydukları ilgi. Araştırmaya değer.

Stendhal. Malatesta ailesinin ya da Este'lerin öyküsünün, Barres tarafından, sonra da Stendhal tarafından anlatıldığını hayal edelim. Stendhal, tarihi günlük, "önemlilere" yönelik röpor-

1 1939'daki özgün basımda (Charlot) yer alan epigraf, Gallimard basımında kaldırıldı (L'Été). *Yaz.*

taj üslubunu kullanacaktır. Anlatım ve öyküdeki oransızlığa Stendhal kendi gizini katar (bazı Amerikalılarla benzerlik). Bu oransızlık, Stendhal ile Béatrice Cenci arasında da kesin olarak görülüyor. Stendhal, dokunaklı bir üslup kullansa başarısız olurdu. (Edebiyat tarihlerinde tersi söylenmesine rağmen, Tyrtée[1], gülünç ve nefret uyandıran biridir.) *1830' un Tarihçesi, Kırmızı ve Kara*'nın alt başlığı gibidir. İtalya hikayeleri (vs.).

Mart.

Milton'un Lucifer'i[2] "Onun en uzağı en iyi yerdir... Ruhun mekanı kendindedir, cennetten bir cehennem, cehennemden bir cennet yaratabilir... Cennette hizmet etmektense, cehennemde hüküm sürmek daha iyidir."

Adem ile Havva'nın özetlenmiş ruh hali: Adem, düşüncelere dalma ve cesaret için biçimlenmiş — Havva, yumuşaklık ve cezbeden zarafet için; Adem, yalnızca Tanrı için, Havva, Adem'deki Tanrı için.

*

Schiller, "olabileceği her şeyi kurtardıktan sonra" ölür.

*

İlyada'nın X. şarkısı. Uykusuzluktan, katlanılmaz yenilgiden yakasını kurtaramayan bu önderler, döner, dolaşır, sevişir, birleşir ve "bir şeyler yapmak" için düşmana bir saldırı, bir serüven denerler.

1 Tyrtée: (İ.Ö. VIII. yy.). Yunan şairi. (yhn.)
2 Lucifer: Şeytanın cennetten kovulmasından önceki adı. John Milton'un (1608-1647), *Yitik Cennet* adlı yapıtında bu anlamıyla kullanılmıştır. (çn.)

Sahipleri ölünce, Patroklos'un atları ağlar savaşta. Ve (18. şarkı) savaşa dönen, sipere yerleşen, silahlarından ışıltılar saçılan insafsız Akhileus'un üç şiddetli çığlığı. Ve Truvalılar geri çekilir. 24. şarkı. Zafer gecesi ağlayan Akhileus'un kederi. Priamos: "Çünkü ben, henüz yeryüzündeki hiçbir insanın yapamadığını yapabildim, dudaklarımı çocuklarımı öldüren kişinin ellerine uzattım."

(Ölümsüzlük içkisi kırmızıydı!)

İlyada konusunda söylenebilecek en övücü şey, savaşın sonucu bilindiği halde, Truvalılar tarafından siperlerine sıkıştırılan Akalıların kaygısının paylaşılmasıdır. (*Odissea* için de aynı gözlem; Ulisis'in, Penelope'un taliplerini öldüreceği bilinir.) Öyküyü ilk kez duyanlar nasıl bir heyecan hissederler!

*

İyi bir ruh hali için.

Bir insana, onu sürekli olarak kusurlarıyla yüzyüze getirmek yerine, kendisinin olumlu bir görüntüsünü sunmakla daha fazla yardım edilir. Olağan koşullarda her insan, kendisini en iyi yansıtan görüntüsüne benzemeye çabalar. Pedagojiye, tarihe, felsefeye, siyasaya kadar uzanılabilir. Örneğin biz, yirmi yüzyıldır süren Hıristiyan görüntüsünün sonuçlarıyız. 2000 yıldır, insan, kendisine kendisinin aşağılanmış bir görüntüsünün sunulduğunu gördü. Sonuç ortada. İlkçağ ülküsü, bu yirmi yüzyıl boyunca o güzel insan anlayışıyla direnebilmiş olsa, kim bizim nasıl olacağımızı söyleyebilirdi?

Bir psikanaliste göre, ben; kendine sürekli gösteri yapar ama

oyunun metni yapmacıktır.

F. Alexander ve H. Staub. *Le Criminel* (Suçlu). Yüzyıllarca isteri hastaları hapsedildi, suçluların da tedavi edileceği bir vakit gelecek.

"Bir aynanın karşısında yaşamak ve ölmek" der Baudelaire. 'Ve ölmek", yeterince dikkate alınmaz. Yaşamak, herkes onun çindedir. Ama, kendini kendi ölümünün efendisi kılmak, işte zor olan bu.

Tutuklanma saplantısı[1] Sürekli olarak herkese açık seçkin yerlere gidiyordu: Konser salonları, iyi lokantalar. İlişkiler kurmak, bu insanlarla dayanışma içinde olmak, bir savunma oluşturur. Ve sonra, bu ilişkilere ısınılır, sık sık görüşülür. Adının çevresinde bir saygınlık yaratacak ve onu dokunulmaz kılacak etkileyici kitaplar çıkarmayı düşlüyordu. Düşüncesi, kitaplarını polislerin okumasının yeterli olacağıydı. Onlar: "Bu adamda duyarlılık var. O bir sanatçı. Böyle duyarlı biri hapsedilemez." diyeceklerdi. Ama bazen de, bir hastalığın, bir sakatlığın onu her şeyden daha iyi koruyacağını duyumsuyordu. Nasıl eskiden suçlular çöllere kaçıyorsa, o da bir hastaneye, bir sanatoryuma, bir düşkünlerevine kaçmayı tasarlıyordu.

İlişki kurmaya, sıcaklığa gereksinimi vardı. İlişkilerini gözden geçiriyordu. "Bay Y'nin davetlisi Bay X'in dostuna bunu yapmak olanaksız." Ama, onu tehdit eden sessiz gücün yaklaşmasını engellemeye yetecek bir ilişki hiçbir zaman olamaz. Bu durumda, bundan salgın hastalıklara geliyordu. Bir tifüsü, bir vebayı varsayınız, bu olur, bunun olduğu görüldü. Bu, bir biçim-

1 Bkz. (La Peste), *Veba*'da Cottard karakteri sy. 1260-1261 (Pléiade)

de makul sayılır. Öyleyse, her şey dönüşür, çöl size gelir. Artık, sizinle ilgilenecek zaman yoktur. Bu: Birinin siz farkında olmadan sizinle ilgilenmesi ve — karar verdiği şey hakkında, tabii karar verdiyse — o kişinin ne düşündüğünün bilinmemesi, demektir. Öyleyse veba, — depremlerden söz etmiyorum bile.

Böylece bu yabanıl yürek yakınlarını çağırır ve onların sıcaklığını dilenirdi. Böylece bu aşınmış, bu çelimsiz ruh, çöllerden serinliğini ister ve huzurunu bir hastalıkta, bir afette, bir felakette bulurdu. (Geliştirilecek.)

A.B'nin büyükbabası, 50 yaşında, yeterince yaşamış olduğuna karar verdi. Tlemcem'deki küçük evinde, yatağa yattı ve 84 yaşındaki ölümüne kadar, zorunluluklar dışında, bir daha yataktan çıkmadı. Cimrilikten, hiçbir zaman bir kol saati almak istememişti. Zamanı, özellikle de yemek saatlerini, biri nohutla dolu olan iki tencere yardımıyla tahmin ediyordu.[1] Öteki tencereyi aynı dikkatli ve özenli hareketle dolduruyor ve böylece tencereyle tahmin edilen bir günün işaret noktalarını buluyordu.

Eğiliminin ipucunu önceden vermişti, hiçbir şey onu ilgilendirmiyordu, ne işi, ne dostluk, ne müzik, ne kahve. Oran'a gitmek zorunda olduğu bir gün dışında kentinden hiç çıkmamıştı, serüvenden ürküp, Tlemcen'e en yakın istasyonda kaldı. İlk trenle kentine geri döndü. Yatakta geçirdiği 34 yıllık yaşamına şaşanlara, dinin insanın yaşamının yarısını bir yükseliş öteki yarısını bir düşüş olarak açıkça belirlediğini ve düşüş sırasındaki günlerin artık kişiye ait olmadığını söylüyordu. Öte yandan, Tanrı'nın olmadığını belirterek kendisiyle çelişkiye düşüyordu, Tanrı yoksa rahiplerin varlığı da gereksizdi, ama bu öfkeli dü-

1 Bkz. (La Peste), *Veba*'daki yaşlı asımlı. sy. 1313 (Pléiade).

şünce, kilisesinden sıkça gelen yardım isteklerinin yarattığı ruh haline bağlanıyordu.

Kişiliğini tamamlayan şey, onu duymak isteyen herkese yinelediği samimi istekti: Çok yaşlanınca ölmeyi umut ediyordu.

*

Trajik bir amatörlük var mı?

Saçmanın bilincine varıp buna *uygun olarak* yaşamaya çalışan bir insan, bilincin, dünyada korunması gereken en zor şey olduğunu her zaman farkeder. Koşullar neredeyse her zaman, buna engel olur. Söz konusu olan, dağılmanın kural olduğu bir dünyada bilinçli yaşamaktır.

Böylece insan, *Tanrı olmadan bile*, gerçek sorunun, ruhsal bütünlük sorunu (saçmanın bilincine varmak yalnızca dünyanın ve ruhun metafizik bütünlüğü sorununu gerçekten irdelemektir) ve iç huzur olduğunun ayrımına varır. İç huzurun, dünya ile uzlaşacak zorlu bir disiplin olmaksızın gerçekleşmeyeceğinin de farkına varır. *Sorun buradadır* İç huzuru dünya ile tam olarak uzlaştırmak gerekir. Söz konusu olan, *bir yaşama kuralı* gerçekleştirmektir.Buna engel olan, *geçmiş yaşamdır* (meslek, evlilik, geçmişteki görüşler, vs.), önceden olmuş olandır. Bu sorunun hiçbir unsurunu atlamamalı.

Hiç yaşamadığı şeylerden söz eden, onları işleyen yazar nefret uyandırır. Ama dikkat, bir katil, cinayetten söz edecek en uygun kişi değildir (Ama o, kendi işlediği cinayetten söz edecek en uygun kişi değil midir? Bu bile kesin değil.) Yaratımdan eyleme belli bir mesafe öngörmek gerekir. Gerçek sanatçı, imgele-

miyle eylemlerinin ortasında bulunur. O, "yapabilecek yetenekte olan" kişidir. O, betimlediği şey olabilir, yazdığını yaşayabilir. Onu yalnızca eylem sınırlayabilir, o eylemi yapan kişi olabilir.

"Üstler, astlarının büyüklük uyandıran bir dış görünüşe sahip olmasını asla bağışlamazlar." *Le Curé de Village* (Köy Papazı.)

a.g. "Artık ekmek yok." Veronique ve Montignac vadisi *aynı zamanda* gelişiyorlar. Vadideki Zambak'taki sembolizmin aynısı.

Balzac kötü yazıyor diyenler için, bkz. Madam Graslin'in ölümü: "İçindeki her şey arındı, aydınlandı, ve yüzünde onu çevreleyen koruyucu meleklerin parıldayan kılıçları gibi bir yansıma belirdi."

Kadın incelemesi: Anlatıda özne belirgin değildir — ama anlatan Bianchon'dur.

Alain, Balzac üstüne: "Onun dehası, vasata yerleşmek ve vasatı değiştirmeden yüce kılmaktan ibarettir."

Balzac ve *Ferragus*'daki mezarlıklar.

Balzac'ın Barok üslubu: *Ferragus* ve *Duchesse de Langeais* (Langeais Düşesi)'nde org üzerine yazılan sayfalar.

Düşesin Montriveau'da kızıl ve belirsiz yansımalarını gördüğü bu alev, Balzac'ın bütün yapıtlarına yayılır.

İki tür üslup vardır: Madam de Lafayette ve Balzac üslubu. Birincisi ayrıntılarda kusursuzdur, öteki bütünle uğraşır ve dört bölüm onun soluğu hakkında bir fikir edinmek için ancak yeterlidir. Balzac, fransızca hatalarına *rağmen* değil, fransızca hataları ile iyi yazıyor.

Evrenimin gizi: İnsandaki ölümsüzlük isteğine kapılmadan Tanrı'yı düşlemek.

Charles Morgan ve düşünce bütünlüğü: Tek amacın büyük mutluluğu — yetkinliğin sarsılmaz ustalığı — "deha, ölme erkidir", kadına ve onun yaşamdaki trajik aşkına karşı çıkış — olabildiğince konu, olabildiğince özlem.

*

Shakespeare'in soneleri:
"Körlere görünen karanlık kıyıları görmek için"
— Bu çağın iyilik için ölen tüm delileri, suç içinde yaşadılar.

Güzelliği barındıran ülkeler — ne kadar esirgenseler de — korunması en zor ülkelerdir. Bu nedenle, — insanların yüreğindeki özgürlük aşkı, güzellik aşkına baskın çıkmasa — sanatçı halklar, yaratıcı olmayan halkların belirlediği kurbanlar olmak durumunda kalabilirlerdi. Özgürlük güzelliğin kaynağı olunca — içgüdüsel bir bilgelik meydana gelir.

Kalypso, Ulissis'e ölümsüzlük ve vatanının toprağı arasında seçim yapmayı önerir. Ulissis ölümsüzlüğü reddeder. Belki de Odyssea'nın tüm anlamı budur XI. şarkıda, Ulissis ve ölüler kanla dolu çukurun önünde — ve Agamemnon ona: "Karına çok iyi davranma ve ona bütün düşüncelerini söyleme.", der.

Odyssea'da Zeus'tan Tanrı Baba olarak sözedildiğini de dik-

kate almalı. Kayanın üstüne bir güvercin düşer "ama Tanrı Baba, sayı eksik kalmasın diye ondan bir başka güvercin yaratır"

XVII. — Köpek Argos.

XXII. — Kendilerini sunan kadınlar asılır — inanılmaz vahşet.

Yine vakanüvis Stendhal için — Günlük'e bak, sayfa. 28-29.

"Tutkunun uç noktası, metresi için bir sinek öldürmek olabilir." "Yalnızca üstün kişilikli kadınlar beni mutlu edebilir."

Ve şu nitelik: "Enerjilerini bir ya da iki yaşamsal konuda odaklaştıran çoğu insanda görüldüğü gibi, onun tembel ve dağınık bir hali vardı.

Cilt II: "Bu akşam öylesine duygulandım ki, mideme ağrılar girdi."

Kendi edebi geleceği konusunda yanılmayan Stendhal, Chateaubriand'ın edebi geleceği konusunda gayet açık bir biçimde yanılır: "Onun kitaplarının 1913'te söz konusu bile edilmeyeceğine bahse girebilirim."

H. Heine'in mezar taşı yazısı: "Brenta'nın güllerini sevdi."

Flaubert: "Başkasını yargılayan biri, bende acıma duygusu yaratmıyorsa, beni gülmekten öldüren bir gösteridir."

Cenova'da gördüğü: "Güllerle dolu bahçeleriyle mermerden bir kent."

Ve "Budalalık, sonuca bağlamayı istemekten ibarettir "

Flaubert, mektup.

II. Cilt. "Erkeğin çapkınlıktaki başarısı genellikle sıradanlık belirtisidir." (?)

a.g. "Burjuva olarak yaşamak ve yarı-tanrı gibi düşünmek"?? bkz. Bağırsak kurdunun öyküsü.

"Başyapıtlar budalacadır, onların iri hayvanlar gibi durgun bir ifadesi vardır."

"17 yaşında sevilseydim, şimdi kim bilir nasıl bir sanatçı olurdum!"

"Sanatta, *abartmış* olmaktan asla ürkmemek gerek... Ama abartı — kendisiyle orantılı olarak — sürekli olmak zorundadır.[1]"

Onun amacı: Varoluşun alaycı kabulü ve bu kabulün sanat tarafından tümüyle yeniden yaratılışı. "Yaşamak, bizi ilgilendirmez."

İnsanı, sınırı aşan şu anahtar sözle anlatmak: "Kural tanımazlığın iffetle sınırdaş olduğu kanısındayım."

a.g. "Yanlış düşüncelerle yönlendirilmiş olmasaydık, bu dünyada hiçbir şey yapamayacaktık" (Fontenelle).

İlk bakışta, insanın yaşamı yapıtlarına göre daha ilginçtir. Yaşam, inatçı ve gergin bir bütün oluşturur. Yaşamda düşünce bütünlüğü hüküm sürer. Bütün bu yıllar boyunca tek bir esin vardır. Roman, bu esindir. Kuşkusuz yeniden gözden geçirilecek.

Cesaret eksikliği için her zaman bir felsefe vardır.

1 Elyazması defterin üst tarafında: Bkz. Berlioz, Mektuplar. Tanrıbilim-Siyasa kitabı, yazısı okunuyor.

Sanat eleştirisi, edebi olmakla suçlanma korkusuyla, resim diliyle konuşmayı dener, o zaman da edebi olmuş olur. Baudelaire'e dönmek gerek. İnsana özgü, *ama nesnel* yer değiştirme.

Madam V., çürümüş etlerin kokusunun ortasında, 3 kedi. 2 köpek. İç şiir üzerine açıklamalar yaparak. Mutfak kapalı. Mutfakta korkunç bir sıcak var.

Gökyüzünün ve sıcağın tüm ağırlığı koyun üstüne çöküyor. Her şey pırıl pırıl. Ama güneş kayboldu.

*

Yalnızlığın zorlukları bütünüyle incelenecek.

Montaigne: Kaygan, karanlık ve dilsiz bir yaşam.

Modern anlayış tam bir karmaşa içinde. Bilgi öylesine genişledi ki dünya ve düşünce tüm dayanak noktalarını yitirdi. Nihilizmden sıkıntı çektiğimiz bir gerçek. Ama en güzeli, "dönüşler" üzerine verilen vaazlar.[1] Orta çağa, ilkel anlayışa, toprağa, dine, eski çözüm araçlarına dönüş. Bu merhemlere bir nebze verimlilik atfetmek için, hiç bilgi edinmemişiz gibi yapmak gerekirdi — sanki hiçbir şey öğrenmemişiz gibi yapmak — sonuç olarak silinemez olanı silmiş gibi yapmak gerekirdi. Sonunda birçok yüzyılın katkısına ve kendi çıkarı için yeniden kaos yaratan bir anlayışın (bu o anlayışın son gelişimidir) inkar edilemez kazanımına bir çizgi çekmek gerekirdi. Bu olanaksız. İyileşmek için, bu bilinçle, bu öngörüyle başa çıkmak gerek. Sürgünümüzden an-

1 General Pétain dönemindeki söylevlere ve belgelere anıştırma.

sızın edindiğimiz bilgiyi dikkate almak gerek. Modern anlayış, bilgi dünyayı alt üst ettiği için karmaşa içinde değil. Modern anlayış, bu kargaşayla başa çıkamadığı için karmaşa içinde. Modern anlayış, "bu düşünceyle oluşmadı" Bu düşünceyle oluşsa, karmaşa yok olacak. Geriye yalnızca kargaşa ve duru bilgiye sahip düşünce kalacak. Bu, yeniden oluşturulacak bir uygarlık demektir.

Yalnız kanıtlar somut olmak zorundadır.

"Avrupa, 'der Montesquieu,' savaşçı insanları yüzünden yok olacak."

*

Kim: Harika sekiz günüm oldu, diyebilir. Belleğim bana bunu söylüyor ve ben belleğimin yalan söylemediğini biliyorum. Evet, bu imge harika, o uzun günler kadar harika. O sevinçler tamamıyla bedenseldi ve o sevinçlerin hepsinde aklın onaylaması vardı. Yetkinlik, içinde bulunulan durumla uyum, minnet ve insana saygıdadır.

Upuzun vahşi ve saf kumullar! Sabahleyin kapkara, öğle vakti apaydınlık, ve akşam, ılık ve yaldızlı suyun şenliği. Kumuldaki uzun sabahlar ve çıplak bedenler arasında, boğucu öğle vakti, ve bütün gelişimi yinelemek, söylenmiş olanı yeniden söylemek gerekiyordu. Gençlik oradaydı. Gençlik orada ve, 30 yaşında, bu gençliğin sürmesinden başka bir şey istemiyorum. Ama...

Copernic ve Galile'nin kitapları, 1822 yılına kadar Papalıkça okunması yasaklanan kitaplar listesinde kaldı. Üç yüz yıl inat,

bu çok fazla.

Ölüm cezası. Katil öldürülür, çünkü cinayet bir insandaki tüm yaşam yetisini tüketir. Öldürdüyse her şeyi yaşamıştır. Ölebilir. Cinayet tamamdır.

XIX. yüzyıl edebiyatı, özellikle de XX. yüzyıl edebiyatı klasik yüzyıllardan nasıl ayrılır? XIX. yüzyıl edebiyatı da ahlakçıdır, çünkü Fransızdır. Ama klasik ahlak (Corneille dışında) — eleştirel bir ahlaktır — olumsuzdur. Tersine, XX. yüzyılın ahlakı olumludur: *Yaşam biçimlerini* tanımlar. Romantik kahramana bakın, Stendhal, (o, tam kendi yüzyılının adamıdır, ama öte yandan), Barrès, Montherlant, Malraux, Gide, vs.

Montesquieu. "Büyük bir budalalığa değecek kimi budalalıklar vardır."

"Bengi dönüş"[1], her şeyi yeniden oluşturmayı amaçlayan ya da insanlığın en yüksek dönemlerini yansıtan — önemli dönemlerin yinelenişi olarak düşünülürse daha iyi anlaşılır. İlkçağ İtalyanları ya da Aziz Jean'a göre İsa'nın çilesini yeniden yaşatıp, taklit ederek, kutsal dağın "Her şey tüketildi"sini alabildiğine yorumlayarak. Her yenilgide, barbar Romalılara açılan Atina'dan bir şeyler vardır, tüm zaferler Salamis'i düşündürür, vs.,vs.

1 Bengi dönüş: Nietzsche'nin en temel düşüncelerinden biri olan, hem dünyayı zorunlu bir bütün olarak görüp "evetlemeye" hem de en büyük özgürlük olanağını yaratmaya yönelik kavram. (çn.)

Brulard: "Yazdıklarım bana hep aşklarımla aynı sıkılganlığı esinledi."

a.g. "Neşeli sohbetler yapılıp, nükteli olaylar anlatılan ve gece yarısı saat yarımda hafif bir punç içilen, tüm hanımların birer sevgilisinin olduğu bu sekiz-on kişilik salon, dünyada kendimi daha iyi hissettiğim yerdir."

Tutuklanma saplantısı[1]. Oğluna harçlığını göndereceği sırada, miktarı yüz frank artırdı. Bu duygulandığını, cömertleştiğini gösteriyor. Sıkıntı onu başkalarını düşünür kılıyor.

Böylece, bütün gün bir kentte izleri sürülen iki adam, konuşabildikleri andan itibaren karşılıklı duygulanırlar. Biri, iki yıldır görmediği karısından söz ederek ağlar. İzi sürülenin kentlerde yalnız başına dolaştığı akşamları düşünün.

A.J.T. *Yabancı* üstüne.

İyi tasarlanmış bir kitap ve bilinçli... bir anlatım. Anlatımın tonu dört, beş kez yükseliyor, doğru, ama bu, tekdüzeliği engellemek ve bir bileşim sağlamak için. Benim *Yabancı*'m, papazla kendini temize çıkarmıyor. Öfkeleniyor, bu çok farklı. Öyleyse beni anlattığını mı söyleyeceksiniz? Evet, ve bunu çok düşündüm. Bu noktada kendimi yok ettim, çünkü kahramanımın önemli sorunu gündelik ve doğal yolla tek başına yüklenmesini istiyordum. Bu büyük ânı vurgulamak gerekliydi. Öte yandan, kahramanımda kopukluk olmadığını gözlemleyebilirsiniz. Kitabın geri kalanında olduğu gibi bu bölümde de, *sorulara yanıt vermekle* yetiniyor. Önceden, bunlar dünyanın bize her gün sor-

1 Bkz. (La Peste), *Veba*, Sy. 1261 (Pléiade)

duğu sorulardı — o anda, bunlar papazın soruları. Bu yolla, kahramanımı olumsuz olarak tanımlıyorum.

Elbette bütün bunlarda söz konusu olan sanatsal araçlardır, amaç değil. Kitabın anlamı tam olarak, iki bölümün koşutluğuna dayanır. Sonuç: Toplumun annelerinin cenaze töreninde ağlayan insanlara gereksinimi var; ya da, hiçbir zaman işlediğine inanılan suçtan mahkum olunmuyor. Ayrıca, olası on farklı sonuç da görüyorum.

Napoléon'un önemli sözleri. "Mutluluk, yetilerimdeki en büyük gelişimdir."

Elbe adasından önce: "Yaşayan bir hödük, ölü bir imparatordan daha iyidir."

"Gerçekten büyük bir adam her zaman, yol açtığı olayların üstünde olacaktır."

"Yaşamayı istemek ve ölmeyi bilmek gerekir "

*

Yabancı üstüne eleştiriler. "Moraline" sert çıkıyor. Olumsuzlama bir tercih olduğunda, onun bir reddediş olduğunu sanan budalalarsınız. (Veba'nın yazarı olumsuzlamanın kahramanca yanını gösterir.) Tanrı'dan yoksun bir insan için başka bir yaşam mümkün değildir — ve tüm insanlar bu durumdadır. Yiğitliğin peygambervari huzursuzlukta, yüceliğin ruhani gösterişte olduğunu sanmak! Ama, şiirle ve şiirin gizemiyle yapılan bu savaş, aklın bu açık başkaldırısı *en az bedele malolanan şeydir*. Etkili bir savaş değildir ve zorbalar bunu iyi bilir.

Geleceksiz[1]

"Ne olduğunu tanımlamaya bile muktedir değilken, benden daha üstün olan şeyi nasıl düşünürüm? Olumsuzlamanın kutsallığına doğru bir tür zorlu yürüyüş — Tanrı'sız bir kahramanlık — kısacası arı insan. Tanrı'yla ilgili yalnızlığında dahil olduğu, tüm insani erdemler.

Hıristiyanlığın *örnek* (tek) üstünlüğünü oluşturan nedir? İsa ve azizleri — bir *yaşam biçimi* araştırması. Bu yapıtta, ödülsüz bir yetkinlik yolundaki aşamalar kadar biçimler de var. *Yabancı*, sıfır noktasıdır. a.g. Söylen. *Veba* bir gelişimdir, sıfırdan sonsuza doğru giden bir gelişim değil, ama tanımlanmayı bekleyen daha derin bir karmaşıklığa doğru giden bir gelişim. Son nokta kutsal olacak, ama, insan gibi ölçülebilir — sayısal değerine sahip olacak."

*

Eleştiri üstüne.

Bir kitap oluşturmak için üç yıl, o kitabı gülünç hale düşürmek için beş satır — ve yanlış alıntılar.

Edebiyat eleştirmeni A.R.'ye mektup (gönderilmemek üzere yazıldı).

Eleştirinizin bir cümlesi beni çok şaşırttı: "Dikkate değer bulmuyorum..." Aydın, tüm sanat yapıtlarıyla bileşim içinde olan bilgili bir eleştirmen, bir kahramanın resmi içinde, kahramanın kendinden sözettiği ve okura kendi gizinden bir şeyler emanet ettiği *tek bir anı* nasıl dikkate değer bulmayabilir? Ve, bu sonun bir amaç birliği yarattığını, betimlediğim o dağınık varlı-

1 *Geleceksiz*, yeniden okuma yapıldıktan sonra elyazmasına eklenmiş gibi görünüyor

ğın toparlandığı ayrıcalıklı bir yer olduğunu nasıl hissetmediniz...

...Bana gerçeği yaratmanın hırsını yüklüyorsunuz. Gerçekçilik, anlamdan yoksun bir sözcüktür (*Madam Bovary* ve *Ecinniler* gerçekçi romanlardır ve hiçbir ortak yanları yoktur). Benim bununla ilgili bir kaygım yok. Benim hırsıma bir biçim vermek gerekseydi, tam tersine sembolden söz ederdim. Zaten siz bunu yeterince hissetmişsiniz. Ama bu sembole sahip olmadığı bir anlam yüklüyorsunuz, kısacası, bana haksız yere gülünç bir düşünce mal etmiş oluyorsunuz. Sonuç olarak bu kitaptaki hiçbir şey ilkel insana inandığımı, bir insanı bitkisel bir yaratığa özdeş kıldığımı, insan yaradılışının ahlaki değerlere yabancı olduğunu söylediğimi ileri sürmenizi, vs., vs. olanaklı kılmıyor. Kitabın baş kahramanı, hiçbir zaman ipleri elinde tutmuyor Onun her zaman yaşamla ya da insanlarla ilgili *sorulara yanıt vermekle* yetindiğini fark etmediniz. Böylece hiçbir zaman hiçbir şey ileri sürmüyor. Ve ben, bunları yalnızca olumsuz bir kalıba yerleştirdim. Son bölüm dışında hiçbir şey, onun tutumunun derinliği konusunda önyargıya varmanızı sağlayamaz. Ama siz "bu bölümü dikkate almıyorsunuz"

Size, bu "en azı söyleme" isteğinin nedenlerini sunmak çok uzun sürebilir. Ama yüzeysel bir inceleme, sizi, bana üstlenmeye hazır olmadığım ucuz bir felsefe yüklemeye zorladığı için en azından üzülebilirim. Size yazınızdaki tek alıntının da yanlış olduğunu (alıntı verilip düzeltilecek) ve bu alıntının haksız çıkarımlara oturtulduğunu söylersem ileri sürdüğüm şeyi daha iyi anlayacaksınız. Belki kitapta başka bir düşünce vardı ve siz "insanlık dışı davranış" sözünü kullanarak bu düşünceye teğet geçtiniz. Ama bunu kanıtlamak neye yarar?

Belki ünsüz birinin önemsiz kitabı için fazla gürültü çıkarıl-

dığını düşüneceksiniz. Ama sanıyorum ki, bu iş beni aştı. Çünkü siz, temel özelliğiniz olan keskin görüş ve yetenekle yargılamanıza engel olan ahlaki bir açıdan bakıyorsunuz. Bu tutum savunulamaz ve siz bunu herkesten daha iyi biliyorsunuz. Sizin eleştirilerinizle, şu ya da bu yapıtın ahlaki niteliği üstüne, yakında güdümlü edebiyat kisvesi altında (ki bu yapılalı çok uzun bir zaman olmadı) yapılabilecek eleştiriler arasında, çok belli belirsiz bir sınır var. Size bunun berbat bir şey olduğunu kızgınlığa kapılmadan söylüyorum. Şimdi topluma hizmet edebilecek ya da sonsuza dek zarar verebilecek bir yapıtı yargılayacak niteliğe ne siz sahipsiniz, ne de başkası. Her ne olursa olsun, birbirinin benzeri olan yargılama kurullarına boyun eğmeyi kabul etmiyorum, mektubum bu nedenle yazılmıştır. Sonuç olarak, önyargısız bir anlayışla kaleme alınmış, daha ağır eleştirileri sükunetle kabul edebileceğime inanırsanız size minnettar olurum.

Her durumda bu mektubun yeni bir yanlış anlamaya neden olmamasını isterdim. Size karşı takındığım bu tutum, kırgın bir yazar tutumu değildir. Sizden bu mektuptaki hiçbir şeyi yayınlamamanızı istiyorum. Yer almak çok kolay olduğu halde, benim adımı günümüzün dergilerinde sıklıkla görmediniz. Bunun nedeni, hiçbir şey söylenmeyen o dergilerde tanıtıma kurban gitmekten hoşlanmamamdır. Şu sıralarda, yıllarımı alan kitaplarımı yalnızca bitmiş oldukları için yayımlıyor ve onların devamı olacak kitapları hazırlıyorum. Bu kitaplardan ne maddi bir kazanç, ne de saygınlık bekliyorum. Yalnızca bana, herhangi bir iyi niyetli girişime gösterilen dikkat ve sabrı sağlayabileceklerini umuyorum. Bu dileğin bile ölçüyü aştığına inanmak gerek. Bayım, bununla birlikte, saygı dolu içten duygularımı kabul ediniz.

Üç kişi, *Yabancı*'nın kompozisyonuna katıldı: İki erkek (biri ben) ve bir kadın.

*

Brice Parain. Platoncu logos üstüne deneme[1] Logosu anlatım olarak inceliyor. Platon'u, bir anlatım felsefesiyle donatıyor. Akılcı bir gerçekçiliğin peşindeki Platon'un çabasını vurguluyor. Sorunun "trajik" bölümü nedir? Kullandığımız dilin anlamı yoksa, hiçbir şeyin anlamı yoktur. Güzel konuşan tartışmacı filozoflar haklıysa, dünya çığrından çıkmış. Platon'un çözümü psikolojik değil, evrenbilimsel. Parain'in tutumundaki özgünlük ne: O, dil sorununu toplumsal ya da psikolojik olarak değil metafizik olarak ele alıyor... vs.,vs. Notlara bkz.

Fransız işçileri — kendimi yalnızca, tanımak ve "yaşamak" isteğini duyduğum Fransız işçilerinin yanında iyi hissediyorum. Onlar benim gibi.

42 Ağustos'unun sonu.

Edebiyat. Bu sözcükten sakınmalı. Onu bir çırpıda telaffuz etmemeli. Edebiyat büyük yazarların elinden alınsaydı belki de onlara ait en kişisel şey alınmış olacaktı. Edebiyat = özlem. Nietzsche'nin üstinsanı, Dostoyevski'nin uçurumu, Gide'in nedensiz eylemi, vs., vs.

Günlerim boyunca pınarların bu şırıltısı. Pınarlar güneşle

1 Albert Camus, Brice Parrain'in denemesi üstüne, *Poésie* 44, No.17'de, "Sur une philosophie de l'expression" (Bir Anlatım Felsefesi Üstüne) adlı bir makale yazdı

parlayan çayırları aşarak, çevremde akıyor, sonra bana daha da yaklaşıyor ve yakında, ben, içimdeki bu sırıltı, yürekteki bu pınar olacağım ve bu çeşme sırıltısı tüm düşüncelerime eşlik edecek. Unutuş budur.

Veba. Ondan kurtulmak olanaksız. Bu kez yazım aşamasında çok fazla "rastlantı" var. Fikre sıkıca yapışmak gerek. *Yabancı* saçmanın karşısındaki insanın çıplaklığını anlatır. *Veba*, aynı saçma karşısında bireysel bakış noktalarındaki derin eşdeğerliliği. Bu, başka kitaplarda da belirginleşecek bir gelişimdir. Ama ayrıca, *Veba*, saçmanın *hiçbir şey öğretmediğini* gösteriyor. Kesin gelişim bu.

*

Panelier[1] Güneş doğmadan önce, yüksek tepelerin üstünden, çamlar, kök saldıkları yılankavi topraktan ayırt edilmiyor. Sonra güneş çok uzaktan ve geriden, ağaçların tepelerini altın rengine buluyor. Böylece, hafifçe renklenen gökyüzünde, tepenin gerisinde, oklarına tüyler takılmış bir vahşiler ordusu beliriveriyor sanki. Güneş yükselip gökyüzü aydınlandıkça, çamlar büyüyor ve vahşi ordu işgal öncesi bir tüy karmaşası halinde toplanıp, ilerliyormuş gibi görünüyor. Ardından, yeterince yükseldiği zaman, güneş dağların eteklerine inen çamları bir anda aydınlatıyor. Ve bunun, gündüz barbarlarının gece düşüncelerinin kırılgan ordusunu püskürteceği, kısa ve trajik bir savaşın başlangıcı, vadiye doğru inen vahşi bir koşu olduğu apaçık görülüyor.

1 Camus sağlık nedenleriyle, 1942 kışından 1943 ilkbaharına dek, Chambon-sur Lignon yakınlarındaki, Panelier'de aylarca kaldı.

Joyce'da heyecan verici olan yapıt değil, o yapıtı yazmaya girişme eylemidir. Sanatla hiçbir ilişkisi olmayan bir işe girişme coşkusu ile — gerçek sanatsal heyecanı birbirinden ayırmak gerekir.

Bir sanat yapıtının insani bir şey olduğuna ve yaratıcının ulvi "yazdırmdan" hiçbir şey beklemediğine inanmak. *Parma Manastırı, Phèdre, Adolphe* çok farklı olabilirlerdi — ve güzellikleri eksilmezdi. Bu, onların yazarına — mutlak efendiye — bağlıydı.

*

Yıllar sonra Fransa üstüne yazılacak bir deneme yaşadığımız döneme gönderme yapmadan edemez. Bu düşünce aklıma, kısa bir tren yolculuğu sırasında[1] küçük istasyonlarda toplaşmış ve unutmakta güçlük çekeceğim o Fransızların yüzlerini ve bedenlerini art arda gördüğümde geldi: Yaşlı köylü çift, kadın buruş buruş olmuş, adamın yüzü kırışıksız, açık renk gözleri parlıyor ve beyaz bir bıyığı var — iki kış boyunca süren yoksunluğun biktüğü bedenler, parlayan, yamalı giysiler. Sefaletin yerleştiği bu halkta zarafetten eser kalmamış. Trenlerdeki bavullar yıpranmış, iplerle bağlanmış, mukavvalarla üstünkörü onarılmış. Bütün Fransızlar göçmenleri andırıyor.

a.g. sanayi kentlerinde — gözlüğünü takıp, penceresinin önünde oturduğu görülen bu yaşlı işçi, ellerinin arasında özenle dümdüz tuttuğu kitabını okumak için günün son ışıklarından yararlanıyor.

İstasyonda, aceleci bir topluluk surat asmaksızın iğrenç bir

1 Camus, tedavi görmek için her hafta Saint-Étienne'deki Chambon-sur-Lignon'a gidiyordu.

yiyeceği yiyor ve sonra karanlık kente çıkıyor, birbirleriyle kaynaşmaksızın yanyana yürüyor ve otele, odaya, v.b.g. yerlere gidiyor. Fransa'nın bütün olarak bekleyiş içinde katlandığı umut kırıcı ve sessiz yaşam.

Ayın 10, 11 ve 12'sine doğru herkes sigara içiyor. 18'inde yollarda ateş bulmak olanaksız. Trenlerde kuraklıktan sözediliyor. Kuraklık burada Cezayir'de olduğundan daha az şaşırtıcı ama en az oradaki kadar trajik. Yaşlı bir işçi sefaletini anlatıyor: İki odalı evi Sainte-Étienne'e bir saat uzaklıkta. İki saat yol, sekiz saat çalışma — evde yiyecek hiçbir şey yok —, karaborsadan yararlanamayacak kadar yoksul. Genç bir kadın, iki çocuğu ve savaştan mide ülseri olarak dönen bir kocası olduğu için saatlerce çamaşır yıkıyor. "Ona iyi kızarmış beyaz et gerekiyor. Bunu nereden bulacaksın. Bir perhiz listesi vermişler. Ona 3/4 litre süt yazılmış ama yağ yememesi gerek. Bir adamın sütle beslendiğini nerede gördünüz?" Müşterilerinin çamaşırlarının çalınması da geliyor başına, kadının çalınan çamaşırı ödemesi gerekiyor.

O sırada yağmur, sanayi vadisinin kirli görünümünü suya boğuyor — bu sefaletin kekre kokusu —, bu yaşamların berbat sıkıntısı. Ve başkaları söylevler çekiyor.

Bir yığın kule, bina ve cüruf depolarını, Tanrıya sunulan kocaman bir pasta gibi, kararmış gökyüzüne çevirmiş iri bacalar arasında, mesaiye çağıran siren sesleriyle, sis içindeki Saint-Étienne sabahı.

Budejovice, III. perde.[1] Kız kardeş annenin intiharından sonra gelir.

Kadınla olan sahne:

1 (Le Malentendu) *Yanlışlık* için notlar, III. perde, III. sahne, sy. 174 (Pléiade)

— Ne adına konuşuyorsunuz?

— Aşkım adına.

— O da ne demek?

Kız kardeş son için çıkar. Kadın haykırır ve ağlar. Ağlayışları duyan, sessiz hizmetçi kadın girer:

— Ah siz misiniz, en azından siz bana yardım edin!

— Hayır. (Perde.)

Bütün büyük erdemlerin saçma bir yüzü vardır.

Başkalarının yaşamına özlem. Dışarıdan bakınca, başkalarının yaşamı bir bütün oluşturur. Oysa kendi yaşamımız, içten bakıldığında dağılmış gibi durur. Yine bir bütünlük yanılsamasının ardından koşuyoruz.

Bilim bir şeyin işleyişini açıklar, onun *ne olduğunu* değil. Örnek: Neden çiçeklerin farklı türleri vardır, çiçekler neden bir tür değildir?

Roman. "Sabahleyin, sonbaharın soğuk rüzgarında, bir çayırın kenarındaki büyük fındık ağaçlarının altında onu bekliyordu. Sıcak olmadığı halde vızıldayan yaban arıları, yapraklardaki rüzgar, tepelerin gerisinde öten inatçı bir horoz, derinden gelen havlamalar, uzaktan uzağa bir kuzgun gaklaması. Karanlık eylül göğüyle nemli toprak arasında, Marthe'ı beklerken kışı da bekliyormuş gibi hissediyordu kendini.

Hayvanlarla çiftleşme *öteki* bilincini ortadan kaldırıyor. Hayvanlarla çifleşme "özgürlük" İşte bu nedenle, Balzac da dahil, birçok düşünce adamını cezbetti.

Panelier. Sağanağa tutulan sarı yaprakları karıştıran hafif bir rüzgarla ilk eylül yağmuru. Yapraklar bir an havalanıyor ve sonra üstlerindeki suyun ağırlığı onları ansızın yere yapıştırıyor. Doğa, burada olduğu gibi sıradan olduğu zaman, mevsimlerin değişimi daha iyi farkediliyor.

Yoksul çocukluk. Büyük gelen yağmurluk — öğle uykusu. Ördek Vinga — teyze evindeki pazar günleri. Kitaplar — belediye kütüphanesi. Noel gecesi dönüş ve lokantanın önündeki ceset. Mahzendeki oyunlar (Jeanne, Joseph ve Max). Jeanne bütün düğmeleri topluyor, "böyle zengin olunur" Erkek kardeşin kemanı ve şarkı toplantıları — Galoufa.

*

Roman. Başlığa "Veba" koymamalı. "Mahkumlar" gibi bir şey koymalı.

*

Avakkum[1], karısıyla Sibirya buzullarında, yayan. Başpapazın karısı: "Başpapaz, yürürken çok uzun süre acı çekecek miyiz?" Avakkum: "Ölene dek, Marcus'un kızı. Ve kadın iç çekerek: "Peki Petro'nun oğlu, ilerleyelim."

1 (Memoires d'Avakkum), *Avakkum'un Anıları*, Rusçadan çeviren, Pierre Pascal, 1939, Gallimard.

Korinthoslular I, VII, 27: "Kadına bağlı mısın, bu bağı çözme. Kadından çözülmüş müsün, evliliği dileme."

Luka, VI, 26: "Herkes sizin için övücü sözler söylediği zaman vay size!"

Yahuda, havari olarak mucizeler yaratıyordu (Aziz Jean Chrysostomos).

Tchouang Tseu (büyük taocuların 3.'sü — İ.Ö. IV. yüzyılın 2. yarısı), Lucretius'un bakış açısına sahipti: "Büyük kuş, rüzgarla 90 000 *stade*lik[1] bir yüksekliğe kadar ulaşır. Yukarıdan gördüğü, dörtnala ilerleyen vahşi at sürüleridir."

Hıristiyanlık dönemine kadar, Budha tasvir edilmemişti, çünkü nirvanaya ulaşmıştı, yani bedeninden sıyrılmıştı.

*

Proust'a göre, doğa sanata öykünmez. Büyük sanatçı bize, yapıtındaki, yeri doldurulmaz bir biçimde doğadan soyutlayabildiği şeyi görmeyi öğretir. Bütün kadınlar Renoir'lara dönüşürler.

"Yatağın ayak ucunda, bu can çekişmenin soluklarıyla sarsılan, ağlamayan ama zaman zaman gözünden yaşlar akan annem, yağmurun vurduğu ve rüzgarın karmakarışık ettiği yaprakları düşünmeksizin büyük üzüntü içindeydi." Gu[2]

"Yaşamımızda büyük bir rol oynayan varlıkların, yaşamımızdan kesin bir biçimde ansızın çıkmaları nadir görülür." Gu.

La Recherche du Temps Perdu 'Yitik Zamanın Ardında',

1) yaratıcı iradenin içgüdüsüyle;

1 Stade: Eski Yunanlılarda 180 metrelik bir uzunluk ölçüsü. (çn.)
2 Gu. Guermantes için.

2) bir hastadan istediği gayretle, kahramanca ve cesur bir yapıttır.

"Nöbetler, günler ve geceler boyunca uyumak bir yana, uzanmamı bile engellediğinde, hiçbir şey yiyip içemediğim o günlerde, bitkinlik ve acı öyle bir hal alıyordu ki, bu durumdan asla kurtulamayacağımı düşünüyordum, ağulu otlarla zehirlenmiş, deniz suyuyla ıslanmış giysilerinin içinde ateşle titreyen, kumsala atılmış yolcuyu düşünüyordum, oysa o, belki de yamyam olan bazı insanların ardına takılıp, yolunu tesadüfen yeniden bularak, iki gün içinde kendini daha iyi hissederdi. Bu örneği düşünmek beni canlandırıyor, beni umutlandırıyordu, ve bir anlık bir bezginliğe kapıldığım için utanıyordum." (Sodom ve Gomorra).

Ona yanaşan bir orospuyla, istek duyduğu halde yatmıyor, çünkü üstünde yalnızca bin franklık bir banknot var ve ondan paranın üstünü istemeye cesaret edemiyor.

Proust'un hissettiği duygunun tersi: Her kentin, her yeni dairenin, her gülün ve her tutkunun karşısında, onların alışkanlık oluşturacağını düşünerek, yeniliklerine hayran olmak — onların size sunacağı "yakınlığı" gelecekte aramak, henüz gelmemiş olan zamanın ardına düşmek.

Örnek:

Gece, bilinmeyen kentlere yalnız başına gelişler — o boğulma hissi, bin kez daha karmaşık olan bir organizmanın karşısındaki eziklik. Ertesi gün ana caddenin bulunması yeterlidir, her şey ona bağlı olarak düzene girer ve iyice yerleşiriz. Yabancı kentlere gece vakti gelişleri biriktirmek, meçhul otel odalarının

verdiği güçle yaşamak.

*

Tramvayda: "Doğduğunda normaldi. Ama sekiz gün sonra, göz kapakları yapıştı. O zaman, zorunlu olarak, gözleri çürüdü."

Bazı kentlerin (bu kentler neredeyse her zaman daha önce yaşadığımız kentlerdir) ya da cinsellik hayalleriyle bazı yaşamların çekiciliğine kapıldığımızda — aldanmış oluruz. Çünkü, aramızdaki en az zeki kişiler bile, asla cinselliğe göre yaşamaz ya da en azından günlük yaşamdaki çok fazla şeyin cinsellikle hiçbir ilgisi yoktur Bu hayallerden biri güçlükle ve arada sırada somutlaştıktan ya da bu anılardan birine yakınlaştıktan sonra, yaşam ölü derilere benzer boş zamanların uzun aralıklarıyla kaplanır O zaman, başka kentleri arzulamak gerekir.

Yabancı üstüne eleştiri: Kayıtsızlık, diyorlar Sözcük kötü. İyi yüreklilik daha iyi olabilirdi.

Budejovice (ya da Tanrı yanıt vermiyor)[1] Suskun hizmetçi kadın eski bir hizmetlidir.

Son sahnedeki kadın: "Efendim, bana acıyınız, bana doğru dönünüz. Efendim, beni duyunuz. Elinizi bana uzatınız. Efendim, birbirini sevip ayrı düşenlere acıyınız."

Yaşlı adam girer.

— Beni mi çağırdınız?

Kadın: — Evet... Hayır. Hiç bilmiyorum. Ama bana yardım

1 (Le Malentendu), *Yanlışlık* için notlar, sy. 179-180 (Pléiade)

ediniz, bana yardım ediniz, çünkü yardıma gereksinim duyuyorum. Acıyınız ve bana yardım etmeyi kabul ediniz.

Yaşlı adam: — Hayır.

(Perde.)

Sembolizmi kuvvetlendirmek için ayrıntılar aramalı.

*

Yüzü bu kadar acıya bağlıyken nasıl oluyor da bana yine de mutluluğu çağrıştırıyor?

Roman. Sevdiği kadının can çekişen bedeni karşısında: "Yapamıyorum, seni ölüme terkedemem. Çünkü seni unutacağımı biliyorum. Böylece her şeyi yitireceğim ve seni, sana sarılabileceğim tek yer olan dünyanın bu yanında tutmak istiyorum.", vs., vs.

Kadın: "Ah! Unutulacağını bilerek ölmek çok korkunç bir şey."

Hep görmek ve *aynı anda* iki yönü de ifade etmek gerek.

*

Amaçlarımı *Veba* ile açıkça özetlemeli.

*

Ekim. Henüz yeşil olan otun üstündeki yapraklar şimdiden sararmış. Tez ve sert bir rüzgar, bana kadar ulaşan arı vızıltılarıyla yüklü bir ışık çubuğunu, çayırların yeşil örsü üstünde çınlayan bir güneşle dövüyordu. Kızıl güzellik.

Kızıl mantar gibi, olağanüstü, zehirli ve yalnız.

Spinoza'da, istenene ya da olmak zorunda olunana değil, olana tapınma görülebilir — ak ve kara değerlerden, ahlaki hiyerarşiden nefret — kutsal ışıkta erdemlerin ve kötülüklerin belli bir eşdeğerliliği. "Sanki doğadaki herhangi bir gerçeğe denk düşüyormuş gibi insanlar düzeni karmaşaya yeğler." (App., I. kitap).

Onun için anlaşılmaz olan, Tanrı'nın kusurluluğu kusursuzlukla aynı zamanda yaratmış olması değil, kusuru yaratmamış olmasıdır. Çünkü, kusursuzdan kusurluya bir dizi yaratma gücüne sahip olunca, kusuru yaratmayı da başarabilirdi. Bu, ancak bizim yanlış bakış açımıza göre can sıkıcıdır.

Bu Tanrı, bu evren kıpırtısızdır ve nedenler onlarla uyum içindedir. Her şey kesin olarak belirlenmiş, bitmiştir. Eğer hoşumuza giderse, bize, bunun içinden sonuçları ve nedenleri ayırmak kalır (geometrik biçim bununla ilgili). Ama bu evren hiçbir yere ulaşmaz ve hiçbir yerden gelmez, çünkü önceden tamamlanmıştır ve hep olduğu gibidir. Trajedisi yoktur çünkü sorunu yoktur. İnsanlıktan dilediğince uzaktır. Bu, cesarete dönük bir dünyadır.

(Hem de sanat olmayan bir dünya — çünkü rastlantı yok / I. kitabın eki çirkin ya da güzelin varlığını yadsır /.)

Nietzsche, Spinoza'da matematiksel biçimin kendini ancak *estetik* ifade aracı olarak kanıtladığını, söyler.

Éthique'e bak, I. kitap. XI. teorem, Tanrı'nın varlığının dört kanıtlamasını veriyor XIV teorem ve XV'in büyük açılımı yaratılışı yadsır gibi.

Spinoza'nın panteizminden söz edenlere hak verilebilir mi? Oysa, burada kabul edilmesi gereken bir ön gerçek bulunuyor (Spinoza'nın *Éthique*'in bütününde kaçındığı sözcük): Boşluk yoktur (gerçekten önceki yapıtlarda kanıtlanmış).

XVII ve XXIV'in birbirine karşıt olduğu söylenebilir: Biri ge-

rekliliği kanıtlarken öteki teorem olabilirliğin yeniden gündeme getirilmesine yarayabilir. Teorem XXV, uzaklıkla kipler ilişkisini kurar. Ve XXXI'de de, irade baskıdır. Özel doğası nedeniyle Tanrı da. XXXIII'te, böylesine kıskıvrak bağlanmış bu dünya daha da sıkıştırılır. Öyle görünüyor ki Spinoza'ya göre, Tanrı'nın doğası ondan daha güçlü — ama XXXIII. teorem, (Souverain Bien yanlılarına karşı) Tanrı'yı yazgıya egemen kılmanın saçma olduğunu açıklıyor.

Bu her şeyin belirlenip, bittiği "bu böyledir" denilen dünyadır — dünyada gereklilik sonsuzdur — özgünlük ve rastlantının payı sıfırdır. Her şey tekdüzedir.

Tuhaf. Bir ülkenin tarihini anlatan yetenekli tarihçiler bu ülkenin önemli dönemleri kendilerinden kaynaklanıyormuş gibi belli bir siyaseti, örneğin gerçekçi siyaseti tüm güçleriyle göklere çıkarıyorlar. Oysa, böyle durumların sonsuza dek sürmeyeceğini, çünkü en kısa sürede her şeyi berbat edecek bir başka devlet adamının ya da yeni bir yönetim biçimininin geleceğini kendileri belirtirler. İnsanların değişmesine direnemeyen bir siyaseti savunmakta pek fazla ısrarcı değiller, oysa siyaset bütünüyle insanların değişmesinden oluşur. Yalnızca, kendi dönemleri için düşünüyor ve yazıyorlar. Tarihçilerin alternatifi: Kuşkuculuk ya da insanların değişimine bağlı olmayan siyaset kuramı (?)

Bu güzel çabanın dehayla bağıntısı, çekirgenin kesintili uçuşunun kırlangıcın uçuşuyla bağıntısı gibidir.

"Bazen, yalnız iradenin hükmettiği, ne dalgınlığa ne de güç-

süzlüğe izin veren, duyguyu ve dünyayı bilmezden gelmek isteyen bu çalışmanın an be an ortaya çıktığı o günlerden sonra, nasıl bir boş vermişliğe kapılıyordum; bu günler boyunca bana eşlik eden o sıkıntının bağrına kendimi nasıl bir rahatlamayla bırakıveriyordum. Hiçbir şey yapmamı gerektirmeyecek ve böylesine zor bu yapıtı, bu yüzü terketmemi sağlayacak hangi isteği, hangi eğilimi oluşturmalıyım. Seviyordum, özlüyordum, arzuluyordum, nihayet ben de bir insandım...

...ıssız yaz göğü, o kadar çok sevdiğim deniz, ve o sunulmuş dudaklar."

Cinsel yaşam insana belki de onu doğru yoldan saptırmak için sunulmuştur. Cinsel yaşam insanın afyonudur. Cinsel yaşam her şeyi uyuşturur. Onun dışında, her şey yeniden canlanır. Aynı zamanda da, iffet soyu bitirir, belki de gerçeklik budur.

Bir yazarın kitabı hakkındaki kaygılarından söz etmesi gerekmez. Ona yanıt vermek çok kolay olabilirdi: "Sizi yaratmaya kim zorluyor? Eğer böylesine sürekli bir sıkıntıysa, neden bu sıkıntıya katlanıyorsunuz?" Kaygılar, sahip olduğumuz en mahrem şeylerimizdir. *Ne olursa olsun* — kaygılardan asla söz edilmeyecek.

Başarısızlık ve başkaldırıyla bittiği için — umutsuzca ölümü kastediyorum — *Uğultulu Tepeler* en büyük aşk romanlarından biridir. Baş kahraman şeytandır. Böyle bir aşk ancak son başarısızlık olan ölümle ayakta kalabilir. Yalnızca cehennemde sürebilir.

Ekim.

Yağmur altındaki kızıl ormanlar, sarı yapraklarla kaplanmış çayırlar, kuruyan mantarların kokusu, yanan odunların ateşi (korun içindeki çam kozalakları cehennemin elmasları gibi kızarmış), evin çevresinde yanıp yakılan rüzgar, bu kadar sıradan bir sonbahar nerede bulunur. Şimdi köylüler rüzgara ve yağmura karşı — hafifçe öne eğik yürüyorlar.

Sonbahar ormanında, kayın ağaçları altın sarısı lekeler oluşturuyor ya da sarı bir balın ışıldayan kocaman petekleri gibi ormanların uçlarına çekiliyorlar.

*

23 Ekim. Başlangıç.

Veba'nın bir toplumsal, bir de metafizik anlamı var. İki anlam da tam olarak aynı şeyi ifade ediyor. Bu bulanıklık, *Yabancı*'da da var.

*

Bir sinek gibi aldırmaz, denir ve bu konuşulmaz. Ama, yapışkan sıvıyla kaplı kağıtların üstünde ölen sineklere bakalım — bu kağıtlar sinekler için yapılmıştır — formülün mucidinin bu korkunç ve anlamsız can çekişmeyi uzun uzun seyrettiğini anlarız — bu yavaş ölüm olsa olsa küçük bir çürüme kokusu yayacak. (Beylik düşünceleri yaratan deha budur.)

Düşünce: Çok derin bir varoluş nedeniyle karşısına çıkan bütün mutlulukları, kendisine sunulan her şeyi reddeder. Evliliği-

ni ziyan eder, pek doyum sağlamayan ilişkilere girer, bekler, umut eder. "O kadını tanımlamayı beceremiyorum, ama onu hissediyorum." Yaşamının sonuna dek, böyle sürer. "Hayır, onu asla tanımlayamayacağım."

Cinsellikle hiçbir yere varılmaz. Cinsellik ahlaksızlık değil ama verimsizliktir. İnsan üretmek istemediği bir süreçte kendini cinselliğe bırakabilir. Ama yalnız iffet kişisel bir gelişime bağlıdır.

Ahlaki buyruklardan kurtulduğunda — cinselliğin zafer sayıldığı bir süreç vardır. Ama ardından bir yenilgiye dönüşür — ve sırası geldiğinde kazanılan tek zafer: İffettir

Molière'in *Don Juan*'ının yorumunu düşünmeli[1]

*

Kasım 42.

Sonbahar, şu çiçeklenmiş yaprakların görünümü — kıpkırmızı olan kiraz ağaçları, sarı akağaçlar, tunç rengine bürünmüş kayın ağaçları. Ova ikinci bir ilkbaharın bin yalazıyla kaplanıyor.

Gençlikten vazgeçiş. İnsanlardan ve olgulardan vazgeçen ben değilim (bunu yapamayacağım) insanlar ve olgular benden vazgeçiyor. Gençliğim benden kaçıyor: Bu, hasta olmak demek.

1 Camus'nün arşivinde, yorum müsveddesinin olduğu hiçbir şey bulamadık.

Bir yazarın öğrenmesi gereken ilk şey, hissettiğini, hissettirmek istediği şeye aktarma sanatıdır. Ilkin, rastlantısal olarak başarır. Ama sonra, yeteneğin rastlantının yerini alması gerekir. Dehanın kökeninde bir şans payı da vardır.

Hep: "Benim memleketimde... denir[1]" der ve hiçbir memlekete ait olmayan önemsiz bir kalıp cümle ekler. Örnek: Benim memleketimde buna bir rüya âlı denirdi (ya da parlak bir meslek yaşamı, ya da örnek bir genç kız, ya da olağanüstü bir aydınlatma).

*

11 Kasım. Fareler gibi![2]

Sabah, her yer kırağı ile kaplı, gökyüzü, pırıl pırıl bir açık hava eğlencesinin çiçeklerle bezenmiş süslemeleri ve flamaların gerisinde ışıldıyor. Saat onda, güneşin ısıtmaya başladığı vakitte, kırın her yanı buzların çözülmesinden kaynaklanan billurumsu bir müzikle doluyor: Ağaçlar iç çekiyormuş gibi küçük çıtırtılar, birbiri üstüne savrulan beyaz böcekler gibi toprağa düşen kırağı, buzun ağırlığıyla art arda düşen ve içi boşalmış kurumuş kemikler gibi toprakta belli belirsiz sıçrayan son yapraklar. Hepsinin çevresinde, küçük vadiler ve tepeler dumanlar içinde yitip gidiyor. Biraz uzunca bir süre bakıldığında, tüm renklerini yitiren bu manzaranın, yaşlandığı farkediliyor ansızın. O, binlerce yılı aşarak bir sabah bize dek ulaşan çok yaşlı bir ülkedir Ağaçlar ve eğreltiotlarıyla kaplı bu çıkıntı, iki ırmağın birbiriyle bir-

1 Bkz. Grand'ın konuşma tiki: (La Peste), *Veba*, sy.1250 (Pléiade).
2 Kuzey Afrika'ya yapılan Müttefik çıkarması Camus'yü memleketinden ve yakınlarından ayırır

leştiği noktaya bir pruva gibi giriyor. Güneşin ilk ışıklarıyla kırağıdan kurtulmuş, sonsuzluk gibi beyaz bu manzaranın ortasında tek canlı şey olarak duruyor. En azından bu bölgede, sel gibi akan iki suyun birbirine karışan sesi onları çevreleyen bitimsiz sessizliğe karşı birleşiyor. Ama yavaş yavaş suların şarkısıyla bizzat manzaraya katılıyor. Sesi azaltmaksızın sessizlik oluşturuyor. Ve, gökyüzünde yeniden yaşam işaretlerinin belirmesi için duman rengi üç kuzgunun geçmesi gerekiyor uzaktan uzağa.

Pruvanın tepesine oturmuş, kayıtsızlık ülkesinin kıpırtısız seyrini izliyorum. Tüm doğa kayıtsız ve kış, acı bir aşkın yutuverdiği bu kalbi yatıştırmak için — coşkun yüreklere bu beyaz huzuru veriyor. Ölüm kehanetlerini yadsıyan bu şişkin ışığın gökyüzünde genişlemesine bakıyorum. Nihayet geleceğin işareti, şimdi tepemde her şey ona geçmişten söz ediyor. Sus, ciğerim! Kendini, besinin olan bu soluk ve buzlu havayla doldur. Ses çıkarma. Ağır ağır çürümeni dinlemek zorunda kalmayayım — ve nihayet döneyim oraya doğru...

Saint-Étienne.

Çalışan yoksul bir adam için pazar gününün ne demek olduğunu bilirim. Özellikle de pazar akşamının ne demek olduğunu bilirim ve bildiğime bir anlam ve bir biçim verebilseydim, yoksul bir pazar gününden bir insanlık yapıtı yaratabilirdim.

Yazmak zorunda kalmayabilirdim: Dünya apaçık olsa, sanat olmazdı — dünya bana bir anlamı olduğu izlenimini verse yaz-

mayabilirdim. Alçakgönüllülük nedeniyle, kişisel olması gereken durumlar vardır. İfade etmek istediğim şeyin beni daha iyi düşünmeye zorlayacağını, ve bitirirken, ifade etmek istediğim şeyi kaleme almamış olduğumu eklemeli. Bu, temelsiz, ışıltılı bir gerçektir.

*

Ölçüsüz cinsellik, dünyanın anlamsız olduğu düşüncesine yöneltir. İffet, tam tersine ona (dünyaya) bir anlam katar.

*

Kierkegaard. Evliliğin estetik değeri. Kesin görüşler, ama çok fazla boş söz.

Kişiliğin oluşumunda etik ve estetiğin rolü: Çok ağırlıklı ve heyecan verici. *Genelin* övgüsü.

Kierkegaard'a göre estetik ahlak özgün olma amacını güder — ve aslında genel olanla birleşmek söz konusudur. *Kierkegaard mistik değildir*. Mistisizmi eleştirir, çünkü mistisizm dünyadan ayrılır — çünkü tam olarak genel olanın içinde değildir. Kierkegaard'da bir sıçrama varsa, zeka düzeyindedir. Bu, arı bir sıçramadır. Etik aşamada gerçekleşir. Ama dinsel aşama her şeyin biçimini değiştirir.

Yaşam, hangi anda yazgıya dönüşür? Ölümde mi? Ama bu yazgı *başkaları içindir*, tarih ya da ölenin ailesi için. Bilinçle mi değişir? Ama, yazgıyı bir yaşam imgesine dönüştüren, tutarlılık kazandıran akıldır. Her iki durumda da bir yanılsama söz konusudur Sonuç?: Yazgı yok mudur?

40'lı yılların edebiyatında Eurydike'in[1] ölçüsüz kullanımı. Hiçbir zaman bu kadar çok âşık ayrılmamıştı birbirinden.

Kafka'nın[2] tüm sanatı okuru *yeniden okuma* zorunda bırakmaya dayanır. Onun çözümleri — ya da çözüm eksiklikleri — açıklamalar çağrıştırır, ama açık olarak belirmez ve usa yatkın bir biçimde ortaya çıkmak için hikayenin yeni bir açıdan bakarak yeniden okunmasını buyurur. Bazen, iki ya da üç kez okumayı gerektiren, o zaman ortaya çıkan ikili ya da üçlü yorum olanakları vardır. Ama, Kafka'da her şeyi ayrıntısıyla yorumlamaya çalışmak yanlış olur. Bir simge her zaman genelin içindedir ve sanatçı bunu ana hatlarıyla aktarır. Sözcüğü sözcüğüne aktarım yoktur. Yalnız devinim verilmiştir. Geriye kalan için, bütün yaratıcılarda büyük olan rastlantının payını kabul etmek gerekir.

Her yer bembeyaz olduğu için kışın tüm renkleri yok ettiği, karın en küçük sesi bile boğduğu, soğuğun tüm kokuları kapladığı bu memlekette, ilkbahar otlarının ilk kokusu, coşkunun gürültülü borazanı, neşe saçan bir çağrı gibi olmak zorunda.

Hastalık, kendi kuralı, kendi çilesi, kendi sessizlikleri ve kendi esinleri olan bir manastırdır.

Cezayir gecelerinde köpek sesleri, Avrupa ülkelerindekinden

1 Bkz. (La Peste), *Veba*, sy. 1379-1380 (Pléiade)
2 Bkz. 1943'de *L'Arbalète*'de yayımlanan ve (Le Mythe de Sisyphe), *Sisifos Söyleni*'nin ekinde yeniden ele alınan makale, sy. 170 ve devamı

on kat daha büyük alanlarda yankılanır. Bu sesler, bu daracık ülkelerde bilinmeyen bir özlemle donanır. Bu sesler, bugün benim yalnız anılarımda işittiğim bir dildir.

Saçmanın gelişimi:

1) temel kaygı birlik gereksinimiyse;

2) dünya (ya da Tanrı) bu gereksinimi tatmin edemeyebilir.

Kah dünyaya sırt çevirerek, kah dünyanın içinde kalarak bir birlik oluşturmak insana düşer. Böylece insanlar, yeniden bir ahlak ve bir çile oluştururlar, geriye bunların kesinleştirilmesi kalır.

*

İnsanın tutkularıyla yaşaması — tutkuların karşılığı, düzelticisi, dengeleyicisi, bedeli olan — acılarıyla da yaşaması demektir. Bir insan acısının mahremiyetinde yalnız kalmayı, kaçma isteğinin üstesinden gelmeyi, başkalarının "paylaşabileceği" yanılsamayı öğrendiğinde — ama yalnızca kağıt üzerinde değil —, geriye öğreneceği pek az şey kalır.

*

Birkaç kitap yayımladıktan sonra, yeni kitabında şu görüşü açıklayan bir düşünür varsayalım: "Buraya kadar yanlış bir yön seçtim. Her şeye yeniden başlayacağım. Şimdi yanıldığımı düşünüyorum. artık kimse onu ciddiye almaz. Oysa o, düşünceye layık olduğunu kanıtlayabilirdi.

Kadın, aşk dışında, can sıkıcıdır. Kadın bunu bilmez. Bir kadınla yaşamak ve susmak gerekir Ya da hepsiyle yatmak. Büyük

önem taşıyan şey, başka yerdedir.

Pascal: Hata, dışlamadan ileri gelir.

Macbeth'deki eşdeğerlilik: "Fair is foul and foul is fair" (Güzel olan kirlidir, kirli olan da güzel), ama güzelliğin kökeni şeytanidir. "And nothing is but what is not" (Ve tek gerçek olan, o gerçek olmayan). Ve başka bir yerde, II. perde, III. sahnede: "for from this instant there is nothing serious in mortality" (Zira bundan böyle, gerçek bir taraf kalmadı fani ömürde). Garnier, "The night is long that never finds the day" (Uzundur güne kavuşmayan gece) tümcesini Fransızcaya şöyle çeviriyor: "Il n'est si longue nuit qui n'atteigne le jour" (Güne kavuşmayan uzun gece yoktur) (?)

Evet[1] — "it is a tale told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing" (Yaşam bir ahmağın anlattığı masaldır, ses ve öfkeyle dolu, hiçbir anlamı olmayan)[2]

Tanrılar insanın içine, ona her şeyi fethetme yeteneği kazandıran yüce ve eşsiz erdemler yerleştirdiler. Ama insanın içine aynı zamanda, iş bittikten sonra fethedebileceği her şeyi hor gören hüzünlü bir erdem de yerleştirdiler.

Her zaman zevk almak olanaksız, sonunda bıkkınlık gelir — Harika. Ama neden? Aslında her zaman zevk alınamaz çünkü her şeyden zevk alınamayabilir. Ne yapılırsa yapılsın, hiçbir zaman elde edemeyeceğimiz zevklerin sayısını düşünürken ön-

1 Elyazmasında okunması zor olan bir sözcük: M ile Fransızca "Oui" sözcüğü arasında çekimser kalındı.
2 İngilizce cümleler Gamze Sarı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (çn.)

ceden tattığımız zevklerin sayısını tahmin ederken duyduğumuz kadar yorgunluk hissederiz. Her şey kucaklanabilse, gerçekten, tam anlamıyla bıkkınlık olur muydu?

Sorulacak soru: Düşünceleri — tutkuyla, canla başla seviyor musunuz? Bu düşünceyle uykusuz kalır mısınız? Yaşamınızı düşünce üstüne kurduğunuzu hisseder misiniz? Bu durumda birçok düşünür düşüncelerinden vazgeçer!

Tiyatro yapıtının yayımlanması hakkında: *Caligula*: *Trajedi* — Sürgün (ya da Budejovice): *Komedi*.

*

15 Aralık.

Sınanmayı kabul edip, bundan bütünlük yaratmak. Eğer öteki buna karşılık vermezse, farklılık içinde ölmek.

Stendhal'den sonra, güzel; bir mutluluk vaadidir, der Nietzsche. Ama güzel mutluluğun kendisi değilse, neyi vadedebilir?

Her şey karla kaplandığında, kapıların ve pencerelerin mavi olduğunu farkettim.

Cinayetin bir insandaki bütün yaşam yetilerini tükettiği doğ-

ruysa (daha önceki bölümlere bak)[1] Kabil'in suçu (onun yanında bağışlanabilir bir günah olarak görülen Adem'inki değil) bütün gücümüzü ve yaşama aşkımızı tüketti. Onun yaradılışına ve lanetlenişine katıldığımız ölçüde, aşırı sevgi gösterilerini ve yorucu davranışları izleyen bu tuhaf boşluktan ve bu melankolik uyumsuzluktan dolayı acı çekeriz. Kabil bizim için, gerçek yaşamın tüm olanaklarını bir darbede yok etti. Cehennem budur Ama, cehennemin yeryüzünde olduğu iyice anlaşılıyor.

La Princesse de Clèves (Clèves Prensesi)[2] O kadar basit bir yapıt değil. Bu yapıttaki birçok anlatıda beklenmedik olaylarla karşılaşılır Birlik içinde bitse de karışıklık içinde başlar. Adolphe'a göre, karmaşık bir tefrikadır.

Gerçek sadeliği aşk anlayışındadır: Madam de Lafayette için, aşk bir tehlikedir. Bu onun kabul ettiği ön gerçektir. *La Princesse de Montpensier* (Montpensier Prensesi) ya da *La Comtesse de Tende* (Tende Kontesi)'nde olduğu gibi bütün kitaplarında hissedilir, bu aşk karşısında hissedilen sürekli bir güvensizliktir. (Tabii ki, duyarsızlığın karşıtıdır.)

"Ölümden başka bir şey beklemediği sırada bağışlandı, ama o kadar korkmuştu ki artık bilinci yerinde değildi ve birkaç gün sonra öldü." (Lafayette'in ölen bütün kahramanları *duygudan* ölürler. Duygunun ona belli bir ürküntü hissettirdiği anlaşılıyor.)

"Ona, derin üzüntüsünün sınırları olduğunu, bunu kabul ettiğimi ve bu derin üzüntüye katıldığımı; ama kendini umutsuzluğa kaptırır ve aklını kaybederse ona acımayacağımı söyledim." Harika. Büyük yüzyıllarımızın utancıdır bu. Erkeksi bir utançtır.

1 Bkz. sy. 20.
2 Bkz. "L'Intelligence et l'Echafaud", *Zeka ve Darağacı, Confluences'ta.* Pléiade, sy 1887

Ama sert değildir. Çünkü, bunu söyleyen de, umutsuzluktan ölecek olan da aynı adamdır (Cleves Prensi).

"Guise şövalyesi... Madam de Cleves tarafından sevilmiş olmayı asla düşünmeme kararı aldı. Ona çok zor ve çok onurlu görünen bu düşünceden uzaklaşmak için, onu meşgul edecek büyüklükte başka bir şeyler bulması gerekliydi. Zihninde Rodos'u almaya koyuldu."

"Onun hakkında söylediği şeyler Madam de Clèves'in ondan *nefret etmediğini* göstererek onu yeniden hayata döndürmüştü." Bu sözler, onun dudaklarını yakar.

Yoksulluk, erdemi cömertlik olan bir durumdur.

*

Yoksul çocukluk. Amcamın evine gittiğim zaman, temel fark şuydu[1]: Bizim evimizde nesnelerin adı yoktu: Çukur tabaklar, şöminenin üstündeki çanak, vs., denirdi. Onların evinde: Voges çanağı, Quimper yemek takımı, vs. — Bu çeşitleri ilk kez görüyordum.

*

Hayvani bedensel arzu kolaydır. Ama, aynı zamanda şefkat de içeren arzu zaman ister. Arzunun alevini duyumsamadan önce aşk ülkesinin tamamını aşmak gerekir. Acaba insan sevdiğini başlangıçta bu yüzden mi bu kadar zor arzular?

Başkaldırı üstüne deneme[2] "Başlangıçların" özlemi. a.g. Gö-

1 M. Acault, Bkz. (Hommage a Gide), *Gide'e Saygı* (Nouvelle N.R.F., Kasım 1951)
2 Bkz. L'Homme Révolté *Başkaldıran İnsan*'ın I. bölümünün habercisi olan (L'Existence) *Varoluş*'ta (1945), (Remarque sur la Révolte), *Başkaldırı Üstüne Açıklama.*

rece teması — *görece* ama *tutku ile*. Örnek: Yetmeyen dünya ile sahip olmadığı Tanrı arasında kalan saçma düşüncesi tutkuyla dünyayı seçer. a.g.. Görece ve mutlak arasında bölünmüş, hırsla göreceye sarılır.

Şimdi onun değerini biliyor, çünkü onu elinden kaçırdı. Sahip olmanın koşulu, bilgisizliktir. Maddesel düzen içinde de: Yalnızca bilinmeyene sahip olunur.

*

Budejovice (ya da Sürgün).

I

Anne — Hayır, bu akşam olmaz. Bu süreyi ve bu molayı verelim ona. Kendimize bu süreyi verelim. Belki de bu süre içinde kurtulabiliriz.

Kız — Kurtulmaktan neyi kastediyorsun?

Anne — Sonsuz affı kabul etmeyi.

Kız kardeş — O zaman ben şimdiden kurtuldum. Çünkü, gelecek olan bütün zamanlar için, kendi kendimi önceden affettim.

II

a.g. Yukarıya bkz.

Kız kardeş. — Ne adına?

Kadın. — Aşkım adına.

Kız kardeş. — Bu sözcük ne anlatmak istiyor?

(Geçiş)

Kadın. — Aşk, benim geçmiş sevincim ve bugünkü acımdır.

Kız kardeş. — Kuşkusuz benim anlamadığım bir dil konuşuyorsunuz. Aşk, sevinç ve acı, bu sözcükleri hiç duymadım.

III

— Ah! der ölmeden önce, bu dünya benim için yaratılmadı ve bu ev benim evim değil.

Kız kardeş. — Dünya içinde ölmek için yaratıldı ve evler de içinde uyumak için.

IV

2. perde. Otel odaları üstüne düşünceler. Kapıyı çalar. Sessizlik. Adımlar. Yaşlı dilsiz belirir. Kapının önünde kıpırtısız ve sessiz bir an.

— Hiçbir şey, der öteki. Hiçbir şey. Birinin yanıt verip vermeyeceğini, zilin çalıp çalmadığını bilmek istiyordum.

Yaşlı, bir an kıpırtısız, gider. Adımlar.

V

Kız kardeş. — Sizi bir taş yapması için Tanrı'ya dua ediniz. Gerçek mutluluk budur ve kendi için de bunu seçti.

O, sağır diyorum size, ve taş gibi dilsiz. Dünyadaki oluk oluk akan suyu ve ısıtan güneşi hiç tanımamak için ona benzeyiniz. Tam sırasıyken taş olunuz (geliştirilecek).

Saçma dünya yalnızca estetik bir kanıtı kabul eder.

Nietzsche. — Hiç kesin olmayan, yalnızca bir "her şeye rağmen" üstüne kurulur.

Maurice Blanchot'nun metafizik romanları

Karanlık Thomas. Thomas'da Anne'ı cezbeden, içinde taşıdığı ölümdür. Aşkı metafiziktir. Bundan dolayı Anne ölüm anında ondan ayrılır Çünkü o anda Anne *bilir* ve insan bilmemekten hoşlanır. Demek ki, yalnız ölüm gerçek bilgidir. Ama aynı zamanda da ölüm bilgiyi gereksiz kılan şeydir: Gelişimi kısırdır

Thomas, geleceğinin habercisi olan kendindeki ölümü keşfeder. Kitabın anahtarı XIV bölümde verilmiştir. O halde yeniden okumak gerek ve her şey aydınlanır — ama, ölüm diyarının çirişotlarını aydınlatan pırıltısız ışıkla. (Çiftliğin yakınında, birbiriyle kaynaşmış iki gövdenin oluşturduğu tek bir ağaç, bu gövdelerden biri uzun süredir ölü, kökü çürümüş, toprağa bile değmiyor. Birinciye yapışıp kalmış ve bu iki gövde Thomas'yı gayet iyi betimliyor. Ama canlı gövde kendini ölüme terketmedi. Ölü gövdenin çevresini saran kabuğu kalınlaştırdı — dallarını gövdenin çevresine ve üstüne uzattı — kendisinin de sürüklenmesine engel oldu.)

Aminadab, görünüşüne rağmen, daha gizemlidir. Orfeus mitinin ve Eurydike'in yeni bir biçimidir (iki kitapta da kahramanın bıkkınlık duygusuyla acı çekermiş gibi göründüğünü belirtmek gerek ama aynı zamanda okura *bir sanat izlenimi* veriyor.)

Veba. İkinci versiyon.

Kitabı Mukaddes: Tesniye, XXXII, 24. Levililer, XXVI, 25. Amos, IV, 10. Çıkış, IX, 4; IX, 15; XII, 29. Yeremya, XXIV, 10; XIV, 12; VI, 19; XXI, 7 ve 9. Hezekiel, V, 12; VII, 15.

"Herkes kendi çölünü arar ve bulunca onun çok zorlu olduğunu anlar. Benimkine katlanamayacağım söylenmeyecek."

*

Başlangıçta[1], güncelerden oluşturulmuş ilk III. bölüm — defterler — notlar — vaazlar — incelemeler — ve nesnel ilişkilerin kitapta anlatılanı esinlemesi, kitabın kurgusunu oluşturması ve kitabın derinliklerini açması gerekli. Son bölüm, yalnız olaylardan oluşuyor, olaylarla yorumlanması gerek ve genel anlam yalnızca olaylarla oluşmalı.

Her bölüm roman kişileri arasındaki ilişkileri daha da sıkılaştırmalı — ve + günceleri aşamalı biçimde birleştirerek hissettirmeli ve bu bileşimi dördüncü bölümdeki sahnelerle tamamlamalı.

*

2. versiyon.

Veba özgün ve betimleyici — küçük belgesel parçalar ve felaketler üstüne kurulu bir inceleme.

Stephan[2] — II. bölüm: Onu geri kalan her şeye karşı bir kırıklığa iten bu aşkı lanetler.

Veba'da her şey dolaylı bir anlatımla verilecek (— vaazlar —

1 *Başlangıçta* sözünden sonra elyazmasında "Not defterine bak" sözü var — bunu izleyen paragraf *Veba* için tutulan not defterinde bulundu.
2 Stephan, (La Peste), *Veba*'nın ilk biçiminde yer alan kişi. (Bkz. Pléiade, sy 1936 ve 1942).

günceler, vs.) ve tekdüze rahatlama da çeşitli sahnelerle aktarılacak?

Kesin olarak bir anlatı, günü gününe yazılmış bir anlatı olması gerek. Ama sorun da burada ortaya çıkıyor.

Belki: Aşk temasını tamamen ortadan kaldırarak Stephan'ı yeniden yaratmak gerek. Stephan'da gelişim eksik. Devamı daha geniş olacakmış gibi görünüyordu.

Sona kadar ayrılık temasını izlemeli.

O.'da veba üstüne genel bir rapor yazdırmalı?

Pirelenenler.

Sefalet üstüne bir bölüm.

Vaaz için: "Kardeşlerim, Yeremya'nın ne kadar da tekdüze olduğunu farkettiniz mi?"

Ek kahramanlar: Eşinden ayrı düşmüş bir adam, kentten çıkmak için her şeyi yapan ama çıkamayan bir sürgün. Girişimleri: "Oralı olmadığı" bahanesiyle bir izin belgesi almak istiyor. "Ölürse, öncelikle ötekine kavuşamadığı için acı çektiğini ve askıda kalan bir sürü şey olduğunu göstermek gerek. Böylece, vebanın özüne dokunulacak.

Dikkat: Astıma bu kadar muayene gerekmez.

Oran'ın havasını da kitaba katmalı.

"Yapmacık" hiçbir şey olmamalı, doğal olmalı.

Sivil kahramanlık.

Toplumsal eleştiri ve başkaldırı geliştirilecek. Roman kişilerinde eksik olan şey hayal gücü. Destana piknikteymiş gibi yerleşiveriyorlar. Felaketlerin derecesini düşünmüyorlar. Ve onların düşünebildiği çareler ancak ağır bir nezleyi iyileştirir. Ölecekler (geliştirilecek).

Hastalık üstüne bir bölüm. "Onlar, bedensel acının hiçbir zaman tek başına verilmiş olmadığını bir kez daha farkediyorlardı,

bedensel acıya hep ona derinlik katan manevi acılar (aile — kırık aşklar)eşlik ederdi. Böylece –ve geçerli görüşün tersine– insanlık durumunun acımasız ayrıcalıklarından birinin tek başına ölmek olduğunu anlıyorlardı, insanın yalnız ölmesi gerçek anlamda tam olarak mümkün olmadığı için, bu yeteri kadar zalim ve yeteri kadar doğru bir izlenim değildi."

Vebadan çıkarılacak sonuç: Veba hiçbir şeye ve hiç kimseye yaramadı. Yalnızca ölümün değdiği insanlar ya da onların yakınları bilgi sahibi oldu. Ama elde ettikleri gerçek yalnızca onları ilgilendirdi. Gerçek geleceksizdi.

Olayların ve güncelerin *Veba*'nın toplumsal anlamını vermesi gerek. Kahramanlar bunları en derin anlamıyla veriyorlar Ama bütün bunlar ana hatlarıyla veriliyor.

Toplumsal eleştiri. Soyut bir birey gibi olan yönetim ve tüm güçlerin en somutu olan vebanın karşı karşıya gelmesi, ancak gülünç ve şaşırtıcı sonuçlar doğuruyor.

Eşinden ayrı düşmüş adam kaçar çünkü *karısının yaşlanmasını bekleyemez.*

Kamplarda birbirinden ayrılmış akrabalar üzerine bir bölüm.

I. bölümün sonu. Veba vakalarının artışı farelerin artışına göre düzenlenecek. Genişletilecek. Genişletilecek.

Acayip veba?

I. bölüm, bütünüyle hızlı olması gereken bir genel tanıtım bölümü olacak — günceler de böyle olacak.

Olası temalardan biri: Tıp ve din çatışması: Görecenin güçleri (hem ne görece!) mutlakın güçlerine karşı. Zafer kazanan ya da daha doğrusu kaybetmeyen görece oluyor.

"Tabii ki vebanın kendine özgü bir hayırseverliği olduğunu, insanın gözünü açtığını, düşünmeye zorladığını biliyoruz. Böyle düşünüldüğünde veba, bu dünyadaki bütün kötülükler ve dün-

yanın kendisi gibidir. Ama bu dünyanın kötülükleri ve dünyanın kendisi için de doğru olan, veba için de doğrudur. Kardeşlerimizin sefaletini düşünmek gibi, bireylerin vebadan edindiği bazı erdemler vardır, vebaya boyun eğmek için deli, katil ya da korkak olmak gerek, ve veba karşısında insanın tek parolası başkaldırıdır."

Herkes huzur arıyor. Bunu belirtmeli.

? Cottard'ı *tersten ele almalı*: Tutumunu betimlemeli ve *sonda* tutuklanmaktan korktuğunu açıklamalı.

Gazetelerin veba hikayeleri anlatmaktan başka yazacak şeyleri yok. İnsanlar: Gazetede hiçbir şey yok, diyorlar

Dışarıdan doktorlar getirtiliyor.

Bu dönemi en iyi belirleyen şey, *ayrılık* gibi geliyor bana. Herkes dünyanın geri kalanından, sevdiklerinden ya da alışkanlıklarından ayrı düşmüştü. Bu inzivada, başarabilenler düşünmeye, ötekilerse kapana kısılmış bir hayvan gibi yaşamaya zorlandılar. Sonuç olarak, ortası yoktu.

Sonunda vebaya yakalanan sürgün, yüksek bir yere koşuyor ve kentin duvarlarının üstünden, kırsala, üç köye ve ırmağa doğru haykırarak karısını çağırıyor.

? Nesnellik ve tanıklık üstüne düşüncelerle anlatıcının önsözü.

Veba bitince, bütün kent sakinleri göçmenleri andırıyor.

"Salgın" ayrıntıları eklenecek.

Tarrou her şeyi anlayan — ve bu nedenle acı çeken kişidir. Hiçbir şeyi yargılayamaz.

Vebaya maruz kalan insanın ülküsü nedir? — Sizi bayağı güldüreceğim: Ülküsü dürüstlüktür

Çıkarılacak: "Başlangıç — sonuç — aslında — ilk günler — aşağı yukarı aynı dönem vs.

? Kitap boyunca anlatanın Rieux olduğu hafiye yöntemleri uygulayarak gösterilecek. Başta: Sigara kokusu.

Hem acımasızlık hem de şefkat gereksinimi. İkisini bağdaştırmak için: Sinema — sinemada birbirini tanımaksızın dip dibe oturulur.

Işığa koşan terliksi hayvanlar topluluğu gibi karanlık kentteki ışık kümelerine hücum eden gölge kalabalığı.

Sürgün edilen üstüne: Elektrik tasarrufu yapmak için ışık yakma zamanının olabildiğince geciktirildiği, alacakaranlığın salonu külrengi bir su gibi kaplayıp, gün batımının ışıklarının camlarda hafifçe yansıyarak, masaların mermerlerini ve iskemlelerin arkalıklarını hafifçe ışıldattığı kahvelerde akşam: Bu akşam saatleri, sürgünün yalnızlığını hissettiği saatlerdir.

Ayrı Düşenler, II. bölüm: "Kendileri için çok önemli olan ama başkaları için hiçbir önem taşımayan küçük şeylerin fazlalığı onları şaşırtmıştı. Böylece, bireysel yaşamı keşfediyorlardı." "Buna son vermek gerektiğini — ya da en azından sonu istemek zorunda olduklarını biliyorlardı — ve giderek sonu istiyorlardı, ama başlangıçtaki heyecanla değil — sonu yalnızca onu arzulamalarını gerektiren çok açık nedenlerden dolayı istiyorlardı. Başlangıçtaki büyük heyecandan onlara yalnız, bu büyük üzüntünün nedenini bile unutturan kasvetli bir bitkinlik kalmıştı. Üzüntülü ve mutsuz bir tutum içindeydiler, ama bunu pek de hissetmiyorlardı. Zaten, mutsuzluk da tam olarak bu demekti. Önce, yalnız umutsuzluğun kıskacındaydılar. Bu nedenle, çoğu sadakatini yitirdi. Çünkü, aşk acısından yalnızca hazzı ve aşk gereksinimini koruyabilmişlerdi ve bu duyguları yaratan varlıktan yavaş yavaş uzaklaşırken, kendilerini daha güçsüz hissetmiş ve ilk sevgi yemininden vazgeçerek pes etmişlerdi. Böylece, aşk yüzünden sadakatsiz olmuşlardı." "Araya mesafe girince, onlara ya-

şamları şimdi bir bütün oluşturuyormuş gibi geliyordu. Bu nedenle, yaşamlarına yeni bir güçle sarılıyorlardı. Böylece veba onları yeniden bir bütün haline getirdi. Bu durumda, yaşamları nasıl olursa olsun, bu insanların bir bütün halinde yaşamayı bilmedikleri — ya da daha doğrusu, ancak yaşamlarını bir kez elden kaçırdıklarında bir bütün halinde yaşayabildikleri sonucu çıkarılabilir." — "Kimi zaman, artık orada olmayan herhangi bir dosta herhangi bir şey göstermeyi düşündüklerinde, yaşamın ilk evresinde kaldıklarını farkediyorlardı. Hâlâ umutları vardı. İkinci evre, ancak vebanın sözcükleriyle düşünebildikleri zaman başladı." — "Ama bazen gecenin bir vakti yaraları yeniden açılıyordu. Ve ansızın uyanarak, tahriş olmuş yara kenarlarını yokluyorlardı, taptaze acılarına ve acılarıyla birlikte aşklarının allak bullak olmuş yüzüne yeniden kavuşuyorlardı."

Veba aracılığıyla hepimize acı veren boğulma hissini ve içinde yaşadığımız tehdit ve sürgün ortamını anlatmak istiyorum. Bu arada, bu yorumu genel varoluş kavramına da yaymak istiyorum. Veba, bu savaşta düşünceden, sessizlikten yana olanların — ve manevi acıdan pay alanların görüntüsünü sunacak.

Burada, güneş altında toz toprak içinde koştuktan sonra insanın içini kaplayan o kuruma hissi ve susuzluk bilinmez. Gazoz içince: Sıvının aktığı hissedilmez, yalnız, gazlı bin tane yakıcı iğne hissedilir.

Dağılma için yapılmadı.

15 Ocak.

Hastalık bir çarmıhtır, ama, belki de bir korkuluktur. Oysa ideal, hastalığın verdiği gücü almak ve hastalığın verdiği güçsüzlükleri reddetmek olabilirdi. Hastalık *istenen anda* daha güçlü kılan bir inziva olsun. Bunun bedelini acı ve dünya nimetlerine sırt çevirerek ödemek gerekiyorsa, ödeyeceğiz.

*

Gökyüzü masmavi, ırmağın kıyısında, aşağılardaki donmuş suyun üst tarafında, küçük beyaz dallarını suya sarkıtan karla kaplı ağaçlar çiçek açmış badem ağaçlarını andırıyor. Bu ülkede, gözlere ilkbaharla kış arası sürekli bir karışım sunuluyor.

Bu ülkeyle bir âşıkdaşlık bağı kurdum, yani, onu sevmek ve ondan nefret etmek için nedenlerim var. Cezayir için ise tam tersine, gem vurulamayan bir tutku ve sevme şehvetiyle kendini bırakma duygusu hissediyorum. Soru: Bir ülke, bir kadın gibi sevilebilir mi.

*

Veba, 2. versiyon, Ayrı Düşenler.

Ayrı düşmüş olanlar ilk evrede, aslında hiçbir zaman pes etmediklerini. Mektupların gelmesi, vebanın durması, orada olmayan kişinin kente sızıvermesi gibi şeyler umduklarını farkederler. Tamamen umutsuzluğa kapıldıkları dönem ikinci evredir. Neyse ki, bu dönemde durgunlaşmışlardır (ya da yaşam onlara yeni ilgi alanları sunmuştur). Onlar ölmek ya da ihanet etmek zorundadır.

a.g.: Kendilerini vebaya terkedip, onun vereceği uykudan

başka bir şey ummadıkları o dönem. Cottard: Hapisane bu olmalı, der. Kent sakinleri: Belki de veba her şeyden kurtarır

Kierkegaard'daki yürek Arılığı — Boş sözlerden başka bir şey yok. Deha bu kadar mı durgundur!

"Umutsuzluk; kalleşçe korkak bir bencilliğin öfkesiyle, kibirle direnen bir düşüncenin cesaretinin, eşit bir yetersizlikte kesiştiği sınırdır."

"Kötü ruh, insandan ayrılınca, rahatlık bulmak için kurak yerlerde dolaşır; ama aradığını bulamaz." (Matta, XII, 43).

Onun, eylem adamları ile acı adamları arasındaki ayrımı.

a.g. Kafka üstüne: "Dünyevi umuda öldüresiye vurmak gerekir, ancak o zaman insan kendini gerçek umutla kurtarabilir."

K. için yürek Arılığı, bütünlüktür. Ama bu, bütünlük *ve* iyiliktir. Tanrı'nın dışında arılık yoktur. Sonuç: Erdemsizliğe boyun eğmek mi gerek? İyilikten uzağım ve bütünlüğe susadım. Bunu değiştirmek olanaksız.

Başkaldırı üstüne deneme. İç daraltısından felsefe çıkardıktan sonra: Onu mutluluktan da çıkarmalı.

a.g. Saçma dünyada aşkı yeniden oluşturmak, insani duyguların en yakıcı ve en geçici olanını yeniden oluşturmaktır. (Platon: "Tanrı olsaydık, aşkı tanımayacaktık") Ama, (bu dünya üstünde) süren ve sürmeyen aşk üstüne söylenebilecek değer yargısı yoktur. Sadık bir aşk — *kendi kendini tüketmediyse* — insanın kendisini mümkün olan en iyi durumda tutmasına yarayan bir yoldur. Sadakatin değeri böyle artar. Ama bu aşk sonsuzluğun dışındadır. Bu aşk, sözcüğün içerdiği hem sınırlanma hem

coşkunluk anlamıyla, duyguların en insanisidir Bu nedenle insan, (idealistlerin dediği gibi, belli bir sonsuzluk biçimine yaklaştığı için değil) geleceksiz halinin yansımasını çarpıcı bir biçimde bulduğu için kendini ancak aşkta gerçekleştirir. Tip: Heathcliff. Bütün bunlar, saçmanın formülünü oluşturan, *süren* ve *sürmeyen* şey arasındaki çatışma olgusunu açıklar. Buna göre, sonsuza dek süren yalnızca tek bir süreklilik tarzı olduğu, ve bunun ortasının bulunmadığı sonucuna varılır. Biz sürmeyen dünyadanız. Ve sürmeyen her şey — ve yalnızca sürmeyen şey — bizimdir. Bu durumda söz konusu olan, aşkı, sonsuzluğun ya da en azından, aşkı sonsuzluk imgesine büründürenlerin elinden almaktır. Buna getirilecek itirazı tahmin ediyorum: Siz asla sevmediğiniz için böyle düşünüyorsunuz. Bunu geçelim.

Veba, 2. versiyon.

Ayrı düşenler eleştiri duyusunu yitirir. Aralarında en zeki olanların bile gazetelerde ya da radyo yayınlarında vebanın hızla biteceğine inanmak için nedenler aradığı, asılsız umutlar hayal ettiği ve bir gazetecinin sıkıntıdan esneyerek rasgele yazdığı düşünceleri okuyunca akıl-dışı korkular hissettiği görülebilir.

*

Dünyayı aydınlatan ve onu katlanılır kılan, dünya ile ilişki kurmamızı sağlayan — ve özellikle de bizi insanlarla bütünleştiren, o bildik duygudur. İnsanlarla ilişki içinde olmak her zaman yola devam etmemize yardımcı olur, çünkü ilişkiler hep gelişimleri, bir geleceği varsayar — ve ayrıca sanki tek görevimiz insanlarla ilişki kurarak yaşamaktır. Ama bunun bizim tek görevimiz olmadığının bilincine varıldığında, özellikle de yalnızca

irademizin bu insanları bize bağladığı anlaşıldığında — yazmayı ya da konuşmayı kesiniz, bir kenara çekiliniz, insanların çevrenizde eridiğini göreceksiniz — zaten aslında çoğu sırt çevirmiştir (kötülükten değil, ama kayıtsızlıktan) ve geriye kalanlar da *her zaman* başka bir şeyle ilgilenme umudunu besler, aşk ya da dostluk denen şeye önemsiz öğelerin, gereksiz ayrıntıların girdiği düşünüldüğünde, dünya yine karanlığa bürünür ve biz de, şefkatin bizi bir an kurtardığı o korkunç soğuğa geri döneriz.

10 Şubat.

Dünya nimetlerinden el etek çekip, yalnız geçirilen dört ay. İrade, düşünce bundan kazançlı çıkıyor. Ama ya gönül?

*

Saçma sorunsalının bütününün, değer yargısı ile olgu yargısı eleştirisi çevresinde odaklanabilmesi gerekir.

*

Yaratılış'ın ilginç metni (III,22) Ve Yüce Tanrı: "Adem (suç işledikten sonra), iyiyle kötüyü bilmekle, *bizlerden biri* gibi oldu." dedi. "Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip *ölümsüz* olmasına izin verilmemeli."

Ve insanı Cennet'ten kovan alevli kılıç "yaşam ağacının yolunu denetlemek için her yana dönüyordu" Bu, Zeus ve Prometheus'un yeniden başlayan öyküsüdür İnsan, Tanrı'yla eşit olma gücüne sahip oldu, ve Tanrı ondan korktu ve onu kulluğa mahkum etti. a.g. Kutsal sorumluluk üstüne.

Düşünme eyleminde ya da bir yapıt için gerekli olan disiplinde beni rahatsız eden şey, hayal gücüdür. Dengesiz, ölçüsüz, biraz ürküntü veren bir hayal gücüm var. Hayal gücünün yaşamımda oynadığı olağanüstü rolü anlamak zor. Bununla birlikte, ben bu kişisel özelliği ancak otuz yaşında farkettim.

Bazen trende otobüste geçip giden saatlerde, kendimi bana kısırmış gibi gelen kurgularda, imge oyunlarında yitip gitmekten alıkoymaya çalışıyorum. Düşüncenin yönünü değiştirmeye çalışmaktan, düşünceyi beslenmesine gereksinim duyduğum doğrultuya yönlendirmekten yorgun düştüğümde, kendimi koyverdiğim, daha doğrusu kendimi bıraktığım bir an geliyor. Saatler yıldırım hızıyla geçiyor ve farkına bile varmadan gideceğim yere varıyorum.

*

Beni heykele böylesine çeken belki de taşın verdiği hazdır. Taş, insan bedenine ağırlık ve duyarsızlık katıyor, ağırlık ve duyarsızlık olmadan ondaki büyüklüğü göremiyorum.

Deneme: "eşsöz doğurganlığı" üstüne bir bölüm.

Beyin jimnastiğine pek yatkın olmayan biri bile, Pascal gibi, her yanılgının bir dışlamadan geldiğini bilir. Belli bir zeka düzeyinde, her teoride doğru payı olduğu ve insanlığın önemli deneyimlerinin hiçbirinin, görünürde çok ters olsalar da, Sokrates ve Empedokles, Pascal ve Sade diye anılsalar da, öncelikle değersiz kabul edilmediği, kesin olarak bilinir. Ama koşullar seçime zorluyor. Bu nedenle Nietzsche'ye, Sokrates'e ve Hıristiyanlığa güçlü gerekçelerle saldırmak gerekli gibi görünmüştü. Ama bugün

bunun tam tersine, Sokrates'i ya da en azından onun temsil ettiği şeyi savunmamız gerekli, çünkü bu dönem o değerlerin yerine kültürün bütününü yadsıyan değerler getirmekle tehdit ediyor, bu durumda Nietzsche, istemediği bir zaferi kazanma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi.

Bu, düşünce yaşamına belli bir oportünizm katmak gibi görünüyor. Ama bu yalnızca bir görüntü, çünkü ne Nietzsche ne de biz sorunun *öteki yanının* bilincini yitirmeyeceğiz, söz konusu olan yalnızca bir savunma tepkisidir. Ve sonuç olarak, aynı Pascal'in deneyiminin Darwin'inkine, Callicles'in deneyiminin Platon'unkine eklenmesi gibi, Nietzsche'nin deneyimi de bizimkine eklenerek, insanlık deneyiminin tarihini yeniden oluşturur ve bizi yeniden dünyamıza kavuşturur. (Ama bütün bunlar ancak bir düzine ince ayrımın eklenmesiyle doğru olabilir.)

Sonuç olarak, bak: Nietzsche (Origine de la Philosophie 'Felsefenin Kökeni,' Bianquis, sy. 208): "İtiraf etmem gerek, Sokrates bana o kadar yakın ki neredeyse hiç ara vermeden onunla savaşıyorum."

Veba, 2. versiyon. Ayrı düşenlerin haftanın günleriyle ilgili sıkıntıları var. Özellikle de pazar günüyle. Cumartesi öğle sonrasıyla. Ve eskiden bazı alışılmış kuralları olan belli günlerle ilgili.

a.g. Dehşet üstüne bir bölüm: "Akşam evlerinden alınan insanlar"

Tecrit kampını anlatan bölümde: Akrabaları ölüden zaten ayrılmışlardı — sonra sağlık nedenleriyle çocuklar ailelerinden, erkekler kadınlardan ayrılıyor. Öyle ki *ayrılık genelleşiyor* Herkes yalnızlığa itiliyor.

Böylece ayrılık teması romanın ana teması yapılacak. "Onlar

vebadan hiçbir şey istememişti. Anlaşılmaz bir dünyanın ortasında, kendilerine, sabırla, son derece insani bir evren yaratmışlardı, bu evrende günler şefkat ve alışkanlıkla doluydu. Ama kuşkusuz, dünyanın kendisinden ayrı düşmek yeterli değildi, vebanın onları sıradan, gündelik etkinliklerinden de ayırması gerekiyordu. Veba düşüncelerini körelttikten sonra, yüreklerini de söküyordu." Uygulamada: *Romanda sadece yalnız insanlar var.*

*

Veba, 2. versiyon.

Huzur aranıyor ve huzur vermesi için insanlara yöneliniyor. Ama ilk ağızda, onlar yalnızca cinnet ve fitne veriyorlar. Huzuru başka bir yerde aramak gerek, ama gökyüzü dilsiz. Ve bu durumda, yalnızca insanların yanına dönülebilir, çünkü huzur yokluğunda, size uyku verirler.

*

Veba, 2. versiyon.

Orada, vebayı unutturacak kahveler iyi olur.
Hepsi haklı, der Rieux.
Tarrou (ya da Rieux) vebayı bağışlar.

Başkaldırı üstüne deneme. *Öncelikle* saçma dünya kesin bir biçimde çözümlenemez. Zihinde canlandırılır ve hayal edilir. Öyleyse bu dünya *genel olarak düşüncenin*, yani belirgin bir imgelemin ürünüdür. Bu, yaşamın seyrine ve belli bir modern ilkenin estetiğine dikkat etmek demektir. Bir çözümleme değildir.

Ama bir kez bu dünyanın genel çizgileri çekilince, konulan ilk taşla (zaten yalnızca bir taş vardır), felsefe yapmak mümkün olur — ya da daha doğrusu, eğer iyi anlaşılmışsa gerekli olur. Çözümleme ve kesinlik gereklidir ve katılmalıdır. Bu, ayrıntı ve betimlemenin zaferi demektir. "Hiçbir şey ilginç değildir" den: dışında her şey ilginçtir" çıkarılır.

— Şunlardan dolayı, başkaldırı üstüne — sonuç içermeyen — kesin ve açık bir inceleme gerekli.

1) başkaldırı hareketi ve dış başkaldırı;

2) başkaldırı durumu;

3) metafizik başkaldırı.

Başkaldırı hareketi: Hak — çok uzun bir süre elde tutulmuş izlenimi uyandığında — başkası onun hakkını yer (örneğin babası.) "Buraya kadar evet, ama daha fazlasına hayır" — çözümlemeye devam.

(Essai)Deneme'de, (Origine Philosophie et Homme du ressentiment)[1] 'Hıncın Yarattığı İnsan ve Felsefenin Kökeni', notlarına bkz.

Başkaldırı üstüne deneme: Saçma düşüncesinin doğrultularından biri yoksulluk ve yoksunluktur.

Saçmanın "egemenliği altına" girmemenin tek yolu, ondan yarar sağlamamaktır. İffetsiz cinsel dağılma olmamalı, vs.

a.g. Kararsızlık teması katılacak.

a.g. Yan tutmadan yararlandığı düşünce yoğunlaşması saçmanın amaçlanndan biri olabilir.

Şunları söyleyen bir düşünür hayal edelim: "Tamam, bunun

1 Max Scheler'in kitabı ('Bkz. L'Homme Révolté', *'Başkaldıran İnsan'*, sy. 30 ve 31)

doğru olduğunu biliyorum. Ama sonuçlardan tiksiniyorum ve geri çekiliyorum. *Doğru, onu bulan için bile kabul edilemez bir şey."* Bu durumda, saçma düşünürü olacak ve onun bitip tükenmeyen sıkıntısı ortaya çıkacak.

Hep ormanların kenarlarında esen bu yalnız rüzgar. İnsanın tuhaf ülküsü: Doğanın ortasında bile, kendine bir ev edinmek.

Kesinlik felsefesiyle tercih felsefesi arasındaki gerekli ayrımı, düşünce olgularının içine yerleştirmeye karar vermek gerekir. Bir başka deyişle, akla ve yüreğe tiksinti veren, ama *kendini kabul ettiren* bir felsefeye ulaşılabilir. Bu durumda, benim kesinlik felsefem, saçma düşüncesidir Ama bu beni bir tercih felsefesi benimsemekten (ya da daha doğrusu *onu tanımaktan*) alıkoymaz: Örneğin: Düşünce ve dünya arasında doğru bir denge, uyum, bütünlük, vs... Mutlu düşünür, eğilimini izleyen düşünürdür — ve köşesine çekilen düşünür eğiliminden kaçan düşünürdür — aslında — istemeden de olsa, kararlıdır...

Düşünür ve onun düşünce sistemi arasındaki bu ayrılık olabildiğince ileriye götürülebilir mi? Sonuç olarak bu, dolaylı bir gerçekçiliğe dönüş değil midir: İnsanın dış gerçeği — zorlayıcı. Belki, ama o zaman bu, önceden kestirilecek bir çözüm değil, tatmin edici olmayan bir gerçekçilik olabilirdi.

"Uygulamada" çözümlenmesi gereken büyük sorun: Yalnız ama mutlu olunabilir mi sorunu.

Anlamsızlık antolojisi[1] İlkin, anlamsızlık nedir? Burada, kökensel bağ yanıltıcıdır. Anlamsız, anlamı olmayan demek değildir. Öyle olsa, gerçekten de dünya anlamsızdır demek gerekirdi. Us dışı ve anlamsız eş anlamlı değildir. Anlamsız bir kişi, pekala usçu olabilir. Anlamsız, önemsiz olan da değildir. Anlamsız olan önemli eylemler, ciddi ve görkemli tasarılar vardır. Bu bizi, bir gelişim yoluna sokar. Çünkü, ciddi bir resmiyetle bu eylemlere girişen kişiye bu eylemler anlamsız gelmez. Öyleyse, bu eylemlerin... için, bir kişinin... ya göre, bir düşüncenin... çerçevesinde anlamsız olduğunu eklemek gerekir. Bir başka deyişle, ve her şeyde olduğu gibi, anlamsızlığın bir göreceliği vardır. Bu, anlamsızlığın görece bir şey olduğu anlamına gelmez. Anlamsızlığın göreceliği, anlamsızlık içermeyen — anlamı olan — belli bir önem taşıyan, "önemli olan", ilgiyi hak eden, üstünde durulmaya, uğraşmaya, yaşamını adamaya değer, önemli bir yer işgal eden ve işgal ettiği bu yeri hak eden, düşünceye etki eden, dikkat çeken, göze batan, vs..., bir şeylerle ilişkilidir. Bu olgu henüz tam olarak tanımlanmadı. Anlamsızlık, ancak anlamın birim ölçüsünün birçok tanımı yapılabilirse görece olacak. Yoksa anlamsızlık, her şey gibi, içerdiği pek küçük anlamı da daha genel bir anlamdan çıkartan daha büyük bir şeylerle karşılaştırılabilir. Bu sözcüklerin üstünde duralım. Çok dikkatli davranıp, birçok ince ayrımı göz önünde bulundurarak, belli bir ölçüde, anlamsız bir şeyin tam olarak *anlamı* olmayan bir şey değil, ama kendi içinde bir anlama sahip olmayan şey olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle ve alışılmış değer ölçülerine göre, evlenirsem, insan türü düzleminde, toplum düzleminde, din düzleminde ve belki de bir sonuncusu metafizik düzlemde genel bir anlamla donanmış bir eylem gerçekleştiririm. Sonuç: Evlilik, en azından

1 Bkz. (Cahiers des saisons (1959) De l'insignifiance), *Anlamsızlık Üstüne*, bu metin alaycı bir anlatımla yeniden ele alınmıştı. (Pléiade, sy 1894.)

ortaklaşa kabul edilmiş değerler düzleminde, anlamsız bir eylem değildir. Çünkü, evlilikten türsel, toplumsal ya da dinsel anlam çıkarılırsa, bu kavramlara aldırmayan bireyler için evlilik, gerçekten anlamsız bir eylemdir. Hiç değilse bu örnekte, anlamsızlığın içermediği anlamın içinde yer aldığı görülür.

Karşıt bir örnek olarak, eğer, kapıyı açmak için kapı kolunu sol yerine sağ tarafa çevirirsem, bu harekete ortaklaşa kabul edilmiş hiçbir genel anlam veremem. Kapı kolunu sağa ya da sola çevirmem, toplumun, dinin, insan türünün hatta Tanrı'nın umurunda bile değildir. Sonuç: Eylemim anlamsızdır, bu davranış örneğin yalnızca benim için, gücümü ölçülü kullanma kaygısına, belli bir iradeyi yansıtan başarı keyfine, bir yaşam anlayışına, vs, bağlanabilir. Bu durumda, kapı kolunu belli bir tarzda çevirmek, benim için evlenmekten daha önemli olacaktır. Bu durumda, anlamsızlığın ne olduğunu belirleyen kendi bağıntısı vardır. Genel sonuç, anlamsızlık olgusunun içinde kararsızlık olduğudur.

Madem ki bir anlamsız eylemler antolojisi yapmayı amaçlıyorum, öyleyse anlamsız bir eylemin ne olduğunu biliyorum demektir. Olası. Ama bir eylemin anlamsız olduğunu bilmek, anlamsızlığın ne olduğunu biliyorum demek değildir. Ve her şeyin ötesinde, örnek vermek gerekirse, bu antolojiyi açık bir kanıya varmak için yapabilirim. Bununla birlikte...

Taslak.

1. Anlamsız eylemler: İhtiyar ve kedi[1] — asker ve genç kız (bunun için not. Bu öyküyü antolojiye koymaya tereddüt ettim. Belki de bu öykünün büyük bir anlamı var. Ama yine de bu öyküyü işimin aşırı zorluğunu göstermek için koyuyorum. Her durumda, bu öyküyü — hazırlanmakta olan — anlamı olan şeyler

1 Bkz.. (Carnets I ve La Peste) *Defterler I* ve *Veba*, sy. 1235 ve 1236 (Pléiade).

antolojisine *de* koymak mümkün olacak, vs., vs.

2. Anlamsız sözler. "Benim ülkemde dendiği gibi" — "Napoléon'un dediği gibi" — ve, genel olarak, tarihsel sözlerin çoğu. Jarry'nin kürdanı[1]

3. Anlamsız düşünceler. Yazılacak birçok kalın cilt.

Neden böyle bir antoloji? Anlamsızlığın neredeyse her zaman olguların ve varlıkların makineleşen yüzüyle — sıklıkla da alışkanlıkla — özdeşleştiği saptanır. Her şey alışkanlığa dönüşüyorsa, önemli düşüncelerin ve önemli eylemlerin sonunda anlamsıza dönüşeceği kesin demektir. Yaşam, anlamsızlığa tahsis edilmiş bir hedef için[2] Antolojinin yararı burada. Antoloji somut olarak, yalnızca varoluşun önemsiz davranışlar, önemsiz düşünceler ve önemsiz ruh hallerinden oluşmuş pek büyük bir parçasını değil, ortak geleceğimizi de betimliyor. Günümüzde son derece ender görülen, gerçekten geleceğe ışık tutma gibi bir üstünlüğü var

Nietzsche, olabilecek en tekdüze dış yaşamla, yalnızlıkta gerçekleştirilen düşünce eyleminin tek başına korkunç bir serüven olduğunu kanıtlar.

Molière'in ölmek zorunda olmasına katlanıyoruz!

*

9 Mart. İlk Cezayir menekşeleri — sekiz gündür kar yağıyordu!

1 Jarry'nin kürdanı: Bkz. (Ubu roi) *Kral Übü*'nün J. Saltas'ın önsözüyle yayımlanan basımı (Fasquelle). Camus, bu anlatıyı daha önce (Carnets I), *Defterler I*'de ele almıştı.
2 Okunamayan bir sözcük.

Nietzsche, özlemi de bilirdi. Ama o Tanrı'dan hiçbir şey dilemek istemedi. Onun çözümü: Tanrı'dan istenemeyen şey, insandan istenir: Bu, üstinsandır. Böyle bir kibirden öç almak için, ondan bir Tanrı yaratılmaması şaşırtıcı. Belki de bu bir sabır sorunu. Budha, tanrısız bir bilgelik öğütler ve birkaç yüzyıl sonra bir sunağın üstünde yerini alır.

*

Avrupalı cesaretten çok büyük bir zevk alıyor: Kendine hayranlık duyuyor. İğrenç. Gerçek cesaret edilgendir: Ölüme kayıtsız kalmaktır. Ülkü: Saf bilgi ve mutluluk.

Bir insan, yoksulluktan daha iyi olabilecek ne dileyebilir? Sefaletten söz etmedim, çağdaş emekçinin umutsuz çalışmasını da söylemiyorum. Ama insanın, zamanını istediği gibi değerlendirebileceği bir yoksulluktan daha fazla neyi isteyebileceğini de kestiremiyorum.

Değer yargıları *kesinlikle* yok edilemez. Bu, saçmayı yadsır

Eski filozoflar (haklı olarak), okumaktan çok düşünüyorlardı.Bu nedenle, somuta sıkı sıkıya bağlı kalıyorlardı. Matbaa bunu değiştirdi. Artık, düşünmekten çok okunuyor. Felsefelerimiz yok, yalnızca yorumlarımız var. Gilson, filozoflarla uğraşan felsefe hocaları döneminin, felsefeyle uğraşan filozoflar döneminin yerini aldığı değerlendirmesini yaparken bunu söylüyor Bu durumda, hem alçakgönüllülük hem de yetersizlik var. Hele bir düşünür kitabına: "Olguları doğuşundan ele alalım" sözüyle baş-

larsa, gülümsemeyle karşılanır. Öyle bir hale geldi ki, bugün hiçbir yetkiliye, alıntıya, yoruma, vs, dayanmadan yayımlanacak bir felsefe kitabı, ciddiye alınmayacaktır. Ama yine de...

Veba için: İnsanlarda hayranlık duyulacak şeyler küçümsenecek şeylerden daha fazladır.

"Her şey serbest" tir kabul edilmesine rağmen inziva seçilince, yine de geriye bir şeyler kalıyor, insan artık başkalarını yargılamıyor.

Birçok kişiyi romana çeken şey, görünüşte üslupsuz bir tür olmasıdır. Aslında roman, konuya bütünüyle boyun eğen en zor üslubu gerektirir. Bu durumda, romanlarının her birini farklı bir üslupla yaratan bir yazar düşünülebilir.

*

Artık benimle içli dışlı olan ölüm duygusu: Ölüm duygusu, acının yardımından yoksundur. Acı şimdiki zamana asılır, *uğraştıran* bir savaşım ister. Ama, kan içinde kalmış bir mendile şöyle bir bakınca, kolayca ölümü hissetmek, başdöndürücü bir tarzda zamanın içine dalıvermektir: Bu, evrimin yarattığı dehşettir.

Bulutların yoğunluğu azaldı. Güneş çıkar çıkmaz, sürülmüş topraklar tütmeye başladı.

Ölüm, yaşama olduğu gibi — onu yazgıya dönüştürerek — aşka da kendi biçimini verir. Sevdiğin kadın, onu sevdiğin süre

içinde ölürse, artık sonsuza dek sabit kalacak bir aşk oluşur — oysa böyle bitmese aşk yok olabilirdi. Ölüm olmasa dünya nasıl olurdu, yok olup giden ve yeniden doğan biçimler zinciri, yürek daraltan bir kaçış, tamamlanamayan bir dünya. Ama neyse ki ölüm var, ölüm, yerleşik. Ve âşık, sevdiği kadının cesedinin üstünde ağlıyor, René, Pauline'in karşısında, — her şey tüketildi — nihayet biçimlenen yazgısını kabullenen erkeğin arı sevinç gözyaşlarını döküyor.

Madam de Lafayette'in ilginç kuramı, evliliği kötülüklerin en küçüğü olarak ele aldığı kuramdır. Bir kadının mutsuz bir evliliği olması, tutkuyla kıvranmasından daha iyidir. Burada bir *düzen* etiği kabul edilir.

(Fransız romanı psikolojiktir, çünkü metafizikten sakınır. *Önlem* olarak çoğunlukla insana başvurur.) Ondan klasik roman anlayışı çıkarmak için, *(Clèves Prensesi)*'ni *La Princesse de Clèves* iyi okumamış olmak gerekir. Tam tersine, bu roman bayağı kötü yazılmıştır.

*

Veba. Ayrı Düşenler: Ayrılık günlüğü? "Ayrılık duygusu genelleşti ve karşılıklı konuşmalardan, itiraflardan, gazetelerde yayımlanan haberlerden yola çıkarak ayrılık duygusu hakkında bir fikir verilebilir."

a.g. Ayrı Düşenler. İnananlar için vicdan muhasebesi saati olan bu akşam vakti — mahkum için zor bir vakittir — bastırılmış aşkın vaktidir

Veba. a.g. Açlık, bazılarını düşünmeye bazılarını da yiyecek toplamaya iter. Bu durumda, felakete yol açan şey aynı zaman-

da hayırlı bir şeydir, ama bazıları için felaket olan ötekiler için hayır olur. Artık işin içinden çıkılamaz.

? Stephan. Ayrılık günlüğü.

Yapıttaki üç taslak:

Küçük ayrıntılarla belirlenen Tarrou;

Geneli düşündüren Stephan;

Görece *teşhisin* büyük dönüşümü ile uzlaşan Rieux.

Ayrı Düşenler. a.g. Vebanın sonuna doğru, kendilerinden bir parça olan o mahremiyeti ve yanıbaşlarında, her an elini dokundurabilecekleri biriyle nasıl yaşanabildiğini artık hayal bile edemiyorlardı.

Yanlışlık için epigraf? "Doğan yetkinliğe yönelmez ama yine de hiç durmaz." Montaigne.

Budizmde, ölümden sonra yaşam güvencesi olduğu için — bir Avrupalının Budizme dönmesi rahatlıkla düşünülebilir — Budha bunu umarsız bir felaket olarak nitelese de Avrupalı tüm benliğiyle arzular.

*

Saint-Étienne ve banliyösü. Böyle bir görüntü, onu yaratan uygarlığın mahkum edilişidir. İnsana, sevince, istenildiği gibi değerlendirilebilen zamana yer kalmayan bir dünya, ölmesi gereken bir dünyadır. Hiçbir halk güzelliğin dışında yaşayamaz. Birkaç zaman yaşamayı sürdürebilir, ama hepsi bu. Ve burada en belirgin yüzlerinden birini sunan bu Avrupa hiç durmadan

güzellikten uzaklaşıyor. Bu nedenle Avrupa ihtilaçlar içinde çırpınıyor ve eğer barış, Avrupa için güzelliğe dönüş anlamını taşımaz ve yerini aşka bırakmazsa ölecek.

Paraya yönelmiş her yaşam bir ölümdür. Yeniden doğuş, çıkarcılıktan uzaklaşmaktadır.

Yazma eylemi, benim eksikliğini duymaya başladığım kişisel bir güvencenin kanıtıdır. Söyleyecek bir şeyleri olması, özellikle de bir şeylerin söylenebileceği güvencesinin — hissedilenin ve olunanın, örneğe değer bulunması güvencesinin — yeri doldurulmaz olmanın ve kalleş olmamanın güvencesinin. Bütün bunları yitiriyorum ve hiç yazmayacağım anı düşünmeye başlıyorum.

*

Tercih edileni seçme gücüne sahip olmalı ve bunda direnmeli. Ya da, bu olmazsa yapılabilecek en iyi şey ölmek.

*

Ayrı Düşenler: "Aşklarını yeniden yaşamak için, nedensiz kıskançlık anını sabırsızlıkla bekliyorlardı."

a.g. Ayrı düşenlerin listesini oluşturmak için onlardan kayıt yaptırmaları isteniyor. Bundan bir sonuç çıkmamasına şaşırıyorlar. Ama bu işlem, "gerektiğinde" haber verilecek kişilerin adlarını bilmek için yapılıyor. "Kısacası, kayıt yaptırıyoruz."

a.g. III. bölüm. "Ama yeniden karşılaştıklarında, hayallerin-

ileki varlığın yerine gerçek varlığı koymaları pek de kolay olmadı... ve vebanın ancak, onlardan biri, yüzyüze geldiği varlığın yüzüne yeniden sıkıntıyla bakabildiği zaman yok olduğu söylenebilir."

Her düşünce, acıdan edindikleriyle değerlendirilir. Tiksinti duymama rağmen, acı bir olgudur.

Güzelliğin dışında yaşayamam. Beni bazı varlıkların karşısında güçsüz kılan budur.

*

Her şey biteceği zaman (Tanrı ya da kadın), *uzaklaşmak*.

İnsanı hayvandan ayıran en önemli şey, hayal gücüdür. Bu nedenle cinselliğimiz tamamen doğal, yani kör olamaz.

Saçma, bir aynanın karşısındaki trajik insandır (Caligula). O halde, *yalnız* değildir. Bir doyumun ya da sevgi bağının tohumu vardır. Şimdi, aynayı yok etmek gerek.

Gözlendiğinde, zaman hızlı ilerlemez. Gözetim altında tutulduğunu hisseder. Ama zaman, bizim dalgınlıklarımızdan yararlanır Belki de iki zaman vardır, gözlenilen zaman ve bizi değiştiren zaman.

Yanlışlık için epigraf: "İşte bu nedenle şairler; olaylar idrak

yeteneğimizi aşıp, direncimizi kırdığında, bizi donduran bu kederli dilsiz ve sağır saçmalığı anlatmak için... önce yedi oğlunu ardından yedi kızını yitirmiş, kayıpların yükünü taşımış, sonunda bir kayaya dönüşmüş o zavallı Niobe anaya öykünürler." Montaigne.

a.g. Keder üstüne. "Çoğu kişinin büyük bir değer saydığı bu tutkuya düşkün değilim, ondan hoşlanmam, değer de vermem."

a.g. (Yalancılar) "Bir atın gücünü en iyi gösteren şey onun aniden durabilmesidir."

Saçma. "Sen" aracılığıyla ahlakı yeniden oluşturmak. "Hesap vermek" zorunda olacağımız başka bir dünya olduğuna inanmıyorum. Ama, şimdi bu dünyada — sevdiğimiz bütün insanlara verilecek hesabımız var.

a.g. Dil konusunda, (Parain: Dili insanın icat edemeyeceğini kanıtlayan savlar çürütülemeyecek savlardır.) Her şey, derinlemesine bakınca, metafizik bir soruna varır. Böylece, insan hangi yana dönerse dönsün, kendini, mümkün olanların ve soruların azgın deniziyle çevrilmiş bir adadaymış gibi yalıtılmış, gerçeğin ortasında bulur. Bundan dünyanın bir anlamı olduğu sonucu çıkartılabilir. Çünkü dünya, yalnızca gerçeklerden oluşmuş olsa, bir anlamı olmayabilirdi. Mutlu dünyaların gerekçesi yoktur. O halde: "Metafizik mümkün müdür?", demek gülünçtür. Metafizik vardır.

Bu dünyadaki teselli, sürekli acılar olmamasıdır. Bir acı kayholur ve bir sevinç doğar. Her şey dengelenir. Bu dünya telafi edicidir. Ve hatta, irademiz, onu sürekli olarak hissetmek için en etkili düzeye yükselttiğimiz ayrıcalıklı bir acıyı oluşumdan çekip alsa bile, bu seçim, bu acıyı bir iyilik gibi gördüğümüzü ve telafinin bu kez ona dayandığını kanıtlar.

*

3. Uygunsuz[1] "Schopenhauer, kederli bir bakışla, "bu bağışlama gerektiriyor" diyerek, Trappe tarikatının büyük kurucusu keşiş Rancé'nin imgesine sırt çevirdi."

M. hakkında...[2] Varlığa doğru gitmeyi reddetmiyorum, ama beni varlıklardan uzaklaştıran bir yol da istemiyorum. Çilelerinin sonunda Tanrı'yı bulup bulamayacağını bilmek gerek.

*

Veba: Çok önemli. "Onlar sizi azık sağlama çabasına ve ayrılık acısına boğdukları için, başkaldıramadan sizi ele geçirdiler."

20 Mayıs.

İlk kez: Doyum ve bütünlüğün yarattığı tuhaf duygu. Ağır ve sıcak gecenin karşısında, otların üstünde yatarken, kendime şu soruyu sordum: "Ya bu günler son günlerse... Yanıt: İçimde dingin bir gülümseme. Oysa gurur duyabileceğim hiçbir şey yok: Hiçbir şey çözümlenmedi, davranışım bile pek kararlı de-

1 Nietzsche'nin (Considération Intempestives), *Uygunsuz Düşünceler*'inden seçilmiş alıntı. II.Cilt, sayfa 53 (Aubier).
2 Okunamayan bir sözcük.

gil. Bir deneyimi tamamlayan dayanıklılık mı acaba, yoksa akşamın hoşluğu mu, ya da tam tersine, artık hiçbir şeyi yadsımayan bir bilgeliğin başlangıcı mı?

Haziran. Luxembourg.

Rüzgar ve güneş içinde bir pazar sabahı. Rüzgar büyük havuzun çevresine fıskiyenin sularını savuruyor, kırış kırış suyun üstünde oyuncak yelkenliler ve kocaman ağaçların çevresinde kırlangıçlar. Tartışan iki genç: "Insanın saygınlığına inanıyorsun sen."

Giriş: — Aşk...
— Bilgi...
— Aynı sözcüktür.

Gün içinde kuşların uçuşu hep amaçsız gibi görünüyor, akşam hepsi gidecek bir yer bulmaya çalışır gibiler. Bir şeylere doğru uçuyorlar. Böylece belki yaşamın akşamında...[1]

Yaşamın bir akşamı var mıdır?

Valence'ta otel odası. "Bunu yapmanı istemiyorum. Bu düşünceyle ne hale geleceğim? Annenin, kız kardeşlerinin karşısında ne hale geleceğim Marie-Rolande, biliyorsun bunu sana söylemeyeceğime söz vermiştim kendi kendime, bunun ne demek olduğunu biliyorsun. — Sana yalvarırım, bunu yapma. Bu iki

1 İzleyen cümle, elyazması defiere kurşun kalemle eklenmiştir.

günlük dinlenmeye gerçekten çok gereksinim duyuyordum. Bunu yapmana engel olacağım. Sonuna kadar dayanacağım. Gerekirse seninle evleneceğim. Ama buna vicdanım dayanmaz — Bunu sana söylemeyeceğime kendi kendime söz vermiştim. Bunlar laf. Benim için önemli olan eylemlerdir... — Bir kaza oldu sanacaklar. Tren...vs. (Kız ağlar. Bağırır: Senden nefret ediyorum, bana bunu yaptığın için senden nefret ediyorum.) — Biliyorum, Rolande, bunu biliyorum. Ama bunu sana söylemek istemiyordum. Vs., vs., adam söz verir. Süre: Bir buçuk saat. Tekdüzelik. Yerinde sayma.

*

Renan'ın bir düşüncesinden etkilenen Van Gogh: "Kendi içinde ölmek, büyük şeyler gerçekleştirmek, soyluluğa ulaşmak ve neredeyse tüm bireylerin varlığının süründüğü sıradanlığı aşmak."

"İnsan aşka gerçekten layık olanı içtenlikle sevmeyi sürdürür ve *onun aşkını değersiz ve boş ve yavan şeyler uğruna harcamazsa*, yavaş yavaş daha fazla ışık elde edecek ve daha güçlü bir hale gelecektir."

"İnsan kendini tek bir şey üzerinde yetkinleştirir ve onu iyi anlarsa, başka şeyleri de iyi kavrama ve tanıma yetisine sahip olur."

"Sadakatsizliğim içinde sadık bir adamım."

"Manzaralar yapsam da, onların içinde her zaman figür izleri olacaktır."

Dore'nin sözünü alıntılıyor: "Bende öküz sabrı var."

Bkz. Zweeloo'ya[1] yolculuk üstüne 340. mektup.

Büyük sanatçıların zevksizliği: Millet'yi Rembrandt'a denk tutar.

1 Van Gogh, (Correspondance complète), *Bütün Mektupları*, II. Cilt, sayfa. 254.

"Tanrı'yı bu dünya üstünde yargılamamak gerektiğine gitgide daha fazla inanıyorum, dünya Tanrı'nın sakat doğmuş bir çalışmasıdır."

"Yaşamda da resimde de Tanrı'dan vazgeçebilirim, ama acılar içindeki ben, benden daha büyük olan şeyden, yaşamımı oluşturan, yaratma gücünden vazgeçemem.

Ressam olduğunu keşfedip yolunu çizmeden önce, 27 yaşına dek dolaşıp duran Van Gogh'un uzun arayışı.

*

Yoksulluğu, hastalığı ve kendi öz kusurlarını kavramak, kabul etmek ve katlanmak için gereken yapıldığında, geriye hâlâ atılacak bir adım daha kalıyor.

Veba. Duygusal öğretmen[1] vebanın sonunda, tek akıllıca uğraşın bir kitabı tersinden kopya etmek olduğu sonucuna varıyor (metin ve anlam geliştirilecek).

Tarrou sessizce ölüyor (göz kırpma, vs.).

Yönetimin tecrit kampı.

Sonunda öğretmen ve doktorla konuşma: Birleştiler. Ama, pek az şey istiyorlardı. Ben, sahip olmadım, vs.

Yahudi mahallesi (sinekler). Görünüşü kurtarmak isteyenler. İnsanlar bir fincan nohut kahvesi içmeye davet ediliyor.

Ayrı Düşenler. 2. (Yaşlılık), kendileri için zaten yeterince zor katlanılır bir şeydi, şimdi ona iki kişi için dayanmak zorundaydılar.

Yine de, gündelik işler, yapılmaya devam ediliyor. Tam bu sırada, vuku bulduğu dönemde uzmanların merakını çekmiş olan bir olayın sonucu öğreniliyor. Genç bir katil... affedilmişti. Ga-

1 Stephan, yukarıda sy. 61 ve 81'de de adı geçer. (çn.)

zeteler iyi halden on yılla kurtulacağını ve ardından her zamanki yaşamına geri döneceğini düşünüyorlardı. Bu, gerçek bir ceza değildi.

Sözcüklere güvenmeye, klasisizm denir — ama klasisizm güvenilirliğini korumak için sözcükleri ancak sakınımlı bir biçimde tüketir. Buna meydan okuyan gerçeküstücülük bunu kötüye kullanıyor. Alçakgönüllü olup, klasisizme dönelim.

Doğruluğu sevenler aşkı, yani yanılsaması olmayan aşkı, evlilikte aramak zorundadır.

"Eskiden Güney Fransa'da kullanılan dilin esin kaynağı neydi?" *Cahiers du Sud*'ün özel bir sayısı. Kabaca, bizim Rönesans'ta, XVIII. yüzyılda ve Fransız Devrimi'nde hiçbir değerimiz yoktu. Yalnızca X. ve XIII. yüzyıllar arasında, yani bizden bir ulus olarak söz etmenin güç olduğu — bütün uygarlığın uluslararası olduğu — dönemde bir değerimiz vardı. Bu durumda, yüzyıllardan beri gelen tarih, mutsuzluk ya da zaferler, bunların bize bıraktığı yüzlerce büyük isim, gelenek, ulusal bir yaşam, aşk, bütün bunlar boş, bütün bunlar bir hiç. İşte biz bu nihilistleriz!

Hümanizma bana sıkıcı gelmiyor: Hatta bana gülümsüyor bile. Ama onu yetersiz buluyorum.

Dominiken tarikatına bağlı rahip Brück: "Bu Hıristiyan De-

mokratlar benim canımı sıkıyor."

"G.'de, din adamlarına özgü dokunaklı konuşabilme de dahil bir papazda bulunması gereken her şey var. Oysa ben, piskoposlarda bile buna zor katlanıyorum."

Ben. — "Gençken, bütün papazların mutlu olduğunu sanırdım.

Brück. — "İmanlarını yitirme korkusu, onların duyarlılıklarını sınırlar. Bu, olumsuz bir yönelimden başka bir şey değil. Yaşamla yüzleşmiyorlar." (Düşü; yoksulluk ve cesaretle yücelmiş fetihçi büyük papazlar sınıfı)

Lanetli Nietzsche üzerine konuşma.

Barrès ve Gide. Yurdundan edilme bizim için geride kalmış bir sorun. Sorunlar bizi heyecanlandırmadığı zaman daha da budalaca şeyler söylüyoruz. Sonuç olarak, bir vatan ve yolculuklar gerekli.

Yanlışlık. Kadın, kocasının ölümünden sonra: "Onu ne kadar da seviyorum!"

Agrippa d' Aubigné[1]: İşte inanan ve inandığı için savaşan bir adam. Sonuç olarak, halinden memnun. Bu; evindeki, yaşamındaki, mesleğindeki hoşnutluktan anlaşılıyor. Sövüp saysa bile — ancak kendine göre kusurlu olanlara bağırıp çağırıyor.

1 Camus'nün arşivinde d'Aubigné üzerine üç sayfa not vardır

Bir trajediyi oluşturan şey, çatışan güçlerden her birinin eşit ölçüde haklı bulunması, yaşam hakkına sahip olmasıdır. Zayıf trajedi: Haklı bulunmayacak güçlere yer veren trajedidir. Sağlam trajedi: *Hepsinin* haklılığını gösterir.

Mezenc ovalarında, şiddetle uğuldayan sert rüzgar.

Tutkularıyla yaşamak onları denetim altına almayı gerektirir.

*

'Bengi dönüş', acıdan hoşnutluk duyulduğunu varsayar.

*

Yaşam, bize daha fazla yaşlanma isteği veren olaylarla doludur.

Unutulmaması gereken: Hastalık ve hastalığın yarattığı çöküş. Yitirecek bir dakika yok — bu belki de, "acele etmek gerekli"nin zıddı.

Kıssadan hisse: İnsanlarla onların art düşüncelerini bilerek yaşanamaz.

Toplu yargıların tümü inatla reddedilecek. Tüm toplumun "yorumlarının" ortasına masumiyet yerleştirilecek.

Isı, meyveler gibi insanları da olgunlaştırır. İnsanlar yaşamadan önce olgunlaşır. Hiçbir şey öğrenmeden önce her şeyi bilirler.

B.B. "Bazı insanların yalnızca sıradan olmak için aşırı bir güç harcadığını hiç kimse düşünmez."

Veba. Tarrou'nun güncesinin bu kadar yer işgal etmesinin nedeni onun anlatıcının evinde ölmesidir (başlangıçta).

— Salgının gerçekten başladığına emin misiniz, tecriti tavsiye eder misiniz? — Hiçbir şeyden emin değilim, ama terkedilmiş hastalarla iç içe yaşamanın tavsiye edilmeyeceğinden eminim. Kuramlar değişebilir, ama her zaman ve tüm zamanlarda değerini koruyan bir şey vardır, ona tutarlılık denir.

*

Hastalıkla savaştıkları için, sağlık örgütleri vebayla ilgili haberlerle hiç ilgilenmiyor.

Veba, değer yargılarını yok ediyor. Artık giysilerin, yiyeceklerin, v.b., niteliği düşünülmüyor. Her şey kabul ediliyor.

Ayrı düşmüş adam, kentten çıkabilmek için doktordan bir belge istiyor (doktor onu o zaman tanıyor), başvurularını anlatıyor... Düzenli olarak geliyor.

Trenler, istasyonlar, beklemeler.

Veba ayrılığa yol açıyor. ma bir araya gelme gerçeği sürüp giden bir şanstan başka bir şey değil. Kuralları belirleyen vebadır.

*

1 Eylül 1943.

Olaylar karşısında umutsuzluğa kapılan korkaktır, ama insanlık durumundan umut duyan delidir.

15 Eylül.

Ona gönülden yazan on üç yaşındaki küçük bir kıza yanıt vermek için, kişisel çalışmasını, iş mektuplarını, v.b., her şeyi bir yana bırakıyor!

Varoluş sözcüğü özlemini duyduğumuz şeyler içerdiği, aynı zamanda bir üst gerçeklik kesinlemesine ulaşmayı engellemediği için, biz onu ancak dönüşmüş bir biçimde koruyacağız — varolmama felsefesi, diyeceğiz, bu bir olumsuzluk içermiyor, yalnızca "yoksun olan insan"ın durumunun düşünülmesi gerektiğini söylüyor. Varolmama felsefesi sürgünün felsefesi olacak.

Sade. "Felsefenin, kendi meşalesini tutkuların meşalesiyle tutuşturduğunu düşünmeksizin tutkulara sövüp sayılır."

Sanatta utangaçlık kıpırtıları var. Hiçbir şeyi doğrudan söyleyemiyor.

Devrim sürecinde, en iyiler ölür. Sonuç olarak, kurban yasası hep korkakların ve sakınımlı davrananların söyleyecek sözü olması üzerine kurulmuştur, çünkü ötekiler, kendilerine ait en iyi şeyi vererek söz söyleme hakkını yitirmiştir. Konuşmak, her zaman ihanet etmeyi içerir

Dünyaya iyiliği dokunanlar yalnızca sanatçılardır. Değildir, diyor Parain.

Veba. Hepsi savaşıyor — ama her biri kendi tarzında. Yegane korkaklık boyun eğmektir... Bir yığın yeni ahlakçının çıktığı görüldü ve onlar hep aynı sonuca varıyorlardı: Boyun eğmek gerek. Ama Rieux: O ya da bu tarzda savaşmak gerek, diye yanıt veriyordu.

Sürgün, istasyonlarda saatler geçiriyor İssız istasyon ortamı hissettirilecek.

Rieux: "Savaşan her toplulukta öldüren ve sağaltan insanlar gerekir. Ben sağaltmayı seçtim. Ama savaştığımı biliyorum."

Veba. Bu sırada, gün batımında suyun pembeleştiği uzak limanlar vardır.

*

"Toprağınızdan koparıldığınız ve acı sizi dünyadan ayırdığı için Tanrı'ya sığınmak, nafiledir. Tanrı'nın dünyaya bağlı canlara gereksinimi var. Onu hoşnut eden sizin sevincinizdir."

Bu dünyayı yinelemek, çehresini değiştirmekten daha büyük bir ihanettir. Fotoğrafların en iyisi, yapılmış bir ihanettir.

Akılcılığa karşı. Saf determinizmin anlamı olsaydı, bir vargıdan öbürüne, tek bir doğru kesinleme, gerçeğe bütün olarak ulaşılmasına yetebilirdi. Böyle bir şey yok. O halde ya biz, hiçbir zaman tek bir doğru kesinlemeyi, her şeyin belirlendiği bir kesinlemeyi bile telaffuz etmedik ya da doğruyu söylesek bile *boşa gitti* dedik, determinizm yanlıştır

"Tanrı'ya karşı yaratımım" için[1] Katolik bir eleştirmen (Stanislas Fumet), *amacı ne olursa olsun,* sanat, hep Tanrı'yla rekabet suçunu işler, diyor. Roger Secrétain de, *Cahiers du Sud,* (Ağustos-Eylül 43.) Péguy de aynı şeyi söylüyor: "Pırıltısını Tanrı'nın yokluğundan alan, Tanrı'nın verdiği selamete dayanmayan, uzamların boşluğunu doldurmak için, kendinden ve yeryüzünde ödüllendirilmiş insani çabadan başka hiçbir şeye güvenmeyen, bir şiir de vardır."

Övgücü edebiyatla rekabetçi edebiyatın ortası yoktur.

Ödev, dürüst ve iyi olduğu bilinen şeyi yapmaktır — "yeğlenen" budur. Bu kolay mıdır? Hayır, çünkü bunun yeğlenen şey olduğu bilinse bile, zorlukla yapılır.

Saçma. İnsan kendini öldürürse, saçma yadsınmış olur. İnsan kendini öldürmezse, saçma, saçmayı bizzat yadsıyan doyum ilkesine işlerlik kazandırır. Bu, saçma yoktur anlamına gelmez. Bu, saçmanın *gerçekten* mantık dışı olduğunu söylemektir. Bu nedenle, saçma ile *gerçekten* yaşanamaz.

Paris. Kasım 1943[2]

Surena. 4. sahnede, bütün kapılar tutulmuştur. Ve bu âna dek olağanüstü bir anlatım bulmuş olan Eurydike susuyor ve kendisini kurtaracak sözcüğü ifade edemeden yüreği sıkışıyor. Konuşamamaktan öldüğü an — gelene dek susacak. Ve Surena:

1 Bkz. (L'Homme Révolté), *Başkaldıran İnsan'da,* (Révolte et Art), *Başkaldırı ve Sanat,* sy. 313 ve devamı.
2 Camus 2 Kasım 1943'te metin okuyucu olarak Gallimard Yayınları'na girmişti

"Ah!... beni ezen acı,
Şefkate dönüşene dek acıyı budamayın."

Klasik tiyatronun olağanüstü iddiası: Oyuncu çiftlerin ardı ardına sahneye gelip hiçbir zaman yaşamadıkları olayları dile getirmelerine karşın bunalım ve eylemin durmaksızın gelişmesine dayanmaktadır.

Parain. Hepsi aldattı. İçinde bulundukları umutsuzluğu asla aşamadılar Ve bunun nedeni edebiyattı. Ona göre bir komünist, sözü reddeden ve sözün yerine *başkaldırı olgusunu* koyan kişidir. O, İsa'nın yapmayı küçümsediği şeyi yapmayı, lanetlenerek — lanetlileri kurtarmayı seçti.

Her acıda, coşkuda, tutkuda, bu duyguların çok bireysel ve anlatılmaz olduğu, insana özgü bir dönemle, sanata özgü bir dönem vardır. Ama sanat, ilk anda bu duygulardan hiçbir şey yaratamayabilir Sanat, zamanın acıya sunduğu mesafedir.

Sanat, insanın kendine oranla yücelmesidir.

Sade[1] ile sistematik erotizm, saçma düşüncenin yönlerinden birine dönüşür.

*

Kafka için, ölüm bir kurtuluş değildir. Onun, Magny'inin takipçisi olan alçakgönüllü kötümserliği.

1 Bkz , (L'Homme Révolté), *Başkaldıran İnsan*'da, (Un Homme de Lettres), *Bir Edebiyat Adamı*, sy. 55 ve 59.

Veba. Onlarda, aşk inat biçimini almıştı.

Caligula'ya acılar eklemeli: "Haydi, trajedi bitti, başarısızlık tamamlandı. Arkamı dönüyor ve gidiyorum. Bu savaştan imkansızlık adına payımı aldım. Ölümün hiçbir şeyden kurtarmadığını bilerek, ölmeyi bekleyelim.[1]"

"İsa belki birilerine göre ölmüştür ama benim için ölmedi." — İnsan suçludur ama her şeyi kendi içinden çıkarmayı bilmediği için suçludur — bu, başlangıçtan beri büyüyen bir yanlıştır.

Adalet üstüne — iyice dövüldüğü günden beri artık adalete inanmayan adam.

a.g. Hıristiyanlığı, bir adaletsizlik öğretisi olmakla suçluyorum.

Veba. İnsanların canları ve kanlarıyla ödedikleri acıları duyuran, hareketsiz ve matemli bir kadınla bitirmeli.

*

Otuz yaş.

İnsanın birinci yetisi unutmadır. Ama, yaptığı iyi şeyleri bile unuttuğunu söylemek yerinde olur.

*

Veba. Kural haline gelen ayrılıktır. Geriye kalan rastlantıdır

1 Camus bu notlardan yararlanmadı.

— Ama insanlar hep bir araya gelirler.

— Bir yaşam boyu süren rastlantılar vardır.

Denize girmek yasaklanır. Bu işarettir Bedenini mutlu etmek — olguların doğruluğuna ulaşmak yasak. Ama veba bitince olguların doğruluğu ortaya çıkacak.

Ayrı düşenin günlüğü?

Düşünce düzleminde gerçekleştirilebilecek en önemli tasarruf dünyanın kavranılmazlığını kabul etmek — ve insanla ilgilenmektir.

*

Yaşlanıldığında, bir bilgeliğe ya da bir ahlaka ulaşıldığı zaman, her şey bu ahlak ve bu bilgeliğe ters düşecek biçimde yapıldığı için pişmanlık hissedilerek, bir bunalım yaşanır. Çok önde ya da çok geride. Ortası yoktur.

*

Bellekleri benden daha güçlü olduğu için, X'lerle sık sık görüşüyorum. Onlar, belleğimden giden her şeyi yeniden yerleştirerek, ortak geçmişimizi benim için daha da zengin bir hale getiriyorlar.

*

Yapıtın bir meydan okuma olması için, bitmiş olması gerek (bu nedenle "geleceksiz"in gerekliliği ortaya çıkıyor). Yapıt ilahi yaratımın tersidir. Yapıt bitmiştir, sınırları bellidir, açıktır, insani istekle yoğrulmuştur. Bütünlük bizim elimizdedir.

Parain. Birey, gerçek için ölebileceği anı seçebilir mi? Bu

dünyada, tanıklıklarla, tanıklıkları bozanlar vardır. Bir insan tanıklık edip öldüğü andan itibaren, onun tanıklığı sözlerle, kehanetle, sanatla, v.b., bozulur.

*

Mutluluk insanı nasıl iyileştiriyorsa, başarı da genç insanı iyileştirebilir. Çabası takdir edilince, bu çabaya temel erdemler olan dinginlik ve feragat katabilir.

Roger Bacon, bilimsel olgularda deneyin üstünlüğünü ileri sürdüğü için *on iki yıl* hapis yatar.

*

Gençliğin yitip gittiği bir an vardır. Varlıkların yitirildiği an bu andır. Ve bu anı kabullenmeyi bilmek gerekir. Ama bu, kabullenilmesi zor bir andır.

*

Amerikan romanı hakkında: Klasisizm gibi, evrensel olmayı hedefliyor. Ama klasisizm sonsuz bir evrensellik hedeflemişken, çağdaş edebiyat, koşullar nedeniyle (sınırların birbirine karışması) tarihsel bir evsensellik hedefliyor. Anlatılan, tüm zamanların insanı değil, tüm uzamların insanı.

*

Veba. "Sabahın dördünde uyanmayı ve onu düşlemeyi seviyordu. Bu, kadını hissedebildiği saatti. Sabah dörtte, *hiçbir şey yapılmaz*, uyunur[1] "

Bir tiyatro topluluğu: Orpheus ve Eurydike üstüne bir oyun oynamayı sürdürüyor.

1 Bkz. (La Peste). *Veba*'da Rambert, sy. 1307 (Pléiade).

Ayrı Düşenler Dünya... Ama, onları yargılamak bana mı düşer. Hepsi haklı. Ama çıkış yok.

Doktor ve Tarrou arasında, dostluk üzerine söyleşi: "Onu düşündüm. Ama mümkün değil. Veba *zaman* bırakmıyor. — Ansızın: Şu sırada hepimiz ölüm *için* yaşıyoruz. Bu düşündürücü.

a.g. *Sessizliği* seçen bir adam.

— Kendinizi savunacak mısınız, diyordu yargıçlar.
— Hayır, dedi sanık.
— Neden? Bu zorunludur.
— Yine de hayır. Tüm sorumluluğu üstlenmenizi istiyorum.

Sanatta doğallık. Mutlak olanaksızdır. Çünkü gerçek olanaksızdır (zevksizlik, bayağılık, insanın derin isteğine uygunsuzluk). Dünyadan kaynaklanan insan yaratımı hep dünyaya karşı gelir. Tefrika romanlar kötüdür çünkü onların büyük bölümü gerçeklerden oluşur (ya gerçek onlara uyar, ya dünya uzlaşır). Dünyayı hep karşı çıkma düşüncesiyle yeniden yaratan sanat ve sanatçıdır.

S'nin A'nın gözünden portresi: "Onun zarafeti, duyarlılığı, bu güçsüzlük ve sağlamlık, sakınım ve cesaret karışımı, bilgece akıllı olmayı engellemeyen o saflığı."

Yunanlılar, *dinsel inançta bölünmeye yol açan olaya rağmen*, Hıristiyanlığa girdiklerinden — varoluşçuluktan hiçbir şey anlayamamışlardı. Çünkü varoluşçuluk *yönlendirme* öngörmez.

a.g. Kesinlikle saf, yani çıkar gütmeyen bilgi yoktur. Sanat, saf bilginin betimleme yoluyla yapılan bir saf bilgi denemesidir.

*

Saçma dünya sorununu ortaya koymak: "Hiçbir şey yapmadan umutsuzluğu kabul edecek miyiz." diye sormak demektir. Dürüst hiç kimsenin evet yanıtı vereceğini sanmıyorum.

Cezayir. Kendimi iyi ifade edip edemediğimi bilmiyorum. Ama Cezayir'e dönünce bir çocuğun yüzüne bakarken hissettiğim duygunun tıpkısını hissediyorum. Ama bununla birlikte, her şeyin saf olmadığını da biliyorum.

Yapıtım. Yaratılmış dünya hakkında yazılan kitaptaki bir dizi yapıt bitirilecek: *"Düzeltilmiş yaratım."*

Yapıt, başkaldırıdan üretiliyorsa, insanın özlemlerinin tümünü özetler, ister istemez idealisttir (?). Bu durumda başkaldırı yaratımının en saf ürünü, aşk romanı olur ki...

Bize, şiirin manevi bir alıştırma ve romanın kişisel bir çile olarak sunulmasına yol açan bu olağanüstü karmaşa.

Roman. Aynı insanın eylem ya da ölüm karşısındaki tüm davranışları. Ama her defasında, iyi olan buymuş gibi bir davranış sergiliyor.

Veba. Dünya bu durumdayken — akşam serinliğinde kuşların ötüşünden zevk alınamaz. Çünkü dünya şimdi, bize sesini ulaştırmak için aşmak zorunda olduğu kalın bir tarih tabakasıyla kaplı. Bu tabakayla dünyanın biçimi bozulmuş. Bu dünyada hiçbir şey tam olarak hissedilemez, çünkü dünyanın her anı bir dizi ölüm ya da umutsuzluk imgesine bağlanmaktadır. Artık can çekişilmeyen sabah, hapislik çekilmeyen akşam ve korkunç katliamların yapılmadığı öğle vakti yoktur.

Bir celladın anıları. "Dinginlik ve şiddeti, nöbetleşe yer değiştiriyorum. Ruhsal bakımdan iyi bir şey."

Veba. Kendi kendine, sağlık örgütlerine katılmasının mı yoksa kendini büyük aşkı için korumasının mı gerektiğini soran adam. Doğurganlık! Doğurganlık nerede?

a.g. Sokağa çıkma yasağından sonra, kent taştan ibaret kalıyor.

a.g. Onları rahatsız eden, güvensizlikti. Tüm günler, tüm saatler, soluk almadan, kıstırılmış, belirsiz.

a.g. Hazır olmaya çalışıyorum. Ama hep, gündüz ya da gece insanın kendini korkak hissettiği bir an vardır. O andan korkuyorum'.

a.g. Tecrit kampı. "Bunun ne olduğunu biliyordum. Beni unutacaklardı, bu kesindi. Beni tanımayanlar başka şey düşünecekleri için beni unutacaklardı ve beni tanıyanlar, beni sevenler de beni unutacaklardı, çünkü beni çıkarmak için kafa yorarak ve başvurular yaparak yorgun düşeceklerdi. Ne olursa olsun kimse

beni düşünmeyecekti. Kimse an be an beni düşünmeyecekti, vs., vs."

(Rambert ziyaret edecek.)

a.g. Sağlık örgütleri ya da özgürlüğü, bedelini ödeyerek elde eden insanlar. Sağlık örgütlerindeki insanların hepsinin kederli bir hali var.

a.g. "Doktor Rieux, dayanışma içinde olduğu bu insanları gözler önüne serecek, olayı günü gününe anlatan bir defter tutma fikrini bu terasta oluşturdu. Ve bu tanıklık burada sona eriyor... vs."

a.g. Vebada artık bedenle yaşanmıyor, bedenden soyunuluyor.

a.g. Başlangıç: Doktor istasyonda karısını geçiriyor. Ama kentin kapatılmasını istemek zorunda.

*

(Être et Néant), *Varlık ve Hiçlik* (sy. 135-136). Yaşamlarımızı dışardan hissetmeye çalıştığımız için, yaşamlarımız hakkındaki tuhaf yanılgı.

Beden ruhu özlese, ruhun bedenden ayrıldığı için sonsuzlukta acı çekmesinin — ve yeniden yeryüzüne dönmek istemesinin gerekçesi kalmazdı.

Umutsuzluk anlarında yazılır. Ama umutsuzluk nedir?

Aşk üzerine hiçbir şey kurulamaz: Aşk kaçış, büyük acı, harika anlar ya da aralıksız bir düşüştür. Ama... değildir.

Paris ya da duyarlığın dekoru.

Öyküler. Fransız Devrimi'nin ortasında, hasımlarına onları öldürmeyeceği sözünü veren biri. Ardından, partisinin mahkemesi onları ölüme mahkum ediyor. O, hasımlarını kaçırıyor.

a.g. İşkence yapılmış bir papaz ihanet ediyor[1]

a.g. Siyanür. Sonuna dek dayanıp dayanamayacağını anlamak için siyanürü kullanmıyor.

a.g. Birdenbire sivil savunmaya girerek sivil halkı koruyan biri. O, felaketzedeleri tedavi ediyor. Ama pazubendini unuttuğu için kurşuna diziliyor.

a.g. Korkak.

Veba. Vebadan *sonra*, toprağa düşen yağmuru ilk kez *duyuyor*.

a.g. Madem ölecekti, yaşamın budalaca olduğunu farketmek acil bir hal alıyordu. O güne dek düşündüğü de buydu, bu düşünce en azından bu zor anda onun işine yarıyor. Tüm fırsatları kendinden yana kullanmanın tam sırasıydı, ama o yine de hep sıkıntılı olduğunu gördüğü bir yüzde gülücükler bulmaya çalışmıyordu.

a.g. Yanlışlıkla hastaneye yatırılan biri. Bu bir hata, diyordu. Ne hatası? Budala olmayın, hiçbir zaman hata yoktur.

a.g. Tıp ve Din: Bunlar iki meslektir ve birbirleriyle uyuşur gibi görünürler. Ama bugün bu konuda her şey açığa kavuşur, birbirleriyle uyuşmadıkları — ve görece ile mutlak arasında se-

1 Bu tema (Le Renégat: 'L'Exil et le Royaume'), *Dönek: Sürgün ve Krallık*'ta görülecek.

çim yapmak gerektiği anlaşılır. "Tanrı'ya inansaydım, insanı tedavi etmeyebilirdim. İnsanın iyileştirilebileceği düşüncesinde olsaydım, Tanrı'ya inanmazdım."

Adalet Spor *ile* adalet deneyimi.

Veba. Başkalarının hastalığını anlayışla kabul eden biri. Ama en iyi arkadaşı hasta olunca — her şeyi seferber ediyor. Öyleyse savaş dayanışması boş bir şeydir, baskın çıkan kişisel duygulardır.

Tarrou'nun günlüğü: Bir boks maçı — Tarrou boksör bir arkadaş ediniyor. İzinsiz düzenlenmiş dövüşler — bir futbol maçı — bir mahkeme.

Sıkı bir kahvaltı yaptıktan sonra bir sigara tüttürerek sokaklarda yürünen, sabahın erken saatleri. Hâlâ güzel anlar vardı.

Tarrou: "İlginç, hüzünlü bir felsefeniz ve mutlu bir yüzünüz var." — O halde felsefemin hüzünlü olmadığı sonucuna vannız.

Yapıtın ortalarında, bütün kahramanlar aynı sağlık örgütünde bir araya gelirler. Büyük bir toplantı üstüne bir bölüm.

Artık futbol oynayamayan bir futbolcunun pazar günü, bu Tarrou'ya bağlanacak: Etienne Villaplane, futbol maçları yasaklandığından beri, pazar günleri canı sıkılıyor. Onun pazarları nasıl geçiyordu. Onun pazarları şöyle geçiyor: Sokaklarda sürtüyor, kanalizasyonun tam ağzına göndermeyi denediği çakıl taşlarını tekmeliyor. ("Bir sıfır", diyor. Ve yaşamın berbat olduğunu ekliyor). Top oynayan çocukların oyunlarına müdahale ediyor. İzmaritlerini tükürüp, bir ayağıyla onları tutmaya çalışıyor (tabii ki başlangıçta. Sonra, izmaritleri sakladı).

Rieux ve Tarrou.

Rieux: Yazdığınız şeyi yazarken, sanki insanların yardımıyla

yapılacak hiçbir şey yokmuş gibi geliyor.

— Yok canım, der Tarrou, bu yalnızca görünüşte böyle.

*

W. O kadına, tanımlayabileceği her şey küçümsenecek bir şey gibi görünüyordu. "Bu tiksindirici. Cinslerin kavgasına yol açıyor." diyor. Oysa cinslerin kavgası var ve biz bu konuda hiçbir şey yapamayız.

Her şeyi *ötekinin* yapmasını isteyen biri, ötekini her şeyi vermeye ve her şeyi yapmaya devam etmeye buyurganca ikna etmek dışında, edilgen bir biçimde katlanıyor ve yaşıyor.

Başkaldırı Üstüne Deneme: "Tüm başkaldıranlar sanki tarihin sona ereceğine inanıyormuş gibi hareket ediyorlar. Çelişki..."

a.g. Özgürlük, yalnızca birkaç kişinin dileğidir. Adalet çoğunluğun büyük bir bölümünün isteği, ama çoğunluğun büyük bir bölümü, adaletle özgürlüğü bile birbirine karıştırır. Ama soru: Mutlak adalet, mutlak mutlulukla aynı şey midir? — Bu düşünceyle, özgürlüğü adalete ya da adaleti özgürlüğe kurban etmeyi seçmek gerektiği kanısına varılır. Bir sanatçı için bu kimi durumlarda sanatı ile insanların mutluluğu arasında seçim yapmayı gerektirir.

İnsan kendi değerlerini tek başına yaratabilir mi? Bütün sorun bu.

Sizin aklınız başınızda mı? Ama, ben hiçbir zaman insanın aklı başında değildir demedim ki. Benim istediğim, insanı boş uzantısından yoksun bırakmak ve bu yoksunlukla, ona açık ve tutarlı olduğunu kabul ettirmek.

a.g. Değere götüren özveri. Ama, bencil intihar da: İntihar edene kendi yaşamından daha önemli gelen bir değeri öne çıkarır — o, yoksun kaldığı bu saygın ve mutlu yaşamın duygusudur.

Cesaret gösterdikten sonra — kahramanlık ve cesaret ikincil değerler olarak ele alınacak.

*

İntihar zamanını belirleyen adamın romanı. İntihar zamanını bir yıl sonrası olarak saptayınca — ölüme aldırmamasından kaynaklanan müthiş üstünlüğü.

Bunu aşk üstüne yazılan romana bağlamalı mı?

*

Özverinin anlamsız özelliği: *Görmeyeceği* bir şeyler için ölen biri.

*

Bana paha biçilmez gibi gelen şeyi fethetmek için on yıl verdim: Acıdan arınmış bir yürek. Ve acıyı bir kez aşınca, çoğunlukla yapıldığı gibi, onu bir ya da iki kitaba hapsettim. Bu nedenle, artık her zaman, benim için önemi kalmayan bu acıyla yargılanacağım. Ama, bu adildir. Bu, ödenmesi gereken bedeldir.

Sanatçıların korkunç ve doymak bilmez bencilliği.

Bir aşk yalnızca aşk dışındaki nedenlerden ötürü korunabilir. Örneğin, ahlaki nedenlerden ötürü.

Roman. O kız için aşk nedir: Bu boşluk, tanıştıklarından beri benliğindeki bu oyuk, adlarını haykırarak âşıkların birbirlerine yaptıkları bu çağrı.

Bütün alanlarda yükümlülük altına girilemeyebilir. En azından insan yükümlülüğün mümkün olduğu alanda yaşamayı seçebilir. Şerefli bulduğum şeyi ve yalnızca onu yaşamak gerekir. Bazı durumlarda bu, insanlara tutkuyla bağlanmış bir yüreği bile (özellikle de onu) insanlara sırt çevirmeye yöneltebilir.

Her durumda acı yaratır bu. Ama neyi kanıtlar? Bu, ahlaki sorunu *ciddiyetle* ele alan kişinin işi uç noktalara götürmesi gerektiğini kanıtlar. Lehte de olunsa (Pascal), karşı da olunsa (Nietzsche) ciddi olmak yeterlidir ve ahlaki sorunun kan, delilik ve feryattan başka bir şey olmadığı görülür.

*

Başkaldırı. I. Bölüm. Ahlak var. Ahlakdışı olan, Hıristiyanlıktır. Entelektüel akılcılığa ve kutsal akıldışılığa karşı bir ahlak tanımı.

X. Bölüm. Ahlaki değer olarak komplo.

Roman.

Farkına varmadan her şeyi elinden kaçıran kadın: "Oysa, onu bütün ruhumla seviyordum."

— Haydi canım, der papaz, demek ki yeterli değildi.

24 Eylül 1944, pazar. Mektup.

Roman: "İtirafların, gözyaşlarının ve öpüşlerin gecesi. Gözyaşları, ter, aşkla ıslanmış yatak. Bütün acıların doruğunda.

Roman. Yakışıklı biri. Ve her şeyi affettiriyor.

*

Bütün kadınları sevenler, soyutlamaya doğru yol alanlardır. Açıkça bu dünyanın ötesine geçerler. Çünkü özel olandan, tekil olgudan vazgeçerler. Her soyut görüş ve kavramdan sakınan erkek, asıl umutsuz, tek bir kadının erkeğidir. Her şeyi tatmin edemediği bu tek yüzde, inat eder.

Aralık. Gözyaşları ve geceyle dolu bu yürek.

Veba. Ayrı Düşenler, yazışırlar ve erkek doğru anlatımı bulur ve aşkını korur. Anlatımın ve iyi yazmanın zaferi.

Sanatın nedeni: Gerçek sanat yapıtı içtenliğe yardımcı olur, insanların suç ortaklığını kuvvetlendirir, vs....

*

Aşırıya kaçan eylemlere inanmıyorum. Yalnızca haklı eylemlere inanıyorum. *Ama* bir eylem yaratmak için pek az şey gerektiğine inanıyorum.

Totaliter tutuma, dinsel ya da ahlaki itirazdan başka bir itiraz yapılamaz. Eğer bu dünyanın anlamı yoksa, onlar haklı. Onların haklı olabileceğini kabul etmiyorum. Öyleyse...

Tanrı'yı yaratmak bizim işimizdir. Yaratıcı o değil. İşte Hıristiyanlığın tüm hikayesi. Çünkü Tanrı'yı yalnızca tek bir tarzda,

ona dönüşerek yaratabilirdik.

Adalet üstüne roman.

Sonu. Yoksul ve hasta annenin karşısında.

— Senin için rahatım Jean. Sen zekisin.

— Hayır anne, o nedenle değil. Ben sıklıkla yanıldım ve her zaman adil bir adam olmadım. Ama bir şey var...

— Tabii ki.

— Bir şey var, size hiçbir zaman ihanet etmedim. Yaşamım boyunca, size sadıktım.

— Sen iyi bir oğulsun Jean. Senin çok iyi bir evlat olduğunu biliyorum.

— Teşekkür ederim anne.

— Hayır, ben sana teşekkür ederim. Sen, böyle devam etmelisin.

Ölüm korkusunu aşmadıkça insan için özgürlük yoktur. Ama intihar ile değil. Bu korkuyu aşmak için kendini bırakmamak gerekir. Hiç burukluk duymadan, korkmadan ölebilmeli.

*

Bu alanlarda kendini kanıtladıktan sonra, kahramanlık ve ermişliğin ikincil erdemler olduğu söylenebilir.

Adalet üstüne roman. Masum rehinelerin öldürtüleceğini bildiği bir eylem gerçekleştiren bir isyancı... Sonra, aşağıladığı bir yazarın affını imzalamayı kabul ediyor.

Ün. Ün size vasat insanlar tarafından verilmiştir ve siz onu vasat insanlarla ya da ciğeri beş para etmezlerle paylaşırsınız.

Af?

Adalete hizmet etmek zorundayız çünkü durumumuz adaletsiz, mutluluk ve sevinç katmak zorundayız, çünkü bu evren mutsuz. Ayrıca, ölüm cezası da vermemeliyiz, çünkü biz zaten ölüme mahkum edilmişiz.

Doktor, Tanrı'nın düşmanı: Ölüme karşı savaşıyor.

*

Veba. Rieux, ölüme karşı savaştığı için ve hem de mesleği Tanrı'nın düşmanı olmayı gerektirdiği için, Tanrı'nın düşmanı olduğunu söylüyor. Rieux ayrıca, Paneloux'yu kurtarmaya çalışarak aynı zamanda ona haksız çıkacağını gösterdiğini ve Paneloux da kurtarılmayı kabul ederek haklı olmama olasılığını kabul ettiğini söylüyor. Paneloux ona, yalnızca, sonunda haklı çıkacağını çünkü kesinlikle öleceğini söylüyor ve Rieux esas olanın kabul etmemek olduğunu ve sonuna dek savaşmak gerektiğini söyleyerek yanıt veriyor.

Yapıtımın anlamı: Bu kadar çok insan aftan yoksun. Af olmadan nasıl yaşanır? Bunu iyice düşünmeli ve Hıristiyanlığın hiçbir zaman yapmadığını yapmalı: Lanetlilerle meşgul olmalı.

*

Klasisizm, tutkuların dizginlenmesidir Büyük yüzyıllarda tutkular bireyseldi. Bugün tutkular toplumsal. Toplumsal tutkuları dizginlemek, yani onlara kendi biçimlerini vermek gerek. Ama tutkular hissedildiği anda insan onlar tarafından yutuluyor.

Bu dönemdeki yapıtların çoğunun sanat yapıtları değil de röportaj olmasının nedeni bu.

Yanıt: Her şey aynı anda yapılamıyorsa, her şeyden vazgeçmeli. Bu ne demektir? Bunu yapmak için gerektiğinden daha fazla güç ve irade gerekir Bunu başaracağız. Yarının büyük klasiği, eşsiz zaferler kazanmış biri olacaktır.

*

Adalet üstüne roman.

Hakkındaki yargı ya da kuşkudan (çünkü birlik gerekir) sonra devrimcileri (kom.) birleştiren birine, hemen, herkesin sonunda ölünmesi gerektiğini bildiği bir görev veriliyor. Kabul ediyor çünkü yapılması gereken bu. O görevde ölüyor.

a.g. Dayanışmayı göstermek için içtenlik ahlakını uygulayan biri. Sonunda hissettiği sonsuz yalnızlık.

a.g. Biz aralarındaki en yüreklileri öldürüyoruz. Aramızdaki en yürekliler öldürdüler. Geriye memurlar ve aptallık kaldı. Fikir sahibi olmak bu demektir.

Veba. Yorgunluk üstüne bir bölüm.

Başkaldırı. Özgürlük, yalan söylememe hakkıdır. Toplumsal alanda (ast ve üst) ve ahlaki alanda doğru.

*

Düzeltilmiş yaratım[1] *Günü önceden belirlenmiş intiharın öyküsü.*

1 Bu başlık *Defterler*'de, sıklıkla görülecek, özellikle de daha ilerde (5. *Defter:* sy. 126, 136, 140, 141, 162, 170, 173.), "Düzeltilmiş yaratım ya da sistem."

Veba. "Ayrılmış oldukları için inleyenler."

O (bir demiryolları müfettişi), yalnızca trenler için yaşayan biri.

Demiryolu memuru, maddenin yüzeyinde yaşar.

*

Bay V.'nin kuzeni. O, eski Mongolfière balonları koleksiyonu yapıyor (porselenden, pipolardan, kağıt bastırma aletlerinden, hokkalardan, vs.).

Evrensel roman. Bir kırkayak gibi dönen ve ilerleyen tank.

Bob, yaz çayırlarında saldırıda. Kaskı sarışebboylar ve yabanıl otlarla kaplı.

*

Düzeltilmiş yaratım.

Bir kırkayak gibi dönen ve çırpınan tank.

Bob, Normandiya'daki yaz çayırlarında. Kaskı yabanıl otlar ve sarışebboylarla kaplı.

Bkz. *Times*'da zulüm üstüne İngiliz Komisyonunun raporu.

Suzy'nin İspanyol gazetecisi (onun metnini istemeli) (çocuklar gülerek ona cesetleri gösteriyorlar)

Bir saat boyunca kalbe soğuk duş.

Gün boyunca akşama bir sütlü çorba içip içrneme olasılığı konuşuluyor, çünkü bu çorba gece boyunca birçok defa işetiyor.

W.C.'ler binanın yüz metre uzağında, hava soğuk, vs.

— Toplama kampına koyulmuş kadınlar İsviçre'ye girerken bir cenaze töreni görüp kahkalarla gülüyorlar: "Burada ölülere böyle mi davranılıyor."

— Jacqeuline.

— On dört yaşında anne-babalarının bulunduğu evi yakmaya zorlanan iki Polonyalı genç. On dört yaştan on yedi yaşa, Buchenwald.

— Pompe sokağındaki bir binanın iki katına yerleşen Gestapo'nun kapıcısı olan kadın. Sabahları, işkence görenlerin ortasında temizlik yapıyor. "Kiracılarımın yaptıklarıyla asla ilgilenmem."

— Jacqeuline, Koenisberg'den Ravensbruck'a dönüyor.

— 100 kilometre yürüyüş. Bir bölmeyle dörde bölünmüş büyük bir çadırda. O kadar çok kadın var ki ancak yerde üstüste uyuyabiliyorlar. Dizanteri. W.C'ler yüz metre ileride. Ama bedenlerin üstünden atlamak ve onları ezmek gerek. Üstlerine yapılıyor.

— Siyasanın ve ahlakın diyaloğunda dünyanın görünümü. Gruplaşan bu dev güçler karşısında: Sintes[1]

— X, toplama kampına götürülen, tenine vurulan bir damgayla özgürlüğe kavuşan kadın: Bir yıl boyunca S.S.'lerin... kampında hizmet etti.

Tanıtım. Soyutlama ne kadar da kötü. Soyutlama, savaşlar, işkenceler, şiddet, vs. yaratıyor. Sorun: Soyut bakış açısı bedensel acının karşısında nasıl ayakta kalır — ideoloji, bu ideoloji adına yapılan işkenceyle karşı karşıya.

1 "Sintes"in önündeki birkaç harf okunamıyor

Hıristiyanlık. Ön gerçeklerinizi kabul etseydik iyi cezalandırılacaktınız. Çünkü o zaman vereceğimiz ceza acımasız olacaktı.

Sade. Gall tarafından yapılan otopsi: "Açılan kafatası, bütün yaşlıların kafatasına benziyordu. Baba şefkati ve çocuk sevgisi bölümleri çıkıntılar halinde belirginleşmişti."

Sade, Madam de Lafayette üstüne: "Özü belirginleşince, daha da ilginçleşiyor."

Sade'ın, Rousseau ve "ilginç olan her zaman erdemi yenmek değildir" sözünü öğrendiği Richardson'a duyduğu tutkulu hayranlık.

a.g. "İnsanın yüreğini tanımak" ancak mutsuzluklar ve yolculuklarla elde edilir.

a.g. XVIII. yüzyıl insanı: "Titan'lar örneğinde olduğu gibi, tutkularıyla silahlanıp, cesur elini gökyüzüne dek uzatmaya cesaret ettiğinde, artık onu tir tir titretenlere savaş ilan etmekten korkmaz."

Başkaldırı. Sonuç olarak, siyasa, iletişime hizmet eden partiler yarattı (suç ortaklığı[1]).

*

— Ya yaratımın kendisi. Ne yapmalı? Suç ortaklarını uzaklaştırmakta *en ufak şansa* sahip olan, başkaldırandır. Ama suç ortaklığı gerçekleşir.

1 Elyazmasında, "suç ortaklığı" sözü aslında "iletişim"in üzerinde yer alıyor.

Toplumun bütününün derin bıkkınlığı. Kaçma ve çağının çöküşünü kabullenme isteği. Yalnızlık beni mutlu kılıyor. Ama duygusallık da çöküş gibi, kabullenildiği andan itibaren başlıyor. Ve insan, insana özgü düzeyde kalsın diye — duruyoruz. Tam olarak, düşüşe katkıda bulunmamak için duruyoruz. Başkalarının dağınıklığının yarattığı tiksinti, mide bulandırıcı tiksinti.

*

İletişim. İnsanın kösteğidir, çünkü insan tanıdığı kişilerin çemberini aşamaz. Bunun da ötesinde, insan iletişimi soyutlar. İnsan tenin çemberinde *yaşamak zorundadır.*

İhtiyarlayan yürek. Ama sevmiş olmak hiçbir şeyi kurtarmıyor!

İkincil ve gündelik işlere eğilim.

C. ve P.G.: Gerçeğin tutkusu. Onların çevresinde, herkes çarmıha gerilmiş.

*

Biz Fransızlar şimdi tüm uygarlıkların önündeyiz: Artık öldürtmeyi bilmiyoruz.

Tanrı'nın aleyhinde tanıklık edecek olan biziz.

Temmuz 45.

Chateaubriand, 1841'de Yunanistan'a giden Ampère'e: "Arıları bıraktığım Hymettos dağına; yızıltılarını duyduğum Sunium burnuna veda ettiğimi söyleyiniz... Yakında hepsinden vazgeçmem gerekecek. Hâlâ, belleğimde anılarımın ortasında dolaşıyorum, ama anılar silinecek... Attika'da gördüğürn ne bir zeytin ağacı yaprağını ne bir üzüm tanesini bulacaksınız. O günleri otuna kadar özlüyorum. Bir süpürge çalısını yaşatacak güce sahip olamadım."

Başkaldırı.

Sonunda, özgürlüğü seçtim. Çünkü adalet gerçekleşmese bile, özgürlük, adaletsizliğe karşı çıkma gücünü korur ve iletişimi kurtarır. Sessiz bir dünyadaki adalet, dilsizlerin adaleti, suç ortaklığını yok eder, başkaldırıyı yadsır ve yeniden boyun eğişi yerleştirir, ama bu kez en alçak biçimde. Bu durumda, özgürlük değerinin üstünlük kazandığı görülür. Ama zorluk, özgürlük değerinin de *aynı zamanda* gerçek anlamıyla adalete gereksinim duyduğunu hiçbir zaman gözden kaçırmamaktadır Bu temelden yola çıkınca; farklı olsa da, ancak özgürlük için ölecek insanların tarihindeki tek değişmeyen değer üzerine kurulmuş, bir adalet de vardır.

Özgürlük, düşünceme uymayan şeyi, onayladığım bir yönetim ya da bir dünyada bile savunabilmektir. Özgürlük, karşı fikirde olana hak verebilmektir

"Pişman olan insan, yücelir. Ama bugün kim görülmeden yüce olmak isterdi?" (Rancé'nin yaşamı.)

O çocuk olmasaydım, bu adam mı olurdum?

*

Ch'den yayımlanmamışlar.

"Bir kadının kollarında hiçbir zaman bu denli tam bir kendinden geçişle sıkılmamıştım, bu çift düğüm, aradığım tutkunun bu şiddeti ve cazibesi bütün bir ömre değerdi.

"Kişiliğin güçsüz düştüğü, kötülüklerin, suç değil de yalnızca yozlaşma ürettiği dönemler vardır."

a.g. "Hiç tutku olmasaydı, hiç erdem olmayacaktı, ama bununla birlikte bu yüzyıl tutkusuz ve erdemsiz olduğu için sefaletin bu son sınırına vardı; bu yüzyıl, kötülük ve iyiliği bir madde gibi edilginleştiriyor."

"Akıl üst, yürek alt düzeyde olduğunda, büyük şeyler yazılır ve onlarla küçük şeyler yapılır."

*

Roman.

"İnsanlara paylarını verdim. Yani, onlarla birlikte yalan söyledim ve arzu duydum. İnsandan insana koştum ve gerekeni yaptım. Artık yeter. Bu manzarayla görülecek bir hesabım var. Onunla yalnız kalmayı arzu ediyorum."

30 Temmuz 45.

Otuz yaşında, bir insan kendi yaşamını elinde tutmak, kusurlarının ve niteliklerinin tam hesabını yapmak, sınırını bilmek, zayıf yanını öngörmek — nasılsa öyle olmak zorundadır. Özelikle de bunları kabul etmek zorundadır. Olumluluğa giriyoruz. Her şey yapılacak ve her şey reddedilecek. Doğalın içine yerleşilecek, ama maskesini takarak. Neredeyse her şeyden vazgeçebilecek kadar çok şey tanıdım. Geriye gündelik, inatçı, olağanüstü bir çaba kalıyor. Umudu da acısı da kalmamış gizin çabası. Her şey söylenebileceğinden, artık hiçbir şeyi yadsımamalı. Acıdan da büyük.

5. Defter

Eylül 1945-Nisan 1948

Tek çağdaş sorun: Aklın mutlak gücüne inanmaksızın dünya dönüştürülebilir mi? Akılcı hatta Marksist yanılsamalara rağmen, tüm dünya tarihi özgürlüğün tarihidir. Özgürlüğün yolları nasıl belirlenebilir? Ömrünü tüketmiş olanın belirlenmiş olduğunu söylemek kuşkusuz yanlış olur. Ama, yalnızca yaşamış olan şeyde belirleme vardır. Eğer var olsaydı, geçmişi bizzat Tanrı değiştirebilirdi. Ama gelecek, tam anlamıyla yalnızca insana ait.

Siyasal karşıtlıklar Kurban ya da cellat olmayı seçmemiz gereken bir dünyadayız — seçecek başka bir şey yok. Bu seçim kolay değil. Oysa bana hep cellatlar yokmuş, yalnızca kurbanlar varmış gibi geldi. Her şeyi göz önünde bulundurunca, tabii ki. Ama bu dile getirilmemiş bir gerçektir.

Özgürlük için dipdiri bir iştah duyuyorum. Ve her entelektüel için, özgürlük sonunda ifade özgürlüğüyle karışıyor. Ama, çok fazla sayıdaki Avrupalı için bunun birinci kaygı olmadığının fazlasıyla farkındayım, çünkü yalnızca adalet onlara gereksinim duydukları asgari biçimselliği sunabilir ve haklı da haksız da olsalar, özgürlüğü gönüllü olarak bu asgari adalete kurban edebilirler.

Bunu uzun zamandan beri biliyorum. Adaletin ve özgürlüğün uzlaşmasını savunmak bana gerekli görünseydi, benim düşünceme göre Batı'nın son umudu yerinde sayardı. Ama bu uzlaşım ancak, bugün bana bir ütopya gibi görünen belli bir ortamda oluşabilir. Bu değerlerden birini ya da öbürünü feda etmek gerekecek mi? Bu durumda, ne düşünmeli?

Siyasa (devam). Her şey, özgürlük hakkında gerçek bir kaygı duymayan, bu kaygıyı asla duymayacak kişilerin halk adına konuşmasından kaynaklanıyor. Bu kişiler içten davrandıklarında, tam tersiyle de övünüyorlar. Oysa, basit bir kaygı yetebilirdi...

Bu kaygıyla yaşayan az sayıdaki insan, bugün ya da yarın ölmek zorunda (bu uğurda birçok ölüm tarzı var). Gururluysalar, savaşmadan ölmeyecekler. Ama, kardeşlerine ve tüm adalete karşı nasıl savaşacaklar? Tanıklık edecekler, işte o kadar. Ve, iki bin yıllık zaman aralığıyla, Sokrates'ten beri, birçok kez yinelenen, kurban edilmeyi izleyeceğiz. Yarının gündemi: Özgürlüğün tanıklarının görkemli ve mânidar ölümü.

*

Başkaldırı: İnsanları birleştirmek için yaratmalı mı? Ama yaratım bizi herkesten yavaş yavaş ayırıyor ve bir aşkın gölgesinin bile bulunmadığı uzaklıklara fırlatıyor.

İnsanlar hep bir nedenden ötürü intihar edildiğine inanır. Ama, *iki* nedenden ötürü de intihar edilebilir.

Özgürlük için doğmadık. Ama, determinizm de bir hatadır.

Ahlaksızlık bana göre ne olabilir (Nedir[1])? Son insan yeryüzünden yok olana dek yaşamak. Başka bir şey değil.

X. Bu tuhaf kadın hiçbir şey söylememek için konuşuyor.

1 "Nedir" elyazmasına kurşun kalemle eklenmiştir.

Ama, bu hafifliğin tersi. Konuşuyor, ve ardından tersini söylüyor ya da tartışmadan haksız olduğunu kabul ediyor. Çünkü bütün bunların önemsiz olduğunu sanıyor. Söylediği şeyi gerçekten düşünmüyor, zihni, ölene dek onunla sürüklenecek, bilinmeyen, son derece ağır başka bir yarayla meşgul.

Başkaldırının estetiği[1] Klasisizm tutkuların dizginlenmesi olarak tanımlanırsa, klasik bir dönem, çağdaşların tutkularının sanat tarafından biçimlendirilip, dile getirildiği bir dönemdir. Bugün ortak tutkular bireysel tutkuların önüne geçti, artık sanat tarafından dizginlenmesi söz konusu olan şey aşk değil, ama en arı anlamıyla siyasadır. İnsan kendini, insanlık durumu için umutlandırıcı ya da yıkıcı tutkuya kaptırdı.

Ama görev çok zor — 1) çünkü, tutkuları dile getirmeden önce tutkularla yaşamak gerekliyse, ortak tutku sanatçıyı her zaman yutar; 2) çünkü, bu durumda ölüm olasılıklan çok daha büyüktür — ve zaten, ortak tutkuyu olduğu gibi yaşamanın tek yolu, onun için ölmeyi kabul etmektir. Öyleyse burada, gerçeklik haline en fazla uygunluk olasılığı, sanat için, en büyük başarısızlık olasılığıdır da. Belki de bu nedenle bu klasisizm olanaksızdır. Ama bu klasisizm mümkün olsaydı, gerçekte insanlık başkaldırı tarihinin o sınıra ulaşan bir anlamı olduğunu gösterirdi. Hegel haklı olabilirdi ve tarihin sonu hayal edilebilirdi, ama yalnızca bir başarısızlık dahilinde. Ve bu durumda Hegel haksız olacaktı. Ama eğer, biz ona inanır gibi görünürsek, bu klasisizm mümkün olur, en azından — bir insan tarafından değil — ama, ancak bir kuşak tarafından yapılandırılabildiği görülür. Bir başka deyişle, sözünü ettiğim başarısızlık olasılıkları ancak sayısal

1 Bkz. (Préface à Chamfort), *Chamfort'a Önsöz* ve (L'Homme Révolté), *Başkaldıran İnsan*'ın son bölümleri.

olasılıkla dengelenebilir, yani, gerçeğe uygunluk gösteren on sanatçıdan birinin ayakta kalma olasılığı olur ve yaşamında tutku ve yaratım sürecini yakalamayı başarır. Sanatçı artık yalnız biri olamaz. Ya da, yalnız olsa da, bu tüm bir kuşağa borçlu olduğu bir zaferdir.

Ekim 45.

Başkaldırının estetiği

İnsan için tamamen umutsuzluğa kapılmanın olanaksızlığı. Sonuç: Tüm umutsuzluk edebiyatı ancak uç bir durumu simgeler ve en anlamlısı da değildir. İnsanda dikkate değer olan umutsuzluk içinde olması değil, umutsuzluğu aşması ya da unutmasıdır. — Bir umutsuzluk edebiyatı hiçbir zaman evrensel olmayacak. — Evrensel edebiyat umutsuzlukta duramaz (ne de iyimserlikte — düşünme biçimini tersine çevirmek yeterli olabilirdi), edebiyat yalnızca bunu göz önünde bulundurmak zorundadır. Eklenmeli: Edebiyatın evrensel olmasının ya da olmamasının gerekçeleri.

Başkaldırının estetiği. Yüce üslup ve güzel biçim, en şiddetli başkaldırının anlatım biçimleridir.

*

Düzeltilmiş yaratım.

"Benim gibi insanlar ölümden korkmaz," der. "Ölüm, onları haklı kılan bir kazadır."

Neden, bir filozof değil de bir sanatçıyım? Çünkü, düşüncelere göre değil, sözcüklere göre düşünüyorum.

Başkaldırının estetiği.

E.M.Forster. — "(Sanat yapıtı), evrendeki, iç uyuma sahip tek somut nesnedir — Öteki nesnelerin tümü dıştan gelen baskıyla biçimlenir ve kalıpları çekildiğinde yıkılırlar. Sanat yapıtı tek başına ayakta kalır ve başka hiçbir nesne bunu başaramaz. *Sanat yapıtı, toplumun sıklıkla vadettiği, ama hep boşa çıkan şeyi tamamlar.*

...O (sanat), düzensizlik içindeki soyumuzun doğurduğu tek derli toplu üründür. O, bin nöbetçinin çığlığı, bin labirentin yankısıdır, o ışığı örtülemeyen fenerdir, o saygınlığımız için sunabileceğimiz en iyi tanıklıktır.

*

a.g. Shelley: "Şairler, dünyanın reddedilmiş yasa koyucularıdır."

*

Trajedi.

C. ve L. — Koşullar zorunlu kıldığı için sana geldim. Seni ölümcül bir tehlikeye atıyorum.

— Herkes haklı, diye haykırıyor biri.

C. — Seni neredeyse kesin olan bu ölüme yolluyorum. Ama beni anlamanı istiyorum.

— İnsanlık dışı olan şeyi anlayamıyorum

— Öyleyse, bundan da, sevdiğim insanlar tarafından anlaşılmaktan da vazgeçeceğim.

C. — Özgürlüğe inanmıyorum. Bu benim insan olarak duyduğum acı. Bugün özgürlük beni rahatsız ediyor.

L. — Neden?

— Özgürlük beni adaleti sağlamaktan alıkoyuyor.

— Benim inancım ikisinin birbiriyle uyuşabilmesi.

— Tarih senin inancının yanlış olduğunu gösteriyor. Birbirleriyle uyuşmayacaklarına inanıyorum. İnsan olarak benim sağduyum bunu söylüyor.

— Bunu değil de ötekini seçmek niye?

— Çünkü, mümkün olan en fazla sayıda insanın mutlu olmasını istiyorum. Ve özgürlük, hiçbir zaman kaygıdan, birilerinin duyduğu büyük kaygıdan başka bir şey olmamıştır.

— Ya senin adaletin isabetsizse.

— O zaman, bugün bile hayal edemeyeceğin bir cehenneme gireceğim.

— Sana olacakları söyleyeyim (sahne).

— Her insan, doğru olduğuna inandığı şey için bahse girer...

Özgürlük, bir kez daha beni rahatsız ediyor — Özgürlüğün tanıklarını ortadan kaldırmak zorundayız.

C. — L., neye saygı duyarsın?

L. — Bundan sana ne?

C. — Haklısın, bu anlamı olmayan bir zayıflık.

L. — Oysa, sana duyduğum saygıyı yaratan bu zayıflıktır. Elveda C... Benim gibi insanların her zaman, yalnız ölüyormuş gibi bir hali vardır. Bende böyle yapacağım. Ama aslında, insanların böyle olmaması için gerekeni yapabilirdim.

L. — Dünyayı yeniden oluşturmak anlamsız bir iştir.

C. — Önemli olan dünyanın değil, ama insanın yeniden oluşturulması.

C. — Her yer aptallarla dolu. Ama başka yerlerde de, her yerde aptallar ve korkaklar var. Bizim aramızda, tek bir korkak bulamazsın.

L. — Kahramanlık ikincil bir erdemdir.

C. — Senin bunu söylemeye hakkın var, çünkü kahramanlığını kanıtladın. Ama birinci erdem ne olacak o zaman?

L. (ona bakarak). — Dostluk.

L. — Dünya trajikse, acılar içinde yaşıyorsak, bütün bunların nedeni despotlar değildir. Sen ve ben, despotlara karşı yapılan savaşta, sonunda bir adalet, bir özgürlük, derin ve paylaşılan bir sevinç, bir ortaklık olduğunu biliyoruz. Kötülük egemen olduğu zaman sorun yoktur Düşman haksız olduğu zaman, onunla savaşanlar özgür ve dingindir Ama acı, insanın iyiliğini isteyenlerin de bunu acilen gerçekleştirmek ya da üç nesille sınırlamak istemesinden ileri geliyor, ve bu da onları sonsuza dek ayırmaya yetiyor. Düşmanlar da haklı olduğunda, trajediye giriyoruz. Ya trajedinin sonunda ne olduğunu biliyor musun?

C. — Evet, ölüm var.

L. — Evet, ölüm var Ama, yine de seni öldürmeye asla razı gelmeyeceğim.

C. — Eğer gerekliyse ben buna rıza gösterebilirim. Benim ahlaki görüşüm budur. Ve bu bana göre senin gerçeği görmediğinin işaretidir

L. — Bu, bana göre senin gerçeği görmediğinin işaretidir

C. — Zafer kazanmış gibi bir halim var, çünkü yaşıyorum. Bende sizinle aynı karanlıktayım, ama tek dayanağım insan olarak irademdir.

Son. L.'nin cesedi getiriliyor. Bir partizan, cesede gereken önemi göstermiyor. Sessizlik. C.. "Bu adam bizim davamız için kahramanca öldü. Ona saygı duymalı ve onun intikamını almalıyız[1]"

C. — Bkz.[2] Bu geceye bakınız. Ucu bucağı yok. İnsanlar arasındaki korkunç savaşların üstünde, dilsiz yıldızlarını dolaştırıyor. Binlerce yıldır, inatla sessiz kalan bu gökyüzüne hayran oldunuz, zavallı aşklarınızın, arzularınızın ve korkularınızın tanrısallık karşısında hiçbir şey olmadığını kabul ettiniz. Yalnızlığınıza inandınız. Ve bugün sizden aynı özveri isteniyor, ama bu kez insana hizmet için, bunu reddedecek misiniz?

C. — Beni tamamen kör biri sanmayınız.

L. yaralı döner.
C. — Geçmek gerekirdi.
L. — Mümkün değildi.
C. — Dönebildiğine göre, geçebilirdin de.
L. — Mümkün değildi.
C. — Neden?
L. — Çünkü ölüyorum.

X. — Oraya sizin gitmeniz gerekmez.
C. — Burada şef benim ve ben karar veririm.

1 Son sözcükler muhtemelen böyle. Elyazmasının bu bölümü zor okunuyor.
2 Okunamayan üç sözcük.

X. — Çok doğru, size ihtiyacımız var. Güzel davranışlarda bulunmak için değil, yararlı olmak için buradayız. İyi bir şef, yararlı olmanın koşuludur.

C. — Doğru, X. Ama benim yararıma gelişen doğruları pek sevmem. Ben gideceğim.

Kadın. — Ama kim haklı?

Teğmen. — Hayatta kalan.

Biri girer.

— O da, öldü[1]

Ah! hayır, hayır! Ben onun haklı olduğunu iyi biliyorum. Oydu, evet, toplantıyı isteyen oydu.

*

Başkaldırı.

Ortak tutkular bireysel tutkuların önünde yer alıyor. İnsanlar artık sevmeyi bilmiyor. Bugün onları ilgilendiren, bireysel yazgılar değil, insanlığın durumudur.

Özgürlük, bireysel tutkuların sonuncusudur. Bu nedenle bugün özgürlük ahlaka aykırıdır. Özgürlük toplumda ve açıkça söylemek gerekirse, kendi içinde ahlaka aykırıdır.

*

Felsefe utanmazlığın çağdaş biçimidir.

Otuz yaşında, neredeyse akşamdan sabaha, ünü tanıdım.

1 Bu dört satır, elyazmasına kurşun kalemle sonradan eklenmiş.

Bundan pişman değilim. Daha sonraları ün yüzünden kabuslar görebilirim. Şimdi, ünün ne olduğunu biliyorum. Pek önemli bir şey değil.

Otuz makale[1] Övgülerin nedeni de eleştirilerin nedeni kadar kötü. Ancak bir ya da iki, coşkulu ve gerçek ses çıkıyor Ün! En iyi durumda bile, bir yanlışlık. Ama, ünü küçümseyen üstün bir hava takınmayacağım. Ün de, insanların kayıtsızlığına, dostluğ na, nefretine göre az ya da çok önem taşıyan, insanlara özgü bir simge. Sonunda bütün bunlar bana ne sağlar? Onu karşılamayı bilen için bu yanlışlık, bir özgürlüktür Eğer bir ihtirasım varsa, benim ihtirasımm başka bir niteliği var.

Kasım — 32 yaş.

İnsanın en doğal eğilimi, kendi kendini ve kendisiyle birlikte herkesi yıkmaktır. Yalnızca normal olmak için ne kadar da aşırı bir çaba! Hele, kendine ve düşünceye egemen olma ihtirasına sahip biri için ne büyük bir çaba. İnsan kendi kendine bir hiçtir Yalnızca sonsuz bir şansı vardır Ama, insan bu şansın sınırsız sorumlusudur. İnsan güçsüzleşme eğilimindedir Ama iradesi, bilinci, serüven merakı onu sürükler ve şans gelişmeye başlar. Kimse, insanın sınırına ulaştığını söyleyemez. Yaşadığımız beş yıl bana bunu öğretti. Budaladan kahramana, kötülük fikrinden umutsuz fedakarlığa, şaşkınlık yaratan bir tanıklık yok. Her birimizin yaptığı, insanın temel erdemini geliştirmektir İnsanın sınırı bir anlama sahip olduğu gün, Tanrı sorunu ortaya çıkacaktır Ama önce değil, asla olasılık sonuna dek yaşanmadan değil.

1 *Caligula*'nın oynanmasından sonra.

Büyük eylemlerde yalnızca tek bir amaç vardır ve bu, insanın üretkenliğidir *Ama önce kendi kendinin efendisi olduğunun farkında olmak gerek.*

Trajedi bir çözüm değildir.

Parain. Tanrı kendiliğinden var olmadı. O, insana özgü kibirin oğludur.
Anlamak, yaratmaktır.

Başkaldırı. İnsan, adaletle özgürlüğü bağdaştırmayı başaramadıysa, hiçbir şeyi başaramaz — Ya bu, dinin haklı olduğunu gösteriyorsa? Eğer insan yaklaşık olanı kabul edebilirse hayır.

İnsanlık durumunun anlaşılmaz değişiminin sonuçlanması için arabalar dolusu kan ve yüzyıllar süren tarih gerek. Kanun böyle. Yıllar boyunca kelleler dolu taneleri gibi düşüyor, Terör Dönemi hüküm sürüyor, Devrim haykırılıyor, ve sonuç olarak meşru monarşinin yerini meşruti monarşi alıyor.

Tüm gençliğimi, masum olduğum fikriyle, yani hiçbir fikrim olmadan. Bugün...

Siyasa için yaratılmadım, çünkü hasmın ölümünü istemekten ya da kabul etmekten acizim.

Sürekli bir gayret göstererek yaratabiliyorum. Eğilimim, durağanlığa kapılmak. En derin en kararlı eğilimim, suskunluk ve gündelik davranışlar. İstem dışı büyüsüne kapıldığım hoşça vakit geçirme eğiliminden kurtulmak için, yıllar boyunca inatla direnmem gerekti. Ama bu gayret sayesinde ayakta kaldığımı ve ona inanmaktan bir an vazgeçsem, uçuruma yuvarlanabileceğimi biliyorum. Kendimi hastalık ve inzivadan ancak böyle, soluk almak ve galip gelmek için başımı tüm gücümle dik tutarak koruyorum. Bu, benim umutsuzluğa kapılma ve umutsuzluktan kurtulma tarzım.

Görevimiz: Evrenselliği ya da en azından evrensel değerleri yaratmak, insana ortak değerlerini fethettirmektir.

Tarihsel materyalizm, mutlak determinizm, tüm özgürlükleri olumsuzlama, cesaretin ve sessizliğin bu korkunç dünyası, bunlar, Tanrı'sız bir felsefenin en meşru sonuçlarıdır. Parain bu noktada haklıdır. Tanrı yoksa, hiçbir şey serbest değildir. Bu durumda, yalnız Hıristiyanlık güçlüdür. Çünkü, Hıristiyanlık her zaman tarihin kutsallaştırılmasına tarihin yaratılışı ile karşı çıkacak, varoluşçu konuma kökenini soracak, vs. Ama onun yanıtları akıl yürütmeye değil, iman gerektiren mitolojiye dayanmaktadır.

İkisi arasında ne yapmalı? İçimdeki bir şeyler bana, korkaklık yapmadan, köle olmayı kabul etmeden, annemi ve doğrumu yadsımadan bu dönemden kurtulamayacağımı söyleyip, beni ikna ediyor. Bunu yapamam, ya da Hıristiyan olmaktansa, hem içten hem de görece olan bir bağlılığı kabul edemem. Hıristiyan

olmayı seçmediğime göre, sonuna dek gitmek zorundayım. Ama sonuna dek demek, kesinlikle tarihi seçmek ve eğer tarihe insan kıyımı gerekliyse, tarihle birlikte insan kıyımını seçmek anlamına geliyor. Aksi takdirde, bir tanıktan başka bir şey olamıyorum. İşte soru: Yalnızca bir tanık olabilir miyim? Bir başka deyişle: Yalnızca bir sanatçı olmaya hakkım var mı? Buna hakkım olduğunu sanmıyorum. Seçim yapmazsam, susmam ve bir köle olmayı kabul etmem gerek. Hem Tanrı'ya hem de tarihe karşı çıkan bir seçim yaparsam, tarihteki yazgısı ölüme mahkum olmak olan saf özgürlüğe tanıklık ederim[1] Olayların fiili durumu içinde benim konumum sessizlik ya da ölümdür Eğer kendi kendime ve tarihe inanmayı seçersem, konumum yalan ve kıyım olacak. Bunun dışında kalanlar dine giriyor. İnsanın bu saçmalıktan ve bu korkunç parçalanmadan (evet, gerçekten de korkunç) kurtulmak için kendini körükörüne dine atmasını anlıyorum. Ama ben bunu yapamam.

Sonuç: Hâlâ özgürlüğe bağlı bir sanatçı olarak, bu tutuma ilişkin, para ve saygınlık sağlayan kolaylıkları kabul etmeye hakkım var mı? Yanıt benim için basit olacak. Eğer varsa, suçluluğumun en azından haysiyetli ve gururlu olması için gereken koşulları hep yoksullukta buldum ve hep yoksullukta bulacağım. Ama, çocuklarımı da yoksulluğa indirgemek, onlar için hazırladığım alçakgönüllü rahatlığı reddetmek zorunda mıyım. Ve bu koşullarda, çocuk sahibi olmak gibi, insana özgü görev ve yükümlülüklerin en basitini bile kabul etmeye hakkım yok muydu? Dahası, Tanrı'ya inanılmadığı zaman insanlık durumunu üstlenme[2], çocuk sahibi olma hakkı var mı (ara düşünceler ek-

1 Ya da kayırılan sanatçı konumunun maddi yararlarını kullanarak aldatmacaya saparım. *(Yazarın notu.)*

2 İnsanlık durumunu gerçekten üstlendim mi ki bu kadar tiksinti duyuyor ve bunu hayata geçirme konusunda bu kadar kötü hissediyorum. Sıkıntı verici sadakatleri yüklenen bu yürek, bu çelişkiyi hak etmiyor mu? *(Yazarın notu.)*

lenecek).

Bu dünyanın bana verdiği korku ve tiksintiye teslim olsaydım, insanın görevinin mutluluğu yaratmak olduğuna hâlâ inanabilseydim, ne kadar kolay olacaktı! En azından susmalı, susmalı, susmalı, hak kazandığımı hissedene dek susmalı...

Düzeltilmiş yaratım.

İşgal sırasında: Tezek toplayıcıları. Banliyö bahçeleri.

Saint-Étienne Dunières: Alman askerleriyle aynı kompartımandaki işçiler. Bir süngü kayboldu. Askerler işçileri Saint-Étienne'e kadar alıkoyuyor. Firminy' de inmesi gereken iri adam. Ağlayacak kadar öfkeli. Yorgun yüzünde, aşağılanmanın yarattığı korkunç bıkkınlık.

Tanrı ve tarih arasında seçim yapmaya zorlanıyoruz. İnsanın her yönüyle tarihle bağdaşmayacağından tamamen emin olsaydım, toprağı, dünyayı ve ağaçları yeğlemenin dayanılmaz arzusu açıklanabilirdi.

Her felsefe, kendini haklı çıkarmaya dayanır. Tek özgün felsefe, bir diğerini haklı çıkaran felsefe olabilirdi.

Bağımlı (*angaje*) edebiyata karşı. İnsan, *yalnızca* toplumsal bir varlık değildir. En azından ölümü kendine aittir. Biz, başkalarıyla yaşamak için yaratıldık. Ama, yalnız ölünür.

Başkaldırının estetiği. Thibaudet, Balzac üstüne: "La Comédie Humaine", *İnsanlık Komedyası*, Tanrı Baba'nın taklit edilmesidir." Balzac'ta başkaldırı, kanun kaçağı temasıdır.

Yurtlarına dönen savaş tutsaklarının % 80'i boşanıyor İnsanların yaşadığı aşkların % 80'i beş yıllık ayrılığa direnemiyor.

Thomas. "Hı... ne diyordum? Tamam, birazdan hatırlayacağım... Her neyse, Roupp bana: Bir boksörün menejeriyim, dedi. Bir ressamı da yönetmeyi isterdim. Yani, eğer istersen... Ben, istemiyordum, özgürlüğümü seviyorum. Ama sonra, Roupp bana Paris'e gitmek için bir gemiye binmemi önerdi. Tabii ki, kabul ettim. Onun evinde yemek yiyorum. Bana bir otel odası tuttu. O ödüyor. Şimdi, beni çalışayım diye yüreklendiriyor

X.: Alçakgönüllü ve merhametli bir satanizm.

Kötülük sorunsalı üstüne bir trajedi. İnsanların en mükemmeli, yalnızca insana hizmet ediyorsa, lanetlenmelidir.

*

"İnsanları bize yaptıkları iyilikten çok bizim onlara yaptığımız iyilikten ötürü seviyoruz." Hayır, en kötü durumda, hepsini eşit seviyoruz. Ama bu bir felaket değil. İyi olmasak da, en azından bir kez, olduğumuzdan daha iyi olmamızı sağlayan birine minnettar olmamız doğaldır. Bu, önünde saygıyla eğilip selamlanacak, insana özgü en iyi düşüncelerden biridir.

Bir komünist ya da bir Hıristiyan (modern düşüncenin yalnızca saygın biçimlerini ele almak için), hangi hakla beni kötümser olmakla eleştirebilir? Ne yaratılanın sefaletini, ne de tanrısal lanetin acımasız kalıplarını ben icat ettim. İnsanın, düştüğü uçurumdan, kesin umutsuzluğundan yalnızca Tanrı'nın lütfuyla kurtulacağını, kendini tek başına kurtaracak yetenekte olmadığını söyleyen de ben değilim. Ünlü Marksist iyimserliğe gelince, ona ancak gülerim. Benzerlerine göre çok az insan güvensizliği bu kadar ileri götürmüştür. Marksistler, ne iknaya ne diyaloğa inanır. Bir burjuvadan bir işçi yaratılmaz ve ekonomik zorunluluklar, tanrısal kaprislerden daha da korkunç olan belalar dünyasının içinde yer alır.

Bay. Herriot'ya ve *Annales*[1] okurlarına gelince!

Kömünistler ve Hıristiyanlar bana iyimserliklerinin en uzun menzile ulaştığını, geriye kalan her şeyden daha üstün olduğunu, ve duruma göre, Tanrı ya da tarihin, onların diyalektiğinin tatmin edici sonuçları olduğunu söyleyecekler. Ben de aynı akıl yürütmeyi yapıyorum. Ya Hıristiyanlık insana gelince kötümser, insani yazgıya gelince iyimserse. Marksizm, yazgıya gelince kötümser, insanın doğasına gelince kötümser, tarihin gidişatına gelince iyimserse (çelişkisi!). İnsanlık durumuna gelince kötümser olan ben, insana gelince iyimser olduğumu söyleyeceğim.

Hiçbir zaman insana olan inancın böylesine haykırılmadığını nasıl görmüyorlar? Diyaloğa, içtenliğe inanıyorum. Diyalog ve içtenliğin, eşi benzeri olmayan psikolojik bir devrimin yolu olduğuna inanıyorum; vs., vs.

*

Hegel. "Yalnız modern kent, akla, kendi kendinin bilincine

1 *Annales*: 1907'de, Y. Sarcey tarafından kurulmuş olan dergi (çn.)

varacağı bir alan sunar." Mânidar. Bu, büyük kentlerin zamanının geldiğini gösteriyor. Dünyanın, sürekliliğini ve dengesini oluşturan gerçeğinin bir parçası kesilip alındı: Doğa, deniz, vs. Sokaklardan başka bir yerde bilinç yok!

(Bkz. Sartre. Tarihin bütün modern felsefeleri, vs.)

*

Başkaldırı. Özgürlüğe yönelen insani çaba ve onun *alışılmış* çelişkisi: Bu insani çaba, disiplin ve özgürlüğü kendi elleriyle öldürüyor. Devrim, ya kendi şiddetini kabul etmeli ya da yadsınmalıdır. Öyleyse devrim saflık içinde değil: Kanla ya da hesapla gerçekleşir. Çabam: Başkaldırı mantığının kan ve hesabı reddettiğini kanıtlamaktır. Ve saçma sınırlarına vardırılan diyalog saflığa *bir* şans tanır. — Merhametten mi? (birlikte acı çekme)

Veba. "Hiçbir şeyi abartmayalım, der Tarrou. Veba var. Kendimizi ona karşı korumamız gerek ve biz de bunu yapıyoruz. Gerçekten bu pek önemli bir şey değil ve ne olursa olsun hiçbir şeyi kanıtlamıyor."

Havaalanı düzenli seferler yapılamayacak kadar uzak. Yalnızca paraşütle atılan paketler gönderiliyor.

Tarrou'nun ölümünden sonra, Madam Rieux'nün ölümünü bildiren telgrafın alınması.

Veba, yılın evrelerini izliyor. Vebanın filizlenip fışkırdığı ilkbaharı, yazı ve sonbaharı var, vs...

Guilloux'ya: "İnsanların yaşadığı her talihsizlik, basit bir dil kullanmamalarından kaynaklanıyor Eğer *Yanlışlık*'ın kahramanı: "İşte. O benim, ben sizin oğlunuzum. deseydi, diyalog

mümkün olurdu ve piyesteki gibi yanlış bir yola sapmazdı. Artık trajedi kalmadı, çünkü her trajedinin doruğu kahramanların sağırlığına dayanır. Bu bakış açısına göre, Sokrates, İsa'ya ve Nietzsche'ye karşı haklı konumdadır. Gelişim ve gerçek büyüklük, ıssız bir dağın tepesinde, bir tarafın tek başına konuşup, yazdırdığı, İncil'de değil, insani düzeydeki diyalogdadır. İşte bundan sözediyorum. Saçmayı dengeleyen, kendisine karşı savaşan insan topluluğudur. Ve eğer bu topluluğa hizmet etmeyi seçmişsek, her siyasal yalana ya da suskunluğa karşı, saçmaya varan diyaloğa hizmet etmeyi seçmişiz demektir İnsanın başkalarıyla birlikte özgür olması ancak böyle mümkün olur.

Sınırlar. Sınırlar ile, sıralanması ve üzerinde düşünülmesi gereken gizler olduğunu söyleyeceğim. Daha fazlasını değil.

*

Saint-Just: "Coşkulu olmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Bu, ne aklı ne de sağduyuyu dışlar.

Bir düşüncenin dünyayı değiştirmesi için, bu düşüncenin önce düşünce sahibinin yaşamını değiştirmesi gerekir. Örneğe dönüşmesi gerekir.

Kıza on iki yaşında, bir at arabacısı tecavüz etmişti. Bir kez. On yedi yaşına dek, bir tür kirlilik fikrinden kurtulamayacak.

Düzeltilmiş yaratım. İşgal sırasında, Verdelot'lu iki Yahudi. Korkunç tutuklanma saplantısı. Kadın bu saplantıyla çıldırıyor

ve adamı ihbar etmeye gidiyor Sonra bunu adama söylemeye geliyor. İkisi de asılmış olarak bulunuyor En bayağı tefrika romanlardaki gibi, dişi köpek bütün gece uluyor.

Düzeltilmiş yaratım. "Bana hep ilk kaçma fırsatını hemen kullanmak gerektiği söylenmişti. Bu, sonraki bütün tehlikelere değerdi. Ama hapiste kalmak ve kaçacağına kendini korkuya terketmek daha kolaydı. Çünkü, kaçınca karar verme hakkını kullanmak gerekir. Hapiste kalınca, karar hakkını kullananlar, ötekilerdir."

a.g. "Eğer bunu bilmek istiyorsanız, Gestapo'ya hiç inanmadım. Çünkü o hiç görülmüyordu. Tabii ki, önlemlerimi alıyordum, ama pek somut önlemler değildi. Zaman zaman, bir arkadaş kayboluyordu. Bir başka gün, Saint-Germain-des-Prés'nin önünde, iki iri yarı adamın taksinin içindeki birinin yüzünü yumrukladığını gördüm. Ve hiç kimse hiçbir şey demiyordu. Kahvenin garsonu bana: "Susun. Bunlar onlar." dedi. Bu bende onların gerçekten varolduğu kuşkusunu uyardırdı ve bir gün... Ama yalnızca kuşkular. Gerçek, karnıma ilk tekmeyi yemeden asla Gestapo'ya inanmayacağımdı. Ben böyleyim. Söylendiği gibi, ben de direniş hareketi içinde olduğumdan, benim cesaretimi fazla abartmamak gerekir. Hayır, ben bunu haketmedim, çünkü hayal gücüm yok."

Başkaldırının siyasası. "Kötümser devrim mutluluk devrimine böyle dönüşür."

Trajedi. C. L. C. "Haklıyım ve bu da bana onu öldürme hakkını veriyor. Bu ayrıntıya aldırmıyorum. Dünyaya ve tarihe göre düşünüyorum."

L. — Ayrıntı bir insan yaşamı olduğunda, benim için dünyanın bütünü ve tüm tarih anlamına gelir.

Modern deliliğin kökenleri. İnsanın *dünyadan* yüz çevirmesine neden olan Hıristiyanlıktır. Hıristiyanlık insanı kendisine ve kendi tarihine indirgedi. Komünizm, Hıristiyanlığın mantıksal bir uzantısıdır. Komünizm, bir Hıristiyanlık işidir.

a.g. İki bin yıllık Hıristiyanlığın sonunda, bedenin başkaldırısı. Kumsallarda bedeni yeniden çıplak sergileyebilmek için iki bin yıl gerekti. Aşırılık bundan ileri geliyor. Geriye, bedene felsefe ve metafizikteki yerini yeniden vermek kalıyor. Modern bunalımın anlamlarından biri budur.

*

Albert Wild'in saçma hakkındaki doğru eleştirisi: "İçdaralması *duygusu*, özgürlük *duygusuyla* bağdaşamaz."

*

Yunanlılar kutsal olanı hesaba katıyorlardı. Ama ***kutsal her şey demek değildi***. .

"Sözünüz kesinlikle 'evet' ve kesinlikle 'hayır' olsun. Bunlardan ötesi kötü olandandır." Matta., V, 37

*

Koestler. Uç öğreti: "Diktatörlüğe karşı çıkanın çare olarak iç

savaşı kabul etmesi gerekir. İç savaş karşısında gerileyenin muhalefetten vazgeçmesi ve diktatörlüğü kabul etmesi gerekir." Bu, tipik bir "tarihsel" akıl yürütme örneğidir.

a.g. "O (Parti), bireyin özgür iradesini yadsıyordu — ve aynı zamanda da ondan gönüllü bir özveri istiyordu. O'nun, iki çözüm arasında seçim yapma olasılığını yadsıyor ve aynı zamanda da sürekli olarak iyiyi seçmesini buyuruyordu. O'nun, iyi ve kötü arasında ayrım yapma becerisi olduğunu yadsıyor — ve aynı zamanda da dokunaklı bir tarzda suçluluk ve hainlikten sözediyordu. Birey — hiçbir şeyin durduramadığı, hiçbir şeyden etkilenmeyen ve sonsuzluğa yükselen bir saatin çarkı — ekonomik yazgı simgesine yerleştirilmişti ve Parti, çarkın saate başkaldırmasını ve başkaldırarak devinimi değiştirmesini istiyordu.

Tipik "tarihsel" çelişki örneği.

*

a.g. "Bizim gibi insanlar için en kuvvetli istek, şiddeti benimsememe, kendi kendini düzeltme, kendisiyle barışık olma isteğidir. Tanrı'nın istekleri insanlık için her zaman Şeytan'ın isteklerinden daha tehlikeli oldu."

*

Aşk romanı: Jessica.

*

Yaşlı bir oyuncunun ölümü.

Kar ve çamurla kaplı Paris'te bir sabah. Santé Hapisanesi, Sainte-Anne Psikiyatri Merkezi ve Cochin Hastahesi'nin bulundu-

ğu kentin en eski ve en hüzünlü mahallesi. Kasvetli, buz gibi sokaklar boyunca deliler, hastalar, sefiller ve mahkumlar Cochin'e gelince: Sefaletin ve hastalığın kışlası ve duvarları talihsizliğin pis rutubetini sızdırıyor.

O, burada öldü. Yaşamının sonunda, kumaşı lime lime olmuş, sararmış siyah giysisini, ikinci sınıf rollere de verilmesi gereken gözalıcı kostümlerle değiştirerek, hâlâ gerekli ama önemsiz (tiyatrocular böyle çelişik kavramlar kullanır) roller oynuyordu. İşine ara vermek zorunda kaldı. Artık yalnızca süt içebiliyordu, zaten süt de yoktu. Cochin'e götürüldü ve arkadaşlarına ameliyat olacağını söyledi ve sonra, bu hastalık bitecekti (oynadığı rolden bir cümleyi anımsıyorum, "Küçük bir çocukken" ve ona verilen yanıta da "Ah!," diyordu, "onu böyle değerlendirmiyordum"). Ameliyat etmediler, iyileştiği söylenerek kapı dışarı edildi. O sırada oynadığı gülünç küçük rolü yeniden oynamaya başladı. Ama zayıflamıştı. Belli bir zayıflama derecesini aşınca, sonun geldiğini kesin olarak bildiren, belirli bir biçimde çıkıklaşan elmacık kemikleri ve zayıflıktan dışarı fırlayan diş etleri, beni her zaman şaşırtmıştır Yalnız, zayıflayan kişinin bunun "farkına varmış" gibi bir hali yoktur. Ya da "farkına varsa da", belki de belli belirsiz farkeder, ve tabii ki ben, bunu bilemem. Bütün bilebildiğim gördüğüm şeydi ve ben Liesse'in öldüğünü görüyordum.

Gerçekten de öldü. Oynamaya yine ara verdi. Cochin'e geri döndü. Hiçbir zaman ameliyat edilmedi — ama gece olduğunu bile farketmeden, ameliyat edilmeden öldü. Ve sabah her zamanki gibi karısı onu görmeye geldi. Yönetimden kimse ölümü bildirmemişti, çünkü kimse bilmiyordu. Karısına haberi ölünün komşuları verdi. "Biliyorsunuz," dediler, "bu gece oldu."

Ve bu sabah o, orada, Santé sokağına bakan küçük morgda.

İki ya da üç yaşlı arkadaşı, dul karısı ve ölünün kızı olmayan dul kadının kızıyla morgdalar. Gittiğimde, görevli bana (neden bir belediye başkanı gibi omuzdan çaprazlama geçirilen üç renkli bir atkı takmış?) hâlâ onu görebileceğimi söyledi. Bunu yapmak istemiyordum, bir türlü yutamadığım bu berbat ve inatçı sabah midemi bulandırıyordu. Ama morga gittim. Yalnızca başı görünüyordu, kefen bezi çenesine kadar çekilmişti. Daha da zayıflamıştı. — Onun durumundayken daha da zayıflanabileceğine inanamıyordum. Ama o bunu becerdi ve şimdi kemiklerinin kalınlığı farkediliyordu, bu boğum boğum kuvvetli başın ağır bir et kütlesini taşımak için yaratıldığı anlaşılıyordu. Et olmadığı için, dişler dışarı fırlamıştı, korkunçtu... Ama bunu betimlemeli miyim. Bir ölü bir ölüdür, herkes bunu bilir, ve ölüleri birlikte gömülmeye terketmek gerekir. Ne merhamet, yine de, ne dayanılmaz merhamet!

Elleri tabutun kenarında, başında bekleyen adamlar, onu, yolcu edecek ziyaretçilere sunar gibiydiler. Yolcu etmek lafın gelişi, çünkü kaba saba giysiler giymiş bu beceriksiz ve çekingen robotlar ansızın kefene, tabut kapağına ve tornavidaya atıldılar. Kapak bir anda kapandı ve iki adam ağırlıklarını vidaların üstüne vererek, sert bir kol hareketiyle vidaları sıkıştırdılar. "Ah!" der gibiydiler, "ordan çıkamayacaksın!" Bu diriler huzura kavuşmak istiyorlardı, bu hemen anlaşılıyordu. Ölü taşındı. Biz onu izledik. Dul kadın ve kız ölüyle birlikte cenaze arabasına bindiler. Biz, ölüyü izleyen bir arabaya doluştuk. Bir çiçek bile yok, yalnızca siyah.

Thiais mezarlığına gidiyorduk. Dul kadın uzak olduğunu söylüyordu, ama hastane yönetimi ona bu mezarlığı zorla kabul ettirmişti. Porte d'Italie'den[1] çıktık. Bana Paris banliyösünün üs-

1 Porte d'Italie: Paris'in güney-doğu banliyolerine açılan kapısı. (çn)

tündeki gökyüzü asla bu kadar basık gelmemişti. Kar ve çamur yığınının arasından kulübe parçaları, kazıklar, kara ve seyrek bir bitki örtüsü görülüyordu. Bu manzarada altı kilometre gidince, dünyanın en çirkin mezarlığının dev gibi kapılarının önüne geldik. Suratına kan hücum etmiş bir bekçi, cenaze alayını kapıda durdurmaya geldi ve giriş belgesini istedi. Ganimetini elde edince "Geçin!" dedi. On dakika boyunca bu çamur ve kar yığınının ortasında ilerledik. Ve ardından bir başka cenaze alayının arkasında durduk. Ölülerin bölümünden bir kar bayırıyla ayrılıyorduk. Karın içine yanlamasına iki haç dikilmişti, haçların birinin Liesse için olduğunu okudum, öbürü on bir yaşındaki küçük bir kız içindi. Önümüzdeki cenaze alayı küçük kıza aitti. Ama aile yeniden cenaze arabasına dönmek üzereydi. Bu araba hareket etti ve biz birkaç metre daha ilerleyebildik. Arabadan indik. Lağımcı çizmeleri giymiş iri yarı mavi giysili adamlar bu sahneyi seyrederken tuttukları kürekleri bıraktılar. İlerlediler ve arabadan tabutu çekmeye başladılar. O sırada, mavi ve kırmızı giysiler giymiş, başında yamuk yumuk bir kep olan postacı kılıklı bir adam, sayfaların arasına karbon kağıdı konmuş koçanlı bir çizelgeyle belirdi. Lağımcılar yüksek sesle tabutun üstüne yazılmış olan sayıyı okudular: 3237 C. Postacı çizelgesindeki satırları kaleminin ucuyla takip etti ve bir numarayı işaretleyerek "Tamam" dedi. O sırada, tabut geçirildi. Ölülerin bölümüne girdik. Ayaklarımız yağlı ve esnek killi bir çamura battı. Çukur, ölüyü her yandan çevreleyen dört ayrı mezarın arasına kazılmıştı. Lağımcılar tabutu hızla indirdiler. Ama hepimiz çukurdan çok uzaktaydık, çünkü mezarlar ilerlememizi engelliyordu ve onları birbirinden ayıran dar geçit aletler ve toprakla kaplıydı. Tabut dibe indiğinde, bir an sessizlik oldu. Herkes birbirine bakıyordu. Rahip yoktu, çiçek yoktu, ve bir huzur ya da pişmanlık sözcüğü

duyulmuyordu. Ve herkes bu anın daha törensel olması gerektiğini hissediyordu — bunu göstermek gerekliydi, ama kimse bunun nasıl olacağını bilmiyordu. O zaman bir lağımcı: "Bu beyler ve hanımlar biraz toprak atmak isterler mi", dedi. Dul kadın evet işareti yaptı. Adam kürekle toprak aldı, cebinden küçük bir mala çıkardı ve malanın üstüne bir parça toprak koydu. Dul kadın bir toprak yığınının üstünden elini uzattı. Malayı aldı ve toprağı çukura göz kararıyla attı. Tabuttan gelen kof ses duyuldu. Ama kız, atışını ıskaladı. Toprak çukurun üstünden uçtu. Kız, "ne yapalım" anlamına gelen bir hareket yaptı.

Fatura: "Ve o çok yüksek bir ücret ödenerek killi toprağa kondu."

Biliyorsunuz, burası ölüm mahkumlarının mezarlığı.

Laval az ötede.[1]

Roman. Akşam çorbası geciktiği zaman, ertesi gün bir infaz sabahı yaşanacak demektir.

*

V Ocampo Buckingham Sarayı'na gider. Girişte nöbetçi bu hanıma nereye gittiğini sorar. "Kraliçeyi görmeye." — "Geçiniz." İsviçreli (?). a.g. "Geçiniz." Kraliçenin daireleri. "Asansöre bininiz." vs. Kadın sorgusuz sualsiz kabul edildi.

Nürmberg. Yıkıntıların altında 60 000 ceset. Su içmek yasak. Ama bu suyla banyo yapma isteği de duyulmuyor. Bu, Morgun suyu. Kokuşmuşluğun üstünde mahkeme.

İnsan derisinden yapılmış abajurların üstünde, iki memenin

1 Kuzey Amerika yolculuğu burada yer alıyordu.

arasına yapılmış eski bir dansçının dövmesi görülüyor.

Başkaldırı. Başlangıç: "Gerçekten ciddi tek ahlak sorunu cinayettir. Geriye kalan sonra gelir. Ama, karşımdaki birini öldürüp öldüremeyeceğimi, ya da onun öldürülmesine razı olup olamayacağımı bilmek, öldürüp öldüremeyeceğimi bilmeden önce hiçbir şey bilmediğimi bilmek, işte öğrenilmesi gereken budur."

İnsanlar bizi *kendi* vargılarına itmek ister. Sizi yargıladıklarında, bunu hep kendi ilkelerinin art düşüncesiyle yaparlar. Ama benim için, öyle ya da böyle düşünmelerinin önemi yok. Benim için önemli olan, öldürüp öldüremeyeceğimi bilmek. Çünkü siz her düşüncenin gelip dayandığı sınırlara vardınız, onlar ellerini ovuşturuyorlar. "Ya şimdi, ne yapacak bakalım?" Ve, kendi doğrularını hazırda tutuyorlar. Ama, çelişki içinde olmanın benim için bir önemi olmadığına inanıyorum, bir felsefe dehası olma isteğini duymuyorum. Zaten insan olmak için bile zorlandığımdan, deha olma isteğini kesinlikle duymuyorum. Bir uzlaşım bulmak istiyorum, ve, kendimi öldüremeyeceğimi bilerek, başkasını öldürüp öldüremeyeceğimi ya da buna rıza gösterip gösteremeyeceğimi bilmek, ve, bunu bilerek, çelişki içinde kalmak zorunda olsam bile bundan tüm vargıları edinmek istiyorum.

*

Öyle görünüyor ki, bana bir hümanizma bulmak kalıyor. Tabii ki, hümanizmaya hiçbir karşı çıkışım yok. Ama onu güdük buluyorum, o kadar. Ve örneğin Yunan anlayışı, hümanizmadan farklı bir şeydi. Yunan anlayışı, her şeye yer veren bir düşünceydi.

Terör Dönemi! Ve hemen unuttular

[1]Roman. Adalet.
1) Yoksul çocukluk — haksızlık doğaldır. İlk haksız şiddet (sıkı bir dayak) ve isyankar ergenlik.
2) Bu toprakların siyasası. Parti. (vs.)
3) Genel olarak devrim. İlkeleri düşünmeyeceksin. Savaş ve direniş.
4) Arınma. Adalet şiddetle bir arada yürümez.
5) Doğru, gerçek bir yaşam olmaksızın süremez.

Aşklar

6) Anneye dönüş. Rahip? "Önemli değil." Kadın, hayır dememişti. Ama, önemli değildi. O, kadının birinin kendisi için rahatsız olmasının önemli olduğunu hiçbir zaman düşünmediğini biliyordu. Hatta ölümünde bile...

*

Başkaldırı ve Devrim.

Söylence olarak devrim, kesin devrimdir

a.g. Tarihsellik gerçeği, güzellik olgusunu, yani, dünya ile (doğa sevgisi) ve bireyler bağlamında insanlarla (aşk) ilişkileri açıklamasız bırakıyor. Sözümona mutlak bir açıklama hakkında ne düşünmeli...

*

a.g. Alman düşüncesinin tüm çabası, insan doğası kavramı yerine insanlık durumu kavramını, Tanrı'nın yerine tarihi ve antik dengenin yerine modern trajediyi koymaya dayanır Modern varoluşçuluk bu çabayı daha ileri götürüyor ve insanlık durumu kavramına, doğa kavramındaki aynı belirsizliği katıyor Artık

1 Yayıncılar tarafından düzenlenen bölüm

hareketten başka bir şey kalmıyor. Ama ben, Yunanlılar gibi doğaya inanıyorum.

Veba. Tüm yaşamımda, hiçbir zaman böyle bir başarısızlık duygusu olmadı. Sonuna dek gidebileceğimden bile emin değilim. Oysa, bazı saatler...

*

Her şeyi havaya uçurmak. Başkaldırıya yergi biçimini vermek. Devrim ve asla öldürmeyecek olanlar. Başkaldıran vaaz. Tek bir ödün yok.

"Bir yazarın — anlaşılabilir tüm koşullarda — okurlarına karşı dürüst olamaması, ne mantıksız, ne acayip şey." Melville.

Yeni bir klasik anlayışın bakış açısına göre, *Veba* ortak bir tutkuyu biçimlendirmenin ilk denemesi olmalıdır

Veba için. Bkz. *Robinson*'un 3. cildinde De Foe'nun önsözü: Yaşam hakkında ciddi düşünceler ve Robinson Crusoe'nun şaşırtıcı serüvenleri: "Bir çeşit mahkumiyeti, bir başka mahkumiyetle anlatmak, gerçekten var olan herhangi bir şeyi var olmayan bir şeyle anlatmak kadar mantıklıdır. Eğer bir adamın özel öyküsünü basit bir tarzda yazmayı benimsemiş olsaydım... söyleyeceğim şeyler sizde hiçbir şaşkınlık yaratmayacaktı...

Veba bir yergidir.

Çölde ölüm nasıl öğrenilir!

Lourmarin[1] Bunca yıldan sonra ilk akşam. Lubéron'un üstünde ilk yıldız, müthiş sessizlik, yorgunluğumun derinliğinde uçları titreyen servi. Allak bullak eden güzelliğine rağmen — ciddi ve soğuk memleket.

Lourmarin'de Alman tutsaklarla karşılaşan eskiden toplama kampında kalmış adamın öyküsü. "İlk kez sorgusu sırasında dövülmüştü. Ama bu bir biçimde olağandı, çünkü istisnai bir durumdu. Her şey kampta, hizmet sırasında, küçük bir hata yaptığı için iki ağır tokat yediğinde başlamıştı. Çünkü, ona vuran kişinin gözlerinden, bunun gündelik, olağan, doğal bir şey olduğunu anlamıştı..." Bunu açıklamak için Alman tutsaklarla konuşmayı deniyor. Ama öteki *tutsaktır*, onunla bu konuda konuşulamaz. Öteki, konuyu kapatmak için kayboluyor, onunla asla konuşamayacak. Düşününce, bu konuyu aydınlatmak için hiçbir insanın yeterince özgür olmadığını hissediyor. Herkes tutsak.

Bir başka sefer, kampta, onlara kendi mezar çukurlarını kazdırarak eğlenmişlerdi ama onları öldürmemişlerdi. İki uzun saat boyunca, onlar kara toprağı atmışlar, kökleri, v.b. şeyleri yeni bir bakış açısıyla görmüşlerdi.

"Bu ölüsüz ölümdür ve hiçbir şey ilerlemez
Böyle sallanınca

1 Birkaç arkadaşı ile, Henri Bosco tarafından davet edilen Camus, Lourmarin'e gelmişti.

Karanlık rahminde yoğun mutsuzluğun."
Agrippa d'Aubigné.

Başkaldırı. I. bölüm. Ölüm cezası üstüne.

a.g. son. Böylece, saçmadan hareketle, tanımlanması gereken bir aşk deneyimine ait birkaç noktayı sonuca ulaştırmadan başkaldırıyı yaşamak olanaksız.

*

Roman. Yoksul çocukluk. "Yoksulluğumdan ve ailemden (Bunlar korkunçtur!) utanmıştım. Ve bugün bundan kolaylıkla sözedebiliyorsam, artık bu utançtan utanmadığım ve bu utancı hissettiğim için kendimi aşağılamadığım için sözedebiliyorum. Liseye yerleştirildiğim zaman bu utancı kavradım. Daha önce, herkes benim gibiydi ve yok ulluk bana bu dünyanın hali gibi görünüyordu. Lisede, karşılaştırmayı öğrendim.

Bir çocuğun kendisi hiçbir şeydir Onu temsil eden ebeveynleridir. Ve bir adam olunca, bu berbat duyguları tanımamış olmaya, pek az değer verilir. Çünkü artık neysen osundur ve hatta ebeveyniniz sizin ne olduğunuza bakılarak yargılanır. Şimdi, daha zengin bir arkadaşın yüzünde, oturduğum ev karşısında gizleyemediği şaşkınlığı okuduğum o günlerde acı çekmemek için bana, kahramanlara özgü arılıkta ve olağanüstü bir yürek gerektiğini biliyorum.

Evet, kötü yürekliydim, bu sıradan bir şey. Ve eğer, bu kötü yüreğin anısına ancak 25 yaşma kadar öfke ve utançla katlandıysam, bu, sıradanlığı reddebildiğimi gösterir. Oysa şimdi, öyle olduğumu biliyorum ve, bunun artık ne iyi ne de kötü olduğunu düşünerek başka şeyle ilgileniyorum...

Annemi derin bir umutsuzlukla seviyordum. Onu hep derin bir umutsuzlukla sevdim.

*

Metafizik anlamıyla direniş düşüncesi.

Dünyanın bana yaptığı kötülüğü irdelemeli. Beni yergici olarak gösteriyor, oysa öyle değilim... Bu bir çeşit ikincil hal...

*

Machado. "Toprağın içindeki tabutun gürültüsü tamamen ciddi bir şeydir."

"Efendim, annem ve kalbim, biz yalnızız."
"Son yolculuk günüm geldiğinde,
Asla geri gelmeyecek olan kadırga gidecek
Beni güvertede göreceksiniz, zayıf adam,
Ve neredeyse çıplak, denizin oğulları gibi."

Discours de Juan Mairena[1] (Juan Mairena'nın Söylev)'i çevrilecek.

Afrikalı bir İspanyol romansı?

Kötülük sorununa *korkmadan* bakan tek büyük Hıristiyan düşünürü, Aziz Augustinus'tur Kötülükten müthiş "Nemo Bonus"u çıkardı. Bundan beri, Hıristiyanlık, soruna geçici çözümler sunmaya çalıştı.

1 Antonio Machado'nun düz yazı yapıtı.

Sonuç ortada. Çünkü, sonuç bu. İnsanlar bunun için zaman harcadılar, ama şimdi onlar 2000 yıl süren bir zehirlemeyle zehirlenmişler. Onlar, aynı kapıya çıkan, kötülük ya da boyun eğme sınırını aşmışlar. En azından, artık bu konu hakkında söylenen yalana katlanamıyorlar.

19 Şubat 1861. Rusya'da köleliğin kaldırılması eylemi. İlk kurşun (Karakazov'dan), 4 Nisan 1866'dadır.

Bkz. Herzen'in romanı (1847) *A qui la faute? (Kabahat kimde?)* ve a.g. *Developpement des idees revolutionnaires en Russie (Rusya'da devrimci düşüncelerin gelişimi)*[1]

Bağımlı *(angaje)* insanları bağımlı *(angaje)* edebiyattan daha çok seviyorum. Yaşamında cesur ve yapıtlarında yetenekli olmak, pek de fena sayılmaz. Üstelik yazar istediği zaman bağımlı olur. Onun değeri, eylemidir. Ve, eğer bu bir kural, bir meslek ya da bir korku haline gelirse, değer nerede kalacak?

Bugün, ilkbahar üzerine bir şiir yazmak kapitalizme hizmet etmek gibi görünüyor. Şair değilim, ama, eğer güzelse, böyle bir çalışma art düşünceye kapılmaksızın beni hoşnut edebilir. İnsana ya bütünüyle hizmet edilir ya da hiç edilmez. Ve eğer insanın ekmeğe ve adalete gereksinimi varsa, ve eğer bu gereksinimi doyurmak gerektiği için bunu yapmak gerekliyse, insanın yüreğinin ekmeği olan arı güzelliğe de gereksinimi vardır. Gerisi, ciddiye alınmamalı.

Evet, onlardan yapıtlarında daha az, ama yaşamlarında biraz daha fazla bağımlı olmalarını dileyeceğim.

1 (Les Justes). *Doğrular* ve (L'Homme Révolté). *Başkaldıran İnsan* için okumalar.

Varoluşçuluk, Hegelciliğin insanı tarihe indirgemeye dayanan temel hatasını muhafaza etti. Ama, insana her tür özgürlüğü tanımayı kabul etmeyen sonucu muhafaza etmedi.

Ekim 1946. Bir ay içinde yaş 33 olacak.

Bir yıldan beri belleğim tekliyor. Anlatılan bir öyküyü akılda tutma — geçmişin bütün parçalarını hatırlama yetersizliği içindeyim, oysa onlar capcanlıydı. Bunun düzelmesini beklerken (eğer düzelirse), bu deftere daha da fazla şeyi, kişisel şeyleri bile not etmek zorunda olduğum açık, ne yapalım. Çünkü, benim için her şey biraz puslu olan aynı alana yerleşiyor, unutkanlık yüreği de sarıyor. Artık, belleğin coşkulara sunduğu uzun yankılardan yoksun, anlık coşkular var. Köpeklerin duyarlığı böyledir.

Veba... "Bir veba öyküsü okuduğum her seferinde, kendi öz başkaldırıları ve başkalarının şiddetiyle zehirlenmiş bir yüreğin derinlerinden, insanlarda aşağılayacak şeylerden çok hayran olunacak şeyler olduğunu söyleyen duru bir çığlık yükselmişti."

"Herkes vebayı kendinde taşır, çünkü, hiç kimse, dünyadaki hiç kimse, tertemiz değildir[1] Ve, başka birinin yüzüne soluyup, ona mikrobu bulaştırmamak için, bir dalgınlık anına kapılmadan aralıksız kendini denetim altında tutmak gerekir. Doğal olan, mikroptur. Gerisi, sağlık, bütünlük, eğer isterseniz arılık, dur durak bilmeyen bir irade olgusudur Dürüst insan, kimseye mikrop bulaştırmayan, elden geldiğince dalgınlıktan kaçınan kişidir.

Evet, adi bir adam yorucudur. Ama, adi biri olmayı isteme-

1 Bkz. Tarrou, sy. 1423-1424 (Pléiade)

mek daha fazla yorucudur. Bu nedenle herkes yorgun, çünkü herkes biraz adi. Ama yine bu nedenle, bazıları, onları ölümden başka hiçbir şeyin kurtaramayacağı aşırı bir yorgunluk hissediyorlar."

Beni ilgilendiren şeyin, en iyi olmak değil, kabul edilmiş olmak olduğuna kuşku yok. Ama kimse kimseyi kabul etmiyor. Ben kabul edildim mi? Kuşkusuz, hayır.

Doktor muayenenehanelerinin bekleme odasındaki insanların, zavallı hayvanları andıran hali.

*

Jacques Rigaut. "Örnek yukardan geliyor. Tanrı insanı kendi görüntüsünde yarattı. Bu görüntüye benzemek insan için ne büyük günah."

"Çözüm, yanıt, anahtar, gerçek, ölüm cezasıdır."

"Kibirli, hiçbir şeyden korkmayandır."

"Yarar gözetmemem ne kadar büyükse, sağladığım yarar o kadar gerçektir.

"İki şeyden biri. Konuşmamak, susmamak. İntihar."

"Arzunun hazzını aşmadıkça, intiharın sarhoşluğuna duyarlı olacağım, bunu iyi biliyorum."

Koestler'le söyleşi. Amaç, ancak karşılıklı büyüklük düzlemi mantıklıysa araçları meşrulaştırır. Örnek: Bir alayı kurtarmak için Saint-Exupéry'yi ölümcül bir göreve yollayabilirim. Ama, milyonlarca insanı sürgüne gönderemem ve eşdeğerli sayısal bir

sonuç elde etmek için her özgürlüğü yok edemem ve önceden feda edilmiş üç ya da dört nesil için tahmin yapamam.

- Deha. Deha yok.

Yaratıcının büyük mutsuzluğu, yeteneği kabul edildiği zaman başlar (Artık kitaplarımı yayımlatacak cesaretim yok.)

Karşı çıkmaya çok uzun süre dayanamayacağıma inandığım zamanlar var. Gökyüzü buz gibi olduğu zaman ve doğadaki hiçbir şey bizi desteklemediğinde... Ah! belki de ölmek daha iyi.

Öncekinin devamı. Combat[1] için bu makaleleri yazmayı düşündüğüm andaki büyük acı.

*

Doğa duygusu — ve haz üzerine bir deneme.

Sanat ve başkaldırı. Breton haklı. Ben de dünya ile insan arasındaki kırılmaya inanmıyorum. Ham doğa ile uyum içinde olunan anlar vardır. Ama doğa asla ham değildir. Ama manzaralar yok olur ve unutulur. Bundan dolayı ressamlar vardır. Ve örneğin gerçeküstücü resim *kendi etkinliği içinde* Yaratılış'a karşı insanın bu başkaldırısının ifadesidir. Ama onun hatası, doğanın yalnızca mucizevi yanını korumak ya da taklit etmek olmuştur. Başkaldıran gerçek sanatçı mucizeleri yadsımaz ama mucizelere egemen olur.

*

1 Kuşkusuz, 1946 yılının Kasım ayında yayımlanan, "Ne Kurbanlar ne Cellatlar"dan söz ediliyor

Parain. Modern edebiyatın özü, eski düşüncelerinden dönmektir. Marksist olan gerçeküstücüler. Rimbaud sofuluk. Sartre ahlak. Ve, dönemin önemli sorunu çatışmadır. İnsanlık durumu. İnsan doğası.

— Ama, eğer bir insan doğası varsa, nereden geliyor?

Bilemeyeceğim kadar çok olan tüm yaratıcı etkinliği bırakmam gerektiği açıkça görülüyor. Kitaplarımın başarısını yaratan şey bana göre onların yalanını da yaratan şeydir. Aslında, ben sıradan bir adam + bir dava adamıyım. Bugün ileri sürdüğüm ve savunmak zorunda olduğum değerler, sıradan değerler. Bu değerleri savunmak için o denli sade bir ustalık gerek ki, bu yeteneğe sahip olduğumdan kuşkuluyum.

Başkaldırının sonu, insanların yeniden barışa kavuşmasıdır. Her başkaldırı, sınırın berisinde kalsalar bile — tüm insanların birliği, insani sınırın doğrulanmasıyla sürer ve tamamlanır. Alçakgönüllülük ve deha.

*

29 Ekim. Koestler — Sartre — Malraux — Sperber ve ben. Piero della Francesca ile Dubuffet arasında.

K. — Asgari bir siyasal ahlak saptamak gerek. Öncelikle uydurma kuruntulardan kurtulmalı (sahteliklerden diyor).

a) söylenen hizmet edilemeyecek davalara hizmet edilebileceğidir. b) Vicdan muhasebesi. Adaletsizliklerin sırası. "Gazeteci bana Rusya'dan nefret edip etmediğimi sorduğunda, içimde bir şeylerin durduğunu hissettim. Ve bir çaba gösterdim. Aynı nedenlerden dolayı, Stalin rejiminden de Hitler rejimi kadar nefret

ettiğimi söyledim. Ama, bu noktada kopan bir şeyler var. Yıllarca süren kavga. Ve şimdi, kafasını odanın duvarlarına vuran, kan içindeki yüzünü bana dönerek: 'Artık umut kalmadı, artık umut yok.' diyen o arkadaş gibi... onlar için yalan söyledim." — Eylem yöntemleri, vs.

M. — Emekçileri kısa sürede kazanmak olanaksız. Acaba emekçi sınıfı en önemli tarihsel değer midir?

C. — Ütopya. Bir ütopya onlara bugün bir savaştan ucuza malolacak. Ütopyanın karşıtı, savaştır. Bir yandan. Ve diğer yandan: "Değerlerin yokolmasından hepimizin sorumlu olduğuna inanmıyor musunuz. Ve eğer, Nietzsche'ci düşünceden, nihilizmden ya da tarihsel gerçekçilikten gelen biz hepimiz, yanıldığımızı ve ahlaki değerler olduğunu ve bundan böyle bu değerleri oluşturmak[1] ve yaymak için gerekeni yapacağımızı açıkça söylersek, bunun bir umudun başlangıcı olacağına inanmıyor musunuz?"

S. — "Ahlaki değerlerimi yalnızca S.S.C.B'ye yöneltemem. Birkaç milyon insanın siyasal nedenlerle sürgüne gönderilmesi, bir zencinin linç edilmesinden daha ciddidir. Ama bir zencinin linç edilmesi, yüz yıldan beri, hatta daha fazla zamandır süren ve sonuç olarak, sürgün edilen milyonlarca Çerkes'e göre, milyonlarca zencinin zaman sürecindeki felaketini gösteren sonuçtur."

K. — Ortaya çıkmış olan şeyi açıklamazsak, tarih önünde yazar olarak ihanet ettiğimizi söylemek gerek. Suskun kalarak yapacağımız fesat, bizi izleyecek olanların gözündeki mahkumiyetimiz olur.

S. — Evet. Vs., vs.

Ve bütün bu zaman boyunca, her bir kişinin söylediği sözde

1 El yazısı zor okunmaktadır "Korumak" diye de okunabilir.

yer alan korku ya da doğruyu tanımlamanın olanaksızlığı.

Ahlaki değere inanılıyorsa, cinsel ahlak da dahil olmak üzere ahlakın bütününe inanılıyor demektir. Reform bütüncüldür

Owen'i oku.

Bir manzarayı tek bir kez ama uzun uzun seyrederek acılarını tedavi eden bir çağdaşın öyküsü yazılacak.

Komünizm yanlısı, vicdani redçi Robert, 33'te askere gitmeyi kabul etmez. Üç yıl hapis yatar Çıkışında, komünistler savaş, barışçılar Hitler yanlısıdır. Çılgına dönen bu dünyadan artık hiçbir şey anlamaz. Cumhuriyetçi İspanyollara katılır ve *savaşır*. Madrid cephesinde ölür.

Ünlü bir insan ne demektir? Küçük adı önemli olmayan bir insan demektir. Öteki insanların hepsinde, küçük adın kendine özgü bir anlamı vardır.

Neden içilir? Çünkü içkiyle her şey bir önem kazanır, her şey en yüksek hattı izleyerek sıralanır Sonuç: Zayıflıktan ve mahkumiyetten içilir.

Evrensel düzlem, yukarıdan, yani bir düşünce tarafından oluşturulamaz, ama aşağıdan, yani ortak temelden oluşturula-

bilir...

Brasillach'ı konu edinen siyasal metinlerden oluşan bir kitap hazırlanacak.

Guilloux. Tek başvuru kaynağı, acıdır. Suçluların en büyüğü insanla ilişkisini ancak böyle sürdürür.

Diyalog üstüne yapılan konuşmanın çıkışında Tar. ile karşılaştım. Ketum bir hali var ama yine de onu Combat grubuna soktuğum zamanki aynı dost bakış.

— Şimdi Marksist mi oldunuz?

— Evet.

— Öyleyse bir katil olacaksınız.

— Zaten öyleydim.

— Ben de. Ama artık katil olmak istemiyorum.

— Oysa beni o topluluğa sokan sizdiniz.

Doğruydu.

— Dinleyin, Tar. İşte asıl sorun: Ne olursa olsun, sizi her zaman infaz mangalarına karşı savunacağım. Ama siz, benim kurşuna dizilmemi onamak zorunda kalacaksınız. Bunu düşününüz.

— Bunu düşüneceğim.

Dayanılmaz yalnızlık — ne inanabilir ne de boyun eğebilirim.

Bir insana kendini yalnız hissettiren şey, ötekilerin kalleşliğidir. Bu kalleşliği de anlamaya çalışmak gerekir mi? Ama bunu anlamak benim gücümü aşar. Ama öte yandan da, horgören biri olmayacağım.

Eğer gerçekten her şey insan ve tarihe indirgeniyorsa: Doğanın — aşkın — müziğin — sanatın, nerede yer aldığını soruyorum.

*

Başkaldırı. Herhangi bir kahramanı istemiyoruz. Kahramanlığın nedenleri, kahramanlığın kendisinden daha önemli. Sonucun değeri, kahramanlığın değerinden öncelikli. Nietzsche'ci özgürlük düşüncesi bir yüceltmedir.

Düzeltilmiş yaratım. Teröristin kişiliği(Ravenel).

*

Saçmanın başkaldırıyla bağıntısı[1] Son karar, yüzleşmeyi desteklemek için intiharı reddetmekse, bu örtülü olarak yaşamı,yüzleşmeyi sağlayan, yüzleşme olmazsa (hiçbir şeyin olamayacağı) tek gerçek değer olarak kabul etmektir. Buradan, bu mutlak değere boyun eğmek için, intiharı reddedince aynı zamanda cinayetin de reddedildiği sonucu çıkıyor. Çağımız, nihilizmi en uç noktasına götürerek intiharı kabul etmiş bir çağdır. Bu da, çağın cinayeti nasıl kolayca onayladığını ya da cinayeti akladığını doğruluyor. Yalnız kendini öldüren insan hâlâ, başkalarının yaşamının değerini korumaktadır Kanıt, ölüm kararının,

1 (L'Homme Révolté), *Başkaldıran İnsan*'ın I. bölümünün, elyazmasında bulunan taslağı.

başkaları üstünde egemenlik kurmak için ona verdiği özgürlük ve müthiş güçten *asla* yararlanmamasıdır: Her intihar bazı yönleriyle mantıksızdır. Ama, dehşeti yaşayan insanlar, meşru cinayet olan intiharın değerlerini, kendi yarattıkları uç noktalara, yani toplu intihara kadar götürdüler. Açıklama: 1945 yılındaki Nazi kıyameti.

Briançon. Ocak 47.

Bu soğuk dağlardan akan akşam, yüreği donduruyor. Akşamın bu saatine, Provence'da da Akdeniz kumsallarında da asla katlanamadım.

*

G.Orwell. Burmesse Days. "İnsanların çoğu ancak oranın halkını küçümserlerse yabancı bir ülkede kendilerini iyi hissederler."

tükeniş ve başarıdan gelen ölçüsüz mutluluk yaşamdaki hiçbir şeyle — bedensel ya da zihinsel hiçbir sevinçle karşılaştırılamaz."

*

Georges Simmel'i oku (*Schopenhauer ve Nietzche*). (Anarşistlerin tasfiyesi sırasında İspanya'da komünistler tarafından öldürülen) Berneri tarafından İngilizceye çevrilen Nietzsche yorumu. Nietzche'deki Tanrı isteğini irdeliyor. "Though this may seem to us fantastic and excessive it reveals under the form of an extreme personalism, a feeling wich, in another form, is not very distant from the Christian conception of the inner life. Christianty, in fact, as well as our infinite distance and smallness before God,

there is the idea of every age and every religion gives rise to this aspiration to become one with God or, more audaciously, to become God. The scholastics talk of deificatio, and for Meister Eckhard man can shed his human form and become God again, as he is by his proper and original nature, or, as Angelus Silesius expressed:

I must find my ultimate end and my beginning
I must find God in me and me in God
And become what he is...

This same passion was felt by Spinoza and Nietzsche: *they could not accept not being God.*"

(Bu bize saçma ve aşırı gelebilecek de olsa, ölçüsüz bir kişiselcilik kalıbının altında, başka bir biçimde Hıristiyanlığın manevi yaşam kavramından pek de uzak olmayan bir fikri açığa vurur. Aslına bakılırsa Hıristiyanlık'ta, Tanrı'yla aramızdaki sonsuz uzaklık ve onunla kıyasla değersizlik kavramlarının yanında, O'na denk olma düşüncesi de vardır. Her çağın ve her dinin gizemcisi, Tanrı'yla bir olma, ya da daha pervasızı, Tanrı olma, emeline yol verir. Skolastikler *deificatio*'dan[1] dem vurur ve Meister Eckhard'ın düşüncesine göre, insan beşeri biçiminden sıyrılıp, asıl ve esas doğası gereği tekrar Tanrı olabilir; ya da Angelus Silesius'un ifadesiyle:

Nihai sonumu ve başlangıcımı bulmalıyım
Bulmalıyım içimdeki Tanrıyı ve Tanrının içindeki beni
Ve O ne ise, ben de olmalıyım...

1 Tanrılaştırma (İngilizceden çevirenin notu.)

Bu hummalı istek Spinoza ve Nietzsche tarafından da hissedilmiştir: *Onlar Tanrı olmadıklarını kabullenemediler.)*[1]

Nietzsche: "Tanrı olamaz, eğer Tanrı varsa, ben Tanrı olmamayı kabul edemem."

Yalnızca tek bir özgürlük vardır, ölümle hesaplaşma özgürlüğü. Ondan sonra, her şey mümkündür. Seni Tanrı'ya inanmaya zorlayamam. Tanrı'ya inanmak, ölümü kabul etmektir. Ölümü kabul ettiğin zaman, Tanrı sorunu çözümlenecek — ama, tersi olanaksız.

Waffen S.S.'e katılan, Santé hapisanesinde 28 mahpusu kurşuna dizdirdiği için (dört tane infaza katılmış) aranan milis Radici, hayvanları koruma derneğinin üyesiydi.

*

Rebatet ve Morgan. Sağda ve solda — ya da faşizmin evrensel tanımı: Kişiliksiz olduklarından kendilerini bir doktrine adadılar.

Gelecek için başlık: Sistem (1500 sy.)

İnsan yapımı yapıtlar, uyuklayan dünyanın engin alanlarını yavaş yavaş kapladıklarında, bakir doğa anlayışı bile bugün büyük ölçüde Eden söylencesinden (ada kalmamıştır) payına düşeni alıyor, çölleri kalabalık hale getirerek, kumsalları parselleye-

1 İngilizce metin Gamze Sarı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (çn.)

rek, ve göklere görkemli uçak izleri çizerek, insanların yaşayamayacağı bölgelere bile el atarak, hem de, ve aynı zamanda (ve bu nedenle) şimdiye kadar yaratılana ait olanı yaratana vermek için onun elinden alarak; tarih duygusu, insanların yüreğindeki doğa duygusunu yavaş yavaş kapladı, ve bütün bunlar öylesine güçlü ve direnilmez bir hareket tarafından yapıldı ki günün birinde, suskun doğal yaratımın yerini alacak olan; çok çirkin ve çok hızlı, devrimci ve savaşçı haykırışlarla çınlayan, fabrika ve tren uğultularıyla dolu, nihai olarak kesinleşecek ve — belki de bu yeryüzü üzerinde, binlerce yıl boyunca görkemli ve şaşkınlık uyandıran şeyler yarattığı halde, yabani gülün uçuveren kokusunun, zeytin ağaçları tarlasının, çok sevilen köpeğin yerini tutacak değerde olmadığını göstermek olan görevini tamamlayan — tarih yarışında galip gelecek insan yaratımıyla yüz yüze kalabiliriz.

*

1947

Bütün güçsüzler gibi, kararları ani ve mantıksız bir kesinlikteydi.

Başkaldırının estetiği. Resim bir seçim yapar. Resim "yalıtır", bu onun bir bütün haline getirme tarzıdır. Manzara resmi, normal olarak perspektifte kaybolan şeyi uzam içinde yalıtır. Anlatıma dayalı resim, normal olarak bir başka hareketin içinde kaybolan hareketi zamanın içinde yalıtır. Büyük ressamlar, sabitlemenin *sanki film makinesi birdenbire durmuş gibi gerçekleştiği* (Piero della Francesca) izlenimini verenlerdir.

*

Kadınların hükümeti üstüne bir piyes. Erkekler başaramadıklarına karar veriyorlar ve hükümeti kadınlara bırakıyorlar.

I. Perde. — Benim Sokrates geliyor ve yetkilerinden vazgeçmeye karar veriyor.

II. Perde. — Kadınlar erkekler gibi davranmak istiyorlar — başarısızlık.

III. Perde.— Sokrates'e danışarak aldıkları tavsiyelerle, kadınlar kadın gibi hüküm sürüyorlar.

IV Perde.— Yönetime karşı komplo.

V Perde. — Kadınlar yönetimi erkeklere geri veriyorlar.

Savaş ilan etmiş gibi yapıyorlar. "Bunun geriye kalan için ne anlam ifade ettiğini — ve bu dünya üzerinde sevdiğiniz bütün insanların ölüme yollandığını görmenin ne demek olduğunu anlıyor musunuz?"

Şimdi gidebiliriz. Insanların budalalığıyla yüz yüze kalan bu dünyada yapılması umut edilebilecek her şeyi yaptık. — Daha ne? — Biraz eğitim.

"Kadınlar bizim kadar aptal ama daha az kötü."

Bir yıllık bir deneyim.

Her şey iyi giderse, süre uzatılacak.

Her şey iyi gidiyor, ama süre uzatılmıyor. Onlar nefretten yoksun.

Yeniden başlıyoruz, diyor Sokrates. Her şeyi hazırlıyorlar. Büyük düşünceler ve tarih üstüne görüşler. On yıl içinde, toplu mezarlar.

Dinleyiniz:

Bir tellal.

Madde I. — Artık ne zenginler ne yoksullar var.

Madde II.

— Yine çıkıyor musun?

— Evet, bir toplantım var.

— Evimin düzeninin bozulmaması için — ben, kendimi oyalama gereksinimi duyuyorum...

1947

Vae mihi qui cogitare ausus sum.[1]

*

Yalnız geçen bir haftanın sonunda, tutkuların en çılgınıyla başladığım kitap için yetersizliğimi yeniden duyumsamanın acısı. Ondan vazgeçme eğilimi. Benden daha güçlü bir gerçeklik olan bu uzun tartışma, daha sade bir yürek, daha engin ve daha güçlü bir zeka talep ediyordu. Ama ne yapmalı? Bu olmazsa ölebilirim.

Başkaldırı. Ölümün karşısındaki özgürlük. Öldürme özgürlüğünün karşısında ölme özgürlüğünden başka özgürlük yoktur, yani, ölüm korkusunu yok etmenin ve bu kazayı, olağan şeylerin düzeni içindeki yerine iade etmenin yolu budur. Bunun için çalışmalı.

*

Montaigne. 1. kitabın XX. bölümünde anlatım değişimi. Ölüm üstüne. Ölüm karşısında duyduğu korku hakkında olağanüstü şeyler söylüyor.

*

1 Düşünmeye cesaret edebilen bana eyvah! (ylın.)

Roman. —— Twinkle[1]: "Vardığımda, kaygı ve ateşten tükenmiştim. Kızın trenden kaçta ineceğini, tesadüfen şu sırada garda olup olmadığını anlamak için tarifelere baktım. Saat gece 11'di. Batıdan gelen son tren saat 2'de gelecekti. En son ben çıktım. Kız, sokaktan sahiplendiği bir kurt köpeğiyle, iki-üç kişinin arasında, tek başına beni bekliyordu. Bana doğru ilerledi. Ona pek içten sarılamadım, ama yürekten mutluydum. Çıktık. Provence göğü surların üstünde ışıl ışıl yıldızlarla doluydu. Akşam beşten beri buradaydı. Daha önce de yedi trenini beklemek için gelmişti ama ben o trenden çıkmamıştım. Gelmeyeceğimden korkmuştu, çünkü otele benim adımı vermişti ve onun evraklarındaki ad benim adımla uyuşmuyordu. Otele kaydetmeyi reddetmişlerdi ve geri dönmeye cesaret edemiyordu. Surlara ulaşınca, gidip gelen kalabalığın ortasında bana doğru atıldı ve bana, içinde aşk değil ama aşk umudu olan bir rahatlamayla, coşkuyla sarıldı. Ben, ateşle yanıyordum ama güçlü ve yakışıklı olmalıydım. Otelde, kayıt işini yoluna koydum ve her şey tamamlandı. Ama odalara gitmeden önce iyi bir konyak içmek istedim. Ve orada, iyi ısıtılmış barda, o beni hiç aralıksız içirdi, güvenimin geri geldiğini ve terkediş dalgasının, içimi bütünüyle kapladığını hissettim."

*

"Üst dudağı uzunlamasına kesikti. Dişleri dişetinden fırlayacak gibiydi. Bu haliyle hep gülüyormuş gibi görünüyordu. Ama gözleri ciddiydi.

İnsanın değeri ne? İnsan nedir? Gördüğüm şeyden sonra, tüm yaşamımda onun hakkında bende temel bir güvensizlik ve

1 Twinkle ya da Zwinkle?

kaygı kalacak.

Bkz. *Etudes germaniques* (Germenler Üstüne Çalışmalar)'da Marc Klein. "Nazi toplama kampları üstüne gözlem ve düşünceler"

*

Düzeltilmiş yaratımın romanı. "Yere düşer düşmez, beli, onun gırtlağına dayamıştı. Ve, ayağı belin üstünde, kaygan toprak topaklarını parçalarken yaptığı gibi, gömmüştü."

Nemesis — ölçü tanrıçası. Ölçüyü aşanların hepsi acımasızca yok edilir.

İsokrates: Evrende, güzellikten daha kutsal, daha yüce, daha soylu hiçbir şey yoktur.

Aiskhylos, Hélène'den[1]: "Denizlerin dinginliği gibi huzurlu ruh, en zengin takıyla süslenmiş güzellik, ok gibi delen yumuşacık bakışlar, kalpler için ölüm demek olan aşk çiçeği."

Hélène suçlu değildir ama tanrıların kurbanıdır. Felaketten sonra, eski yaşam düzenine yeniden kavuşur.

La Patellière. Mevsimlerin fışkırdığı (sondaki resimler) — gizemli ellerin tablonun her köşesinden çiçekler uzattığı bu an. Dingin bir trajedi.

1 Bkz. (L'Eté), *Yaz*'da (L'Exil d'Hélène), *Hélène'in Sürgünlüğü*.

Terörizm.

Kaliayev tarzındaki teröristin büyük arılığı, bu, ona göre intiharla çakışan cinayet demektir. (Bkz. Savinkov *Souvenir d'un terroriste*, 'Bir teröristin anıları'). Bir yaşam bir yaşamla ödenmiştir. Düşünce yanlış, ama saygıdeğerdir. (Mutlu bir yaşam, bağışlanmış bir yaşam değerinde değildir). Bugün cinayet vekaleten. Kimse ödemiyor.

1905 Kaliayev: Bedenin kurban edilmesi. 1930: Ruhun kurban edilmesi.

Panelier, *17 Haziran 47*

Harika gün. Ulu kayınağaçlarının çevresinde ve üstünde, parlak ve hoş, köpüklü bir ışık. Bütün dallar ışık salgılıyor gibi. Yaprak demetleri, bu sarı ve tatlı hava suyunu gün boyunca salgılayacak bir yığın dudağı olan bin tane ağız gibi, bu mavi altının içinde, hafif hafif sallanıyorlar — ya da yine, durmaksızın gökyüzünü mavi ve ışıl ışıl bir su ile sulayarak çevreleyen, tunç yeşili suyla dolu bin tane küçük ağız — ya da yine... ama bu kadar yeter.

*

Bir kişinin tamamen suçlu olduğunu *söylemek* olanaksızdır, bundan dolayı mutlak cezaya karar vermek de olanaksızdır.

Etkililik düşüncesinin eleştirisi — bir bölüm.

Alman felsefesi, aklın olgularına ve Evren'e bir hareket kattı — oysa ilkçağ felsefecilerinde sabitlik söz konusuydu. Ancak neyin sabit neyin devingen olduğu tanımlanırsa (ki neyin sabit ya da devingen olduğu bilinmiyor) — Alman felsefesi aşılacak — ve insan kurtarılacak.

*

Saçma akımının, başkaldıran akımının sonu, vs., sonuç olarak çağdaş dünyanın sonu, bu, birincil anlamıyla merhamet, yani aşk ve şiiri bitirmek demektir. Ama bu, artık sahip olmadığım bir masumiyet gerektirir. Yapabileceğim tek şey, oraya ulaştıran yolu dürüstçe kabul etmek ve masumların döneminin gelmesini beklemektir. En azından, bunu ölmeden önce görmektir.

Hegel doğaya karşı. Bkz. Grande Logique (Büyük Mantık), 36 -40, Doğa niçin soyuttur. — Somut olan şey, düşüncedir.

Bu, her şeyi yok etmekle sona eren — zekanın büyük serüvenidir.

Veba'nın arşivlerine konulacak:

1) Aileleri ihbar eden imzasız mektuplar. Bürokratik sorgu örneği;

2) Karar örnekleri[1]

Geleceksiz.

1 Bunların hiçbiri ne Camus'nün dosyalarında, ne de "*Veba*'nın arşivlerinin" yayımlandığı *Cahiers de la Pléiade* da bulunmuyor.

1. dizi. Saçma: *Yabancı* — *Sisifos Söyleni* — *Caligula* ve *Yanlışlık*.

2. dizi — Başkaldırı: *Veba* (ve ekler) — *Başkaldıran İnsan* — Kaliayev.

3. dizi — Yargı — İlk Adam.

4. dizi. — Acı veren aşk: *İnfaz Ateşi* — Aşk üstüne — Çekici Adam.

5. dizi. — Düzeltilmiş yaratım ya da Sistem[1] — büyük roman + büyük düşünce + oynanması güç olan piyes.

25 Haziran 47

Başarının hüznü[2] Çatışma gereklidir. Önceden olduğu gibi, her şey bana daha zor gelseydi, söylediğimi söylemeye daha fazla hakkım olabilirdi. Beklerken — geriye birçok kişiye yardım edebildiğimi bilmek kalıyor.

*

Biçimsel erdemin güvensizliği — işte bu dünyanın açıklaması. Kendileriyle ilgili olarak bu güvensizliği hissedenler ve bu güvensizliği bütün öteki kişilere yayanlar, bundan, belirgin bütün erdemlere karşı sürekli bir kuşku duydular. Bu durumda *eylem halindeki* erdemden kuşku duymaya bir adım kalır. O zaman onlar, arzu ettikleri toplumun yükselişine yarayan şeyi erdem olarak adlandırmayı seçtiler. Derin dürtü (bu güvensizlik) soylu bir şeydir Mantık doğru mudur, soru budur

Benim de bu düşünceyle görülecek bir hesabım var. Düşündüğüm ya da yazdığım şeylerin tümü, hep bu güvensizlikle ilgi-

1 Bkz. sy. 112, dipnot 1.
2 Camus, (La Peste), *Veba* ile Eleştirmenler ödülünü kazandı

liydi (*Yabancı*'nın konusu budur). Hegel'in dediği gibi "erdemli bilinç"in, saf ve basit olumsuzlamasını (nihilizm ya da tarihsel materyalizm) kabul etmediğim zaman, bir orta yol bulmam gerek. Tarihi aşan değerlere başvurarak tarihin içinde olmak, mümkün müdür, meşru mudur? Bilgisizliğin değeri kendi başına rahat bir sığınak oluşturmuyor mu ? Hiçbir şey saf değil, hiçbir şey saf değil, işte bu yüzyılı zehirleyen çığlık.

Yadsıyanları ve harekete geçenleri aynı kefeye koyma eğilimi! Dine girer gibi yalana girenler var. Hem de, aynı hayranlık uyandıran hareketle, bu kesin. Ama, bir hareket nedir? Kimi, neyle, neden yargılıyoruz?

Tarihin seyri gerçekten böyleyse, özgürleşme yoksa, yalnızca birleşme varsa, ben tarihi yavaşlatmaya çalışanlardan değil miyim? Birleşme olmadan özgürleşme olmaz, diyorlar, ve, eğer bu doğruysa, o zaman biz gerideyiz. Ama önde olmak için, iki ya da üç nesile kıyım ve sürgün yaşatan, gerçekleri felaket olan, korkunç *tarihsel* yalanlamaları şimdiden kabul etmiş, neredeyse olası bir varsayımı yeğlemek gerekir. Bu durumda seçim, bir varsayım üstüne kuruluyor. Özgürleşmenin önce birleşme gerektirdiği kanıtlanmamıştır. Özgürleşmenin, birleşmeyi gözardı edebileceği de kanıtlanmamıştır. Ama birleşmenin şiddetle oluşmak zorunda olduğu da kesin değildir — Şiddet birlik görüntüsü altında genellikle acı doğurur. Birleşme ve özgürleşmenin gerektiği olasıdır, bu birleşmenin, *bilgi* ve propaganda söylevleriyle gerçekleşme şansı da vardır. O zaman, söz bir eylem olacak. En azından, bir bütün halinde bu görevin içinde yer almak gerekmez mi.

Ah! bunlar kuşkulu zamanlardır. Ve kim, bütün bir dünyanın duyduğu kuşkuyu tek başına taşıyabilir.

Dupduru erdeme inanmak için kendimi çok fazla tanıyorum.

Piyes. Terör. Bir nihilist. Her yerde şiddet. Her yerde yalan.

Yok etmek, yok etmek.
Bir gerçekçi. Ohranka'ya girmek gerek.
Kaliayev, ikisinin arasında. — Hayır, Boris, hayır.

— Onları seviyorum.
— Bunu neden böylesine korkunç bir tarzda söylüyorsun?
— Aşkım korkunç olduğu için.

a.g. Yanek ve Dora.
Y. yavaşça. — Ya aşk?
D. — Aşk mı, Yanek? Aşk yoktur.
Y. — Oh! Dora sen, yüreğini bildiğim sen, bunu nasıl söylersin?
— Çok fazla kan var, şiddet çok sert. Adaleti çok fazla sevenlerin aşka hakkı yok. Onlar benim olduğum gibi dimdik, baş yukarıda, gözler sabit. Bu gururlu yürekte aşk nasıl yeşerebilir? Aşk başları hafifçe eğer Yanek, ama biz, biz başları kesiyoruz.
— Ama halkımızı seviyoruz, Dora.
— Evet, biz halkımızı karşılıksız bir aşkla seviyoruz. Ama halk bizi seviyor mu ve bizim onu sevdiğimizi biliyor mu? Halk susuyor. Ne sessizlik, ne sessizlik...
— Ama aşk budur, Dora. Karşılık umımaksızın her şeyi vermek, her şeyi feda etmektir
— Belki, Yanek. Bu saf, sonsuz aşktır. Aslında, beni kavuran da budur Ama bazı zamanlar, kendime aşkın başka bir şey olup

olmadığını, bir monolog olmaktan kurtulup kurtulamayacağını ve bazen bir yanıt olup olmadığını soruyorum. Şunu hayal ediyorum, bak: Başlar hafifçe eğiliyor, yürek gururundan vazgeçiyor, gözler kısılıyor ve kollar biraz açılıyor Dünyanın korkunç sefaletini unutmak, nihayet, kendini bir saat, küçücük bir saat bencilliğe terketmek, bunu hayal edebiliyor musun?

— Evet, Dora, buna şefkat denir.

— Her şeyi çözüyorsun, sevgilim. Buna şefkat denir. Ama acaba, adaleti şefkatle seviyor musun?

Yanek susar.

— Acaba halkını bu vazgeçişle ya da intikamın ve başkaldırının ateşiyle seviyor musun?

Yanek susar.

— Görüyorsun. Ya beni, beni şefkatle seviyor musun, Yanek?

— Seni dünyadaki her şeyden daha çok seviyorum.

— Adaletten de mi çok?

— Seni, Örgütü ve adaleti, birbirinizden ayırmıyorum.

— Biliyorum. Ama bana yanıt ver, lütfen Yanek, bana yanıt ver: Yalnızlık içindeyken beni şefkatle mi, bencilce mi seviyorsun?

— Oh! Dora, sana evet demek isteğiyle yanıyorum.

— Söyle öyleyse, sevgilim, öyle düşünüyorsan ve bu doğruysa, söyle. Örgütün, adaletin, dünyanın sefaletinin ve zincire vurulmuş halkın karşısında söyle! Söyle onu, sana yalvarırım, can çekişen çocukların, bitmez tükenmez hapisanelerin önünde, asılanlara ve ölümüne kırbaçlananlara rağmen söyle.

Yanek sararır

— Sus, Dora. Sus.

— Oh! Yanek, hâlâ söylemedin.

Sessizlik.

— Söyleyemem. Ama yine de yüreğim seninle dolu.

Dora ağlıyormuş gibi güler.

— Ama bu çok iyi sevgilim. Anlıyorsun, bu akıllıca değildi. Ben de, onu söyleyemeyeceğim. Seni, adaleti ve hapisaneleri sevdiğim aynı değişmez aşkla seviyorum. Biz bu dünyaya ait değiliz, Yanek. Payımıza düşen kan ve yağlı urgan.

Başkaldırı, çıldırmış köpeğin havlamasıdır (Antoine et Cleopatre) (Antonyus ve Kleopatra).

Birincisinden beri — bu defterlerin hepsini yeniden okudum. Açıkça gözüme çarpan şey: Manzaraların yavaş yavaş kaybolması. Çağcıl kanser beni de kemiriyor.

Çağdaş düşünürlerde ortaya çıkan en ciddi sorun: Konformizm.

*

Lao-Tseu için: Ne kadar az etkinlik yapılırsa, o kadar çok egemen olunur.

G. Saint-Brieuc'de cenaze levazımatı satıcısı olan büyükannesiyle oturuyordu: Ödevlerini bir mezar taşının üstünde yapardı!

Bkz. Crapouillot[1]. Anarşi. Tailhade: Sorgu yargıcının anıları. Stirner: Tek olan ve özelliği.

1 1915'te Jean Galtier-Boissière tarafından kurulan dergi. (çn.)

G. Alaycılık, ille de kötülükten kaynaklanmaz.

M. Kuşkusuz, iyilikten de gelmez.

G. Hayır. Ama belki, *başkalarında* da olabileceği asla düşünülmeyen acıdan kaynaklanır.

Beyaz Ordu tarafından tehdit edilen Moskova'da, adi suçlulardan olanları silah altına almaya karar veren Lenin'e:

"Hayır, bunlar *ile* değil."

"Bunlar *için*, der Lenin."

*

Kaliayev piyesi: *Etten candan* bir insanı öldürmek imkansız, despot öldürülüyor. Sabah traş olan adam değil, vs., vs.

Sahne: Kışkırtıcı infaz ediliyor.

Yaşamdaki önemli sorun, insanların arasına nasıl sızılacağını bilmektir[1]

X. "Ben, en azından yaratılış olarak, hiçbir şeye inanmayan ve kimseyi sevmeyen bir adamım. İçimde bir boşluk, ürkütücü bir ıssızlık var..."

Loos hapisanesindeki idam mahkumu Marc. Kurtarıcısı İsa peygambere daha çok benzemek için Kutsal Hafta boyunca zincirlerinin çıkarılmasını reddeder. Eskiden, yollardaki haçlara

1 Elyazmasında, parantez içinde: A.F., bulunuyor.

ateş ederdi.

Mutlu Hıristiyanlar. Onlar Tanrı'nın lütfunu kendilerine sakladılar ve bize merhameti bıraktılar.

Grenier. Özgürlüğün doğru kullanımı hakkında. "Çağdaş insan sözü dinlenmesi gereken bir Tanrı (Musevi ve Hıristiyan); saygı gösterilmesi gereken bir toplum (Hindu ve Çinli), peşinden gidilmesi gereken bir doğa (Yunan ve Roma), olduğuna inanmıyor artık."

a.g. "Bir değeri çok fazla seven kişi, bu nedenle özgürlüğün düşmanı olur. Özgürlüğü her şeyden fazla seven, ya değerleri yadsır ya da onlara geçici olarak bağlanır (Değerlerin yıpranmasından kaynaklanan hoşgörü)."

"Eğer (olumsuzluk yolu üstünde) duruyorsak, başkalarından çok kendimizi kolladığımız için duruyoruz demektir." (Kendin için hayır, başkaları için evet!)

*

Piyes.

D. — Üzücü olan, Yanek, bütün bunların bizi ihtiyarlatması. Asla, artık asla, çocuk olmayacağız. Artık ölebiliriz, insani gelişimi tamamladık. (cinayet, son sınırdır.)

— Hayır, Yanek, tek çözüm ölümse, o halde doğru yolda değiliz. Doğru yol yaşama ulaştıran yoldur.

— Dünyanın mutsuzluğunu yüklendik, bu cezalandırılacak bir kibirdir.

— Çocuksu aşklardan, ilk ve son efendi olan ölüme geçtik.

Çok hızlı hareket ettik. Biz insan değiliz.

Bu yüzyılın zavallılığı. Yakın bir geçmişe kadar kötü eylemlerin haklılığını kanıtlamak gerekiyordu, bugünse iyi eylemlerin haklılığını kanıtlamak gerekiyor.

Roman. "O kadını seviyorsam, beni olduğum gibi tanımasını arzu ederim. Çünkü o sanır ki bu olağanüstü iyi yüreklilik... Ama hayır, o müstesnadır."

Tepki? Bu tarihi geriye çekmekse, asla onlar kadar geriye — Firavun'a kadar gitmeyeceğim.

De Foe. "Kendi kendimi harabetmek için doğmuştum."

a.g. "Yakınlarından bazılarının katlanılmaz sohbetinden çok büyük bir tiksinti duyan... ansızın artık konuşmamaya karar veren bir adamdan söz edildiğini duydum... (Piyes)

Marion, De Foe üstüne (sy. 139) 29 yıl suskunluk. Karısı çıldırıyor. Çocukları gidiyor. Kızı kalıyor. Ateş, sayıklama. Konuşuyor. Sonrasında, sıklıkla konuşuyor, ama kızla az, "başka biriyle oldukça seyrek" konuşuyor.

Mezmurlar. XCI: "O, benim sığınağım, kalemdir, derim Rab için. Çünkü o seni avcı tuzağından, ölümcül hastalıktan kurtarır... Ne gecenin dehşetinden korkarsın, ne gündüz uçan oktan, ne karanlıkta dolaşan hastalıktan, ne de öğleyin yok eden kırgından.

Mutlak yalnızlık. Sabahın birinde büyük bir garın helasında[1]

Bir adam (bir Fransız?); tek bir ruhun bile lanetlenmiş olması düşüncesinden acı duyduğu için, (Kutsal Sunağa yaklaşmadan, yaşadığı kadınla evlenmeden) yaşamı boyunca günah içinde yaşayan aziz adam, kendisi de lanetlenmiş olmak istiyordu.

"Söz konusu şey herkesinkinden daha büyük olan bu aşktı. Bir dost için ruhunu veren adamın aşkı."

Merleau-Ponty[2] Okumayı öğrenmek. Yanlış okunduğundan — ve yanlış anlaşıldığından yakınıyor. Bu, eskiden eğilim gösterdiğim bir yakınma tarzıdır. Şimdi, bu yakınmanın yersiz olduğunu biliyorum. Yanlış yorum yok.

Kendi ilkeleri içindeki erdemli düzenbazlar Bunların olduğu doğru. Ama aslında ve şu sırada, kimseyi öldürmeyen bir ahlaksızı herkesi öldüren aşırı ilkeci birine yeğlerim. Ve her şeyin de ötesinde, herkesi öldürmek isteyen bir ahlaksızı hiçbir zaman sineye çekemedim.

M.P ya da çağdaş adam örneği: Çatışmanın dışında kalarak gelişmeleri izleyen kişi. Hiç kimsenin hiçbir zaman haklı olmadığını ve bunun bu kadar basit olmadığını söylüyor (umarım bu ispatlama zahmetine benim için katlanmamıştır). Ama az ötede, Hitler'e karşı yürütülen tüm direnişin her zaman hak sayılacağını, onun bir cani olduğunu haykırıyor. Eğer hiç kimse haklı değilse, o zaman yargılamamak gerekir. Demek ki *bugün* Hitler'e karşı olmak gerekiyor. Çatışmanın dışında kalarak gelişmeler iz-

1 Bu not daktilo edilmiş ilk nüshaya el yazısıyla eklenmişti.
2 Merleau-Ponty, (Humanisme et Terreur), *Hümanizma ve Şiddet*'i yayımlamıştı. Merleau-Ponty ile Camus'nün arasının bozulması bu kitabın yayımlanmasından sonra oldu. (Bkz. Sartre'ın, 'Merleau-Ponty Vivant', *Yaşayan Merleau-Ponty* adlı kitabı, sy. 313.)

lendi. Devam ediliyor.

Eylem, bundan böyle, bize yalnızca sınırlandırılmış hedefler için savunulabilir gibi görünüyor. Çağdaş insan böyle konuşuyor. Çelişki var.

Dwinger[1] (Sibirya'daki bir kampta). "Eğer hayvan olsaydık, her şey çoktan bitmiş olabilirdi, ama biz insanız."

a.g. Sanatı için yaşayan piyanist bir teğmen. Sandıklardan çıkarılmış tahtalarla sessiz bir piyano imal ediyor. Günde altı ya da sekiz saat çalıyor. Her notayı işitiyor. Bazı bölümlerde, yüzünde güller açıyor.

En sonunda, *hepimiz* bunu yapacağız.

a.g. Beyaz savaş sırasında. Cephe gerisindeki bir trende. D. ve bir yoldaş, gözleri alev alev yanan iri yarı bir yüzbaşının bulunduğu kompartımana giriyorlar. O'nun karşısındaki biri, bir paltoyla örtülmüş biçimde, oturulacak yere uzanmış. Gece oluyor. Ay kompartımanı aydınlatıyor. "Kardeşler, gözlerinizi açın. Bir şeyler göreceksiniz, onu görmeyi hak ettiniz." Paltoyu yavaşça çekiyor: Öylesine tam ve öylesine düzgün bir güzelliğe sahip, çıplak bir genç kadın... "Bakın, diyor subay Bu size yeni güçler verecek. Ve neden savaştığımızı anlayacaksınız. Çünkü biz güzellik için de savaşıyoruz, değil mi. *Yalnızca hiç kimse bunu söylemiyor.*"

Bataille'dan *Veba* hakkında. Sade da, meşru cinayet olan,

1 Bkz. Edwin Erich Dwinger: (Mon Journal de Sibérie et Entre les Rouges et les Blancs), *Sibirya Günlüğüm ve Kızıllar ve Beyazlar Arasında*, Payot, 1931.

ölüm cezasının kaldırılmasını istiyordu. Nedeni: Katil, yaradılıştan gelen tutkuları içeren mazeretlere sahiptir. Yasanın, böyle mazeretleri yok.

G.[1] üstüne çalışma: Malraux'ya karşıt düşünce olarak G. Ve ikisi de, öbür düşüncenin betimlediği eğilimin bilincinde. Bugünkü dünya bir M-G diyaloğudur.

*

Piyes. Yanek, Katil konumundaki bir başkasına.

Yanek. — Belki. Ama bu bizden aşkı çalacak.

K. — Bunu kim söylüyor?

Yanek. — Dora.

K. — Dora bir kadın ve kadınlar aşkın ne olduğunu bilmez... İçinde kendimi yok edeceğim bu korkunç patlama, aynı zamanda aşkın patlamasıdır.

Ölümümüzün Günleri[2] 72 — 125 — 190: U.C. 15 — 66.

Şiddetin, suç içeren *kopuş* niteliğini korumak — onun yalnızca *kişisel* bir sorumluluğa bağlı olduğunu kabul etmektir. Öte yandan, şiddet *emir* ile oluşur, *düzenle* gerçekleşir — ya yasa ya da metafizik. Şiddet kopuş değildir Çelişkiden sıyrılır. Şiddet, paradoksal olarak rahatlıkta bir sıçrayışı simgeler. *Şiddete rahatlık kazandırıldı.*

1 Kuşkusuz Jean Grenier.
2 David Rousset'nin (Les jours de notre mort), *Ölümümüzün Günleri*. U.C., kesinlikle aynı yazarın (L'Univers concentrationnaire) adlı kitabı

Alışkanlıklarını yerine getirmek için her gün yaptığı gibi Dauphine sokağındaki küçük kahveye giden — aynı iskambil oyuncularını izlemek için aynı masaya oturan, M.D.'nin dostu. Arkasında duran oyuncunun karodan başka bir şeyi yok. "Yazık, keşke kozlu oynansaydı, diyor M.D.'nin dostu." Ve ansızın ölüyor.

a.g. Savaşta oğlunu kaybeden ispritizmacı yaşlı kadın: "Nereye gidersem gideyim oğlum hep arkamda."

a.g. Bir kazık gibi dimdik duran ve kendisine Sayın Vali denilmesini isteyen yaşlı sömürge valisi. Gregoryen takvimi ile bir bağlantı kurmak için araştırmalar yapıyor. Yalnızca bir konuyla, yalnızca yaşıyla ilgileniyor: "80 yaş! Hiç içki içmedim ve işte, görüyorsunuz!" Olduğu yerde birçok defa topuklarını kaba etlerine vurarak zıplıyor.

*

Palante (S.I.)[1] "Hümanizma, papazlık anlayışının, duygu alanını işgalidir... Ruhun saltanatının donduran soğukluğudur."

Soyut insanlar yaratmakla suçlanıyoruz. Ama örnek aldığımız insan soyut — aşkı bilmemekle suçlanıyoruz, ama, (örnek olan insan) aşk yetisinden yoksun, vs., vs.

Lautréamont: Denizin suyunun tümü, zihinsel bir kan lekesini yıkamaya yetmeyecek.

Adalet üstüne öykü ya da roman. İşkence yapılmış, yemeden

1 G. Palante, Louis Guilloux ve Jean Grenier'nin tanıdığı olan filozoftur. S.I.. Palante'ın kitabı *La Sensibilité Individualiste* (Bireyci Duyarlık) için konulmuştur. Alcan Yay. 1909.

içmeden, bir yere yaslanması yasaklanarak, beş gün ayakta durmuş, vs., vs. Kaçırılmak isteniyor. Reddediyor: Bunu yapacak gücü yok. Orada kalmak pek bir güç harcamasını gerektirmiyor. Ona yeniden işkence yapılacak ve ölecek.

Isle-sur-Sorgue. Sonbahara açılan büyük oda. Kendisi de sonbaharı andıran oda ahşap mobilyalarla çevrelenmiş ve odanın içinde, rüzgarın, eğreltiotları işlenmiş perdelerle kaplı pencerelerin altından ittiği kuru çınar yaprakları dolaşıyor.

R. C., Kuzey Afrika'ya gitmek için 44 Mayısında Silahlı Direnme Örgütü'nü terkettiği zaman, bir uçak Aşağı-Alplerden ayrılıp, gecenin içinde Durance üstünde uçuyor. Ve, adamlarının onu son bir kez selamlamak için dağlar boyunca ateşler yaktığını farkediyor.

Calvi'de yatıyor (rüyaların akını). Sabah uyanıyor ve Amerikan sigaralarının iri izmaritleriyle dolmuş bir teras görüyor. Dört yıl süren savaş ve sabır sonunda, gözyaşları fışkırıyor ve bir saat boyunca, izmaritlerin karşısında ağlıyor.

Gördüğünü gören ve buna alışamayan yaşlı komünist militan: "Yüreğimdeki yarayı iyileştiremiyorum."

Bayle: Kuyruklu yıldız üstüne çeşitli düşünceler.

"Bir insanın yaşamını ne inandıklarıyla, ne de kitaplarında yayımladıklarıyla yargılamalı."

*

Notlarını günü gününe tutan muhbir. Birkaç çeşit mürekkep. Çekilmiş çizgiler. Yuvarlak içine alınan adlar.

*

Yoksul bir çocuğun istemediği halde utanç duyması nasıl anlatılır.

Yaşlı dilenci Eleanor Clarck'a: "Bu, kötü insan olmak değildir, ama aydınlığı kaybediyoruz."

Sartre ya da evrensel uyuma özlem.

Ravachol (sorgu): "Doğruyu, açıklığı ve insanlığın mutluluğunu sağlayanların önündeki engellerin hepsi yokolmak zorundadır, onlar yokolduktan sonra, yeryüzünde ancak birkaç kişi kalırsa, en azından bu insanlar mutlu olabilirler."

a.g. (Mahkeme ifadesi) "Öldürdüğüm suçsuz insanlar için, içtenlikle pişmanlık duyuyorum. O kadar pişmanım ki, yaşamın acı içinde geçiyor."

Bir tanığın ifadesi (Chaumartin): "Kadınları sevmezdi ve biraz limon sıkılmış sudan baska bir şey içmezdi."

Vigny (mektup): "Toplumsal düzen her zaman kötüdür; zaman zaman, katlanılır hale gelir Kötüden katlanılabilire varan düzeni tartışmak bir damla kana bile değmez." — Hayır, tam tersine, katlanılabilir olması, kanı değilse bile en azından tüm bir yaşamboyu sürecek çabayı hak eder.

Topluluk içinde insan sevmeyen bireyci, bireye karşı hoş görülüdür

Sainte-Beuve: "Düşünüleni söylemek için bir dakika bile ayrılsa, toplumun çökebileceğine inandım her zaman."

*

B. Constant (peygamber!): "Huzur içinde yaşamak için, dünyayı yönetmek için çekilen acı kadar acı çekmek gerekir."

*

İnsanlık için kendini feda etmek: Sainte-Beuve'e göre, alkışlanacak bir rolü sonuna kadar oynama isteğidir

Stendhal: "Bir ruhun içinde kötü hissetmenin ızdırabına alışmadıkça kişisel mutluluğum için hiçbir şey yapmayacağım."

Palante haklı olarak, eğer tek ve evrensel bir doğru varsa, özgürlüğün varoluş nedeni kalmaz, diyor.

14 Ekim 47 Zaman sıkıştırıyor. Kuru bir havada yalnız ve tamamıyla gergin.

17 Ekim. Başlangıç.

Bu, sanki insan için, alçalma ve ceza arasında kesinlikle se-

çim yapmak gerektiğini gösteriyor.

*

Çocuk Hastanesi'nde. Alçak tavanlı küçük salon, her tarafı kapalı, aşırı sıcak — yağlı et suyu ve pansuman kokuları içinde... baygınlık.

Mesihvari eylemler ve düşünülmüş eylemler vardır.

Geldiği gibi yazmak — bu olacak gibi.

*

İyinin yolunda her şeyi yapabilir, her şeyi anlayabilir ve ardından her şeyi egemenliğimiz altına alabiliriz. Ama, bizden sonsuza dek alınan bu aşkın gücünü asla yaratamayacağız ve asla kendimizde bu gücü bulamayacağız.

Ölüm cezası. Bana, ne olursa olsun her türlü şiddete karşı olmak yakıştırıldı[1] Bu, rüzgarın hep aynı yandan esmesine karşı çıkmam kadar akıllıca olabilirdi.

Ama hiç kimse tamamen suçlu değil, öyleyse hiç kimse tamamen mahkum edilemez. Hiç kimse, 1) toplumun gözünde 2) bireyin gözünde, tamamen suçlu değildir İnsan acıyı paylaşır.

Ölüm mutlak ceza mıdır? Hıristiyanlar için değil. Ama bu dünya Hıristiyan değil. Kürek cezası türünden cezalar daha beter değil mi? (Paulhan). Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Ama

1 Bkz. Emmanuel d'Astier de La Vigerie'ye yanıt, *Actuelles*, sy. 184.

hapisane, ölümü seçmek için bir şans daha verir (*tembellik yapıp* işlemin başkaları tarafından yapılması yeğlenmezse). Ölüm, hapisaneyi seçmek için hiçbir şans vermez. Rochefort: "Ölüm cezasını yürürlükten kaldırmayı istemek için, bir kan içici olmak gerek."

*

Ihtiyarlar kuşağı. "Dünyaya, dışı zengin ama içi yoksul olarak atılan bir genç adam, dış zenginliğin iç zenginliğin yerini almasına çalışır boşu boşuna, genç kızların soluğundan yeni güçler çekmeye çalışan bu ihtiyarlar gibi, her şeyi *dışarıdan* almak ister." (Yaşamdaki bilgelik üstüne aforizmalar.)

Bir tekme yiyen Sokrates. "Bir eşek bana çifte atsaydı şikayetçi mi olacaktım?" (Diogène Laerce, II, 21.)

*

Heine (1848): "Bugün dünyanın peşine düştüğü ve umut ettiği şey, benim yüreğime tamamen yabancı olan bir şeydir."

*

Schopenhauer'e göre cesaret, "basit bir asteğmen erdemidir."

Emile'in IV kitabında Rousseau, onur gerekçesiyle cinayeti öngörüyor:

"Maruz kalınan bir tokat ya da bir suçlamanın toplum içindeki sonuçlarını hiçbir bilge öngöremez ve hiçbir mahkeme aşağılanan kişinin öcünü alamaz. Yasaların yetersizliği bu kişiye bu konuda bağımsızlığını verir; o zaman, hakaret edenle kendisi arasındaki tek yargıç, tek hakem aşağılanan kişidir; doğa yasasının tek yorumcusu ve bakanı odur; adaleti kendine görev bilir ve

adaleti tek başına yerine getirebilir Vuruşmak zorundadır demiyorum, bu aşırılık olur; adaleti kendine görev bilmeli ve adaletin tek dağıtıcısı olmalıdır diyorum. Hükümdar olsaydım, düellolara karşı işe yaramaz bir sürü ferman olmaksızın, benim eyaletlerimde ne tokat ne de suçlama olacağının ve bunun ***mahkemelerin hiç karışmayacağı son derecede basit bir yöntemle*** yapılacağının garantisini verirdim. Ne olursa olsun, Emile böyle bir durumda, adaleti kendine görev edinmek zorunda olduğunu ve onurlu insanların güvenlikte olması için örnek olması gerektiğini biliyor. Bu, kendine güvenen birine hakaret edilmesini önlemez, ama, uzun bir süre ona hakaret etmiş olmakla övünmeyi engeller.

Schopenhauer için: Olguların nesnel varoluşu, onların "temsil ediliş biçimi" her zaman hoştur, oysa öznel varoluş, irade, hep acı yüklüdür.

"Görünüşte güzel, özünde çirkin şeyler, başkalarının yaşamındaki bütünlükte çok yaygın bir yanılsamaya yol açmaktadır, bu da beni hep şaşırtır."

*

Schopenhauer. "Hem başarıya hem de gençliğe sahip olmak, bu, bir ölümlü için çok fazla."

a.g. "Bu dünyada eğitim bulunabilir, ama mutluluk bulunamaz. 'Öyleyse' kısıtlanmak mutlu kılar"

*

Davut, oğlu hastayken, Yehova'ya durmadan yalvarıp yakarıyor. Ama oğlu ölür ölmez, artık bunu düşünmüyor

Voltaire: "Bu dünyada ancak büyük bir çaba harcayıp,kılıç

zoruyla başarıya ulaşılır ve silahlar elde ölünür."

*

XIX. yüzyılın Rus göçmeni Petcherine, yabancı ülkede keşiş oluyor ve: "Vatanından nefret etmek ve coşkuyla onun yok oluşunu beklemek ne büyük zevk." diye haykırıyor.

Düşünce adamları ve dünyanın *totaliter* yorumu.

Petrachevski'nin[1] komploculari: Arı idealler. (Devrimci eylem yapılmadan toprak kölelerinin özgürleşmesi — George Sand'ın etkisi.) Yakınlarına değil, yabancılara duyulan sevgi "Bana göre ne erkekler ne de kadınlar arasındaki hiçbir şey bağlanmaya değer olmadığı için, kendimi insanlığın hizmetine adıyorum." (Petrachevski). (Sprechner'in dışında, Stavroguine'nin modeli.)

Belinski'nin bireyci sosyalizmi. İnsan için Hegel'e karşı çıkış. Bkz. Botkine'e mektuplar: "Kulun, bireyin, kişinin yazgısı, tüm dünyanın ve Çin İmparatoru'nun yazgısından, yani Hegelci Allgemeinheit'dan daha önemlidir."

a.g. "Filozof takkenizi selamlıyorum (Hegel'e). Ama felsefi incelik ve duyarlıktan yoksun oluşunuza gösterdiğim bütün saygıyla, size açıklamaktan onur duyuyorum ki; gelişim kademesinin en üst derecesine erişebilirsem, o zaman bana; yaşam koşullarının ve tarihin şehit ettiği kişilerin hepsinin, rastlantının kurbanı olmuş herkesin, boş inançların, Engizisyon'un, II. Felipe'nin, vs.'nin, hesabının verilmesini isteyeceğim... Yoksa, bu yüksek mevkiden kendimi tepe taklak edeceğim. Etimden ve canımdan olan kardeşlerimin kanıyla huzura kavuşacaksam bu mutluluğu istemem..."

1 (Les Justes), *Doğrular* ve (Les Meurtriers delicats), *Kibar katiller* için okumalar.

"Uyumsuzluk armoninin koşuludur deniyor; müziksever için uyumsuzluk daha yararlı ve daha hoş olabilir, ama uyumsuzluğun rolünün paylaşımında zarara uğramış biri için pek de hoş olmayacağına kuşku yok."

Petrachevski ve arı idealler.

Belinski ve bireyci sosyalizm.

Dobroliouboff — çileci, mistik ve titiz.

Kötülüğün karşısında imanını yitiriyor (Marcion).

Tchernischevski: "Ne yapmalı"

Pissarev. "Bir çift çizme Shakespeare'e yeğdir."

Herzen — Bakunin — Tolstoy — Dostoyevski.

Halktan kopmuş aydınlardaki suçluluk duygusu. "(toplumsal günahından) pişmanlık duyan soylu"

*

Netchaiev ve devrimci din dersi (merkezileşen parti Bolşevizmi ilan ediyor).

"Devrimci damgalı bir bireydir. Ne merakları ne işleri ne kişisel duyguları ne ilişkileri vardır, ona özel hiçbir şeyi, adı bile yoktur. Ondaki her şey, tek bir çıkar, tek bir düşünce, tek bir tutku tarafından silinmiştir: Devrim."

Devrime hizmet eden her şey ahlakidir.

Çeka'nın kurucusu, Dzerjinski ile benzerlik

Bakunin: "Yok etme tutkusu yaratıcıdır."

a.g. İnsani gelişimin üç kaynağı:

hayvani insan

düşünce

başkaldırı.

70'li yıllar. Mihailovski, bireyci sosyalist. "Devrimci halk, Belinski'nin büstünü kırmak ve kütüphanemi yıkmak niyetiyle odama saldırırsa, kanımın son damlasına kadar ona karşı savaşacağım."

Geçiş sorunu. Rusya, tarihsel mantığın istediği gibi, burjuva ve kapitalist devrim evresinden geçmek zorunda mıydı? Yalnız bu konuda Tkatchev (Netchaev ve Bakunin ile) Lenin'in selefidir. Marx ve Engels Menşevikti. Onlar yalnızca, gelecekteki burjuva devrimini farkettiler.

Rusya'daki kapitalist gelişimin yararı üstüne ilk Marksistlerin cesur tartışmaları ve onların bu gelişimi benimseme eğilimi. Tihomirov, halkın iradesi partisinin eski üyesi, onları "ilk kapitalistleştirme şampiyonları" olmakla suçluyor.

Lermontov'un kehaneti.
Şimdiden toplu mezarlardan fışkıran veba
Uğursuz çalılıklarda dolaşıyor.
Bkz. Berdyayev, sy.107

Dostoyevski'nin tinsel komünizmi: Herkesin ahlaki sorumluluk sahibi olmasıdır.

Berdyayev: "Bunda maddenin diyalektiği yer alamaz, diyalektik Logos ve Düşünce'yi içerir; diyalektiğin ancak düşünce ve tinle oluşması mümkündür. Marx, tinin özelliklerini maddeler dünyasına taşıyordu."

Sonuç olarak dünyayı dönüştürecek olan şey proletaryanın

iradesidir. Öyleyse, Marksizmde, nesnelleştirmenin yalanını açığa çıkaran ve insani etkinliğin zaferini doğrulayan *gerçekten* varoluşçu bir felsefe vardır.

Rusça'da *volia aynı zamanda* irade ve özgürlük anlamını taşıyor.

Marksizme soru:

"Marksist ideoloji de bütün öteki ideolojiler gibi iktisadi etkinliğin yansıması mıdır, ya da tarihsel iktisadi biçimlerden ve iktisadi çıkarlardan bağımsız olarak, mutlak doğruyu keşfedeceğini mi ileri sürüyor?" Bir başka deyişle, acaba bir pragmatizm ya da mutlak bir gerçekçilik midir?

Lenin (Marksizme rağmen) siyasanın iktisat üstündeki üstünlüğünü ilan ediyor.

Lukacs: Devrimci anlam, bütünün anlamıdır. Kuram ve uygulamanın bir tutulduğu bütünsel dünya görüşü.

Berdyayev'e göre dinsel anlam.

Rusya'da varolan bireysel değil, "bütünsel" bir ortak özgürlüktür. Ama bütünsel bir özgürlük ne demektir? Bir şeye *göre* — bir şeyden kurtulmuş olmaktır. Açıkçası, sınır, Tanrı'ya göre özgür olmaktır. O halde, özgürlüğün kula kulluk etmek olduğu açıkça görülüyor.

Berdyayev, (Rus İmparatorluğu'nu ideolojiye göre yöneten Kutsal Sinod Vekili) Pobiedonotsev ve Lenin arasında koşutluk kuruyor. İkisi de *nihilist*.

Vera Figner: "Eylem ve sözleri uyumlu hale getirmek, başkasını da eylem ve sözlerinin uyumlu olmasına zorlamak... yaşamımın sloganı bu olmalıydı."

a.g. "Zaten gizli olan bir toplumda gizli bir dernek kurulmasını kabul edilemez buluyorum."

Çarın bütçesi % 80-90 oranında alt sınıflar tarafından besleniyor.

"Halkın iradesi"nin bütün üyeleri, kan bağlarını, kişisel yakınlıklarını, aşk ve dostluğu unutup, güçlerini büyük bir ciddiyetle devrime adamaya söz veriyorlardı...

Piyes, Dora: Hiçbir şeyi sevmiyorsan, bu iyi bir biçimde sona eremez.

"Halkın iradesi"nin üyeleri kaç kişiydi? 500. Rus İmparatorluğu kaç kişiydi? Yüz milyondan fazla.

Sofia Perovskaia, kavga yoldaşlarıyla darağacına çıkarken onlardan üçünü kucaklıyor (Jeliabov, Kilbatchiche ve Mihailov), ama iyi mücadele ettiği halde sağ kalmak için bir adresi açıklayan ve başka üç yoldaşın ölümüne neden olan, dördüncü yoldaş

Ryssakov'u kucaklamıyor. Ryssakov, yalnızlık içinde asılıyor.

II. Alexandre'ın üstüne bombayı fırlatan Ryssakov'du. Bir zarar görmeyen çar: "Tanrı'ya şükür, her şey yolunda" dedi. "Her şeyin yolunda olup olmadığını göreceğiz", diye karşılık verdi Ryssakov. Ve Grinevitski'nin attığı, ikinci bir bomba, imparatoru öldürdü.

*

Bkz. Vera Finger, sy. 190, ihbar üzerine.

a.g. Maria Kolougnaia. Özgürlüğüne kavuşunca, ihanetle suçlanıyor. Kendini aklamak için, bir jandarma subayına ateş ediyor. Zindana atılıyor. Kara'da, iki yoldaşıyla, üçüncü bir arkadaşına uygulanan bedensel cezayı protesto etmek için intihar ediyor. (sy. 239).

Hristiyanlara hatırlatılmalı. "Hıristiyan kardeşliği" "İsa'nın kutsal öğretisine büyük bir saygı gösteren herkese" çağrı. "Yürürlükteki yönetimin, yalan üzerine kurulmuş tüm yasaları, baskı, ve doğruyu özgürce araştırmayı yasaklama, kutsal iradeye ve Hıristiyan düşüncesine aykırı, gayrı meşru olarak değerlendirilmelidir."

Vera Figner: "Yaşamak zorundaydım, yargılanmak için yaşamak zorundaydım. Çünkü mahkeme devrimcinin eylemini taçlandırıyor."

Bir ölüm mahkumu: "Öylesine kısa olan yaşamım boyunca, kötülükten başka bir şey görmedim... Bu koşullarda ve böyle bir

yaşamda, *iyi bile olsa,* ne olursa olsun bir şey sevilebilir mi?"

*

80'li yıllarda, bir astsubayı öldüren bir asker öldürüldü. Ölmeden önce, bütün yönlere dönerek: "Elveda Kuzey, Elveda Güney... Doğu, Batı.", diye haykırdı.

*

Hiç kimse, dünyayı doğru yollar aracılığıyla fethedeceğinden benim kadar emin olmamıştır. Ama şimdi... O halde çatlak nerede oluştu, birdenbire kim zayıf düştü ve geriye kalanı kim belirledi...

*

Küçük olay: Sıklıkla "benimle karşılaştıklarını" sanıyorlar.

*

Paris-Cezayir.Uçak, modern soyutlamanın ve olumsuzlamanın öğelerinden biri sanki. Artık doğa kalmadı; derin boğaz, gerçek engebe, aşılamayan sel, hepsi kayboldu. Geriye *ayrıntılı bir çizim* — bir taslak kalıyor.

Sonuç olarak insan, Tanrı'nın bakışını ediniyor. Ve insan, Tanrı'nın yalnızca soyut bir bakışa sahip olabileceğinin farkına varıyor. Bu yararlı bir alış veriş değil.

*

Soyutlamanın öğesi olarak — polemik. Birini hasım olarak değerlendirmeye karar verildiğinde, her defasında, o soyut bir hale getiriliyor. Ondan uzaklaşılıyor. Artık, harika bir gülüşü olduğu bilinmek istenmiyor. O, bir *gölgeye* dönüşüyor.

Vs., vs...

Nihilizmi aşmak için, Hıristiyanlığa dönmek gerekliyse, o zaman hareket izlenebilir ve Helenizmin içindeki Hıristiyanlık aşılabilir.

Platon, anlamsızlıktan akla ve akıldan söylenceye gider. Her şeyi kapsar.

*

Cezayir kentinin limanında, mutluluk sabahı. Manzara, lacivert, camlara saldırıyor ve odanın her yanına yayılıyor.

*

Sokrates. "Size yakınlık duymuyorum." — Kamptan dönüş.
II.'nin sonu. İzleri gösteriyor:
"Bunlar ne?
— Bunlar iz.
— Ne izleri?
— İnsan sevgisinin izleri[1]"

Kitaplarımın siyasal görünümü ortaya sermediğini ileri süren kınamalar. Demek istedikleri şu: Partileri tartışma konusu yapmamı istiyorlar. Ama ben, yalnızca Devlet mekanizmasına karşı çıkan bireyleri tartışma konusu yapıyorum, çünkü ne dediğimi biliyorum.

*

Dünya, daha dürüst olduğu ölçüde daha adil olacak (G. Sorel)

1 Bkz. (Les Justes), *Doğrular*, III. Perde, sy. 356 (Pléiade).

Tiyatroda: Renklendirmek için, sözdizimsel yapıları abartma zorunluluğu.

Piyes. Dora ya da bir başka kadın: "Mahkum olanlar, kahraman ya da ermiş olmaya mahkum olanlar. Zoraki kahraman. Çünkü bu bizi ilgilendirmiyor, anlıyor musunuz, bu bizi hiç ilgilendirmiyor, bu zehirli ve budala dünyanın pis işleri bize ökse gibi yapışıyor. — İtiraf edin, sizi ilgilendiren şeyin, insanlar, ve onların yüzü olduğunu itiraf edin... Ve, bir gerçeği aradığınızı ileri sürerken, eninde sonunda yalnızca aşkı beklediğinizi itiraf edin."

"Ağlamayın. Bu, hesaplaşma günü. Tanıklık ettiğimiz bu anda, başkaldırana, bir şeyler ulaşıyor."

*

Roman. Tembellik edip pasaportuyla ilgilenmediği için siyasi polis tarafından tutuklanan adam. Adam böyle olacağını biliyordu. Yapmadı, vs...

"Bütün lükslere sahiptim. İşte sonsuza kadar tutsağım...vs."

Rousset. Ağzımı kapattıran şey, toplama kampına götürülmeyişimdir. Ama bunu söylerken nasıl bir çığlığı boğduğumu biliyorum.

Bolşevizmi açıklayan Hıristiyanlıktır. Katil olmamak için

dengemizi koruyalım.

Çağdaş edebiyat. Şaşırtmak inandırmaktan daha kolay.

R. C. İşgal treninde, gün doğuyor. Almanlar. Bir kadın bir altın para düşürüyor. C. parayı ayağıyla kapatıyor ve onu kadına veriyor. Kadın: Teşekkür ediyor. Adama bir sigara ikram ediyor. Adam kabul ediyor. Kadın Almanlara da sigara ikram ediyor. R. C.: "Enine boyuna düşündüm, Madam, sigaranızı size iade ediyorum." Bir Alman ona bakıyor. Tünel. Bir el onun elini sıkıyor. "Polonyalıyım." Tünelden çıkınca, R.C. Almana bakıyor. Almanın gözleri yaşlarla dolu. Garda, Alman, çıkarken, ona doğru dönüyor ve göz kırpıyor. C. karşılık veriyor ve gülümsüyor. Bu sahneyi görüp şaşkına dönen bir Fransız onlara, "Pis herifler" diyor.

*

Biçim ve başkaldırı. Biçimi olmayan şeye bir biçim vermek, her yapıtın amacı budur. O halde yalnızca yaratım yok, düzeltme de var (daha önceye bak). Bu da *biçimin* önemini, yazarın kendine ait bir dili olduğundan, pek farklı olmayan her konu için bir üslup gerekliliğini gösteriyor. Ana biçim, şu ya da bu kitabın *bütünlüğünü* değil, tüm yapıtın bütünlüğünü ortaya çıkartır.

Adalet yoktur, yalnızca sınırlar vardır.

İşgal döneminde Tolstoy'un anarşisti. Kapısının üstüne: "Nereden geliyorsanız gelin, hoşgeldiniziz.", yazdı. Girenler milis

askerleriydi.

Sözlük. *İhsanlık*: İnsanlık bir "*n*" ile yazılır Ama burada "*h*" var... Türemiş anlam: *Bahane*. Eş anlamlar· Avanta — Kıyak — Hortumlama — Gargara.

Rücu: Söylenen bir sözden dönmüş gibi yaparak anlamı güçlendirmeye dayanan edebiyat sanatı. Üstüne tükürdükten sonra bayrağı yüceltmeye, alemcilikten ahlakçılığa, korsanlıktan masum insan numarasına dönmektir söz konusu olan. Hortumculukla başlayıp üstün hizmet madalyasına ulaşılır. *Tarih:* Eğer imza atmayabilseler, XX. yüzyıl yazarlarının % 80'i Tanrı'ya övgüler yağdırırdı. *Tabiat Bilgisi:* Toplama kampından çıkan dönme dolabı mihenk taşı yapan yöntem.[1]

*

Trajedi. Onun ihanet ettiğinden ***kuşkulanılıyor***. Bu kuşku, onu kendini öldürmeye zorlamaya yetiyor. Bu, mümkün olan tek ispat.

*

Leysin. Vadide tepelere kadar kar ve bulutlar Bu kımıltısız ve pamuksu denizin üstünde, alakargalar, kanatlarında kar serpintileriyle siyah martılar gibi topluca uçuyorlar.

Tolstoy: "Şiddetli bir batı rüzgarı, tarlaların ve yolların tozunu dikine havalandırıyor, bahçedeki ulu kayın ve ıhlamur ağaçlarının tepedeki dallarını yere eğiyor, ve düşen sarı yaprakları uzağa sürüklüyordu." (*Çocukluk*).

1 Fransızcaya özgü sözcük oyunları içeren bu düşsel sözlük bölümünün anlamını Türkçeye uyarladık. (çn.)

a.g. "Yaşamın acı veren anlarından, o gülümsemeyi (annesinin gülümsemesi), yeniden görebilecek olsaydım, acıyı tanıyamayabilirdim."

*

Düşmanlarım olduğu için değil, dostlarım olduğu için dünyadan el etek çektim. Alışılmış olduğu üzre, bana zarar verdiklerinden değil, benim olduğumdan daha mükemmel olduğuma inandıklarından. Bu, katlanamadığım bir yalan.

*

Tutkularını öldürmeyi içeren aşırı bir erdem. Tutkularını dengelemeyi içeren daha derin bir erdem.

Bugün çağdaş düşünce biçiminde değer kazanan bütün her şey usa aykırılığın içine yerleşmiştir. Oysa, siyasette geçerli olan her şey, Akıl adına ahkam kesiyor, öldürüyor ve yönetiyor.

*

Huzur, suskunluk içinde sevmek olabilirdi. Ama bilinç, ve insan var; konuşmak gerekiyor. Sevmek cehenneme dönüşüyor.

Oy ncu P.B., tembel ve inançlı, yatağında, radyodan ayin dinliyor. Kalkmaya gereksinim duymuyor. Hiçbir eksiği yok.

*

Ludmilla Pitoeff: "Seyirciler aslında beni rahatsız ediyor. Olmadıkları zaman, harika oluyor." G.P 'den sözederken: "Beni her zaman şaşırttı."

Mısırlılara göre, dürüst kişi ölümünden sonra: "Kimsenin acı çekmesine neden olmadım." diyebilmek zorundadır. Diyemezse, ceza çeker.

*

Varılan sonuç: Tarih ancak manevi fetihlerin ezilmesi aracılığıyla amaçlarına ulaşabilir. Biz buna indirgendik...

*

Hıristiyanlar için, Vahiy tarihin başında yer alır. Marksistler için, sonunda. İki din.

Sıradağlann eteklerinde, Tenès'ten önceki küçük koy. Kusursuz yarım daire. Akşam olurken, sessiz sulann üstünde yürek daraltan bir bütünlük süzülüyor. Yunanlılar, umutsuzluk fikrini ve trajediyi biçimlendirmişlerse, bunu hep bunaltıcı güzelliğin *içinden* oluşturdukları anlaşılıyor. Bu, doruğuna varmış bir trajedi. Umutsuzluğunu çirkinlik ve sıradanlıkla biçimlendiren çağdaş düşünce biçiminin tam tersi.

Kuşkusuz, Char bunu söylemek istiyor. Yunanlılar için, güzellik başlangıçtır. Bir Avrupalı için, nadiren ulaşılabilen bir amaçtır. Ben çağcıl değilim.

Bu yüzyılın gerçeği: Önemli deneyimler yaşamak yüzünden, insan bir yalancıya dönüşüyor. Geriye kalanla ilişkimi kesmeli ve daha derinlerimdekini söylemeli.

6. Defter

Nisan 1948-Mart 1951

XIX. yüzyılın sonunda, Périgueux'de noterlik yapan Antoine Orly, Patagonya'ya gitmek için kentini ansızın terketti ve Patagonya'ya yerleşti. Yerlilere kendini sevdirmeyi başardı ve birkaç yılın sonunda, yalnızca sevildiği için, Araucania imparatoru ünvanını aldı. Para bastırdı, posta pulları çıkardı, meşru bir hükümdar gibi hüküm sürdü. Bu uzak topraklar Şili hükümetine bağlı olduğu için, pek tabiidir ki Şili hükümeti onu mahkemenin karşısına çıkardı, mahkeme Orly'i ölüme mahkum etti. Cezası hafifletilerek on yıl hapse çevrildi.

On yıl sonra özgürlüğüne kavuşan Orly, bendelerinin kendisini yeniden imparatorları gibi karşıladıkları Patagonya'ya döner ve yeniden bu ünvanı almaya rıza gösterir. Ama yaşlandığını hissettiği için, bir veliaht bırakmayı düşünür ve Araucania tahtını I. Louis adıyla imparator olması için oğlu Orly Louis'ye miras bırakır. Ama Orly Louis reddeder. O zaman Antoine, Périgueux'deki yeğeni Achille Orly lehine tahttan feragat eder ve bendeleri tarafından bahşedilmiş onurla ölür. Ama I. Achille, bendelerine kavuşmayı düşünmez. Paris'e gelir, postu kibarlar alemine serer, kabul ettiği İmparator ünvanıyla, bu çevrede tatlı hayat sürer. Para karşılığında dağıttığı Araucania konsolosluğu makamları sayesinde zengin olur. Gereksinimleri arttıkça, kiliseler ve katedraller inşa edilerek Hıristiyan dininin yayılması bahanesiyle bağışlar da toplar. Böylelikle çok fazla para elde eder ve bu noktada, Cizvit Tarikatı telaşa kapılır, Papa'ya başvurur. Patagonya'da hiç kilise inşa edilmediği saptanır ve I. Achille, kendisini mahkum eden mahkemenin karşısına çıkar. Her şeyini yitiren İmparator yaşamını Montparnasse'da, kraliçe Ranavalo'nun onu ziyaret etmek için geldiğine inanılan, müdavimi olduğu kabarede tamamlar.

Tüm fedakarlıklar mesihvaridir Fedakarlığın, iyice düşünülüp taşınılmış bir fikir düzeyinde tasarlanabileceğini göstermeli (yani mesihvari olmayan bir biçimde). Denge trajedisi.

*

Modern sanat. Doğayı tanımadıkları için, nesneyi keşfediyorlar. Doğayı yeniden yaratıyorlar, doğayı unuttukları için bunu yapmaları gerekiyor. *Bu çalışma yeniden yapıldığı zaman,* önemli yıllar başlayacak.

"Sınırsız bir basın özgürlüğü olmadan, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü mutlak kabul edilmeden, geniş halk yığınlarının egemenliği olanaksızdır." (Rosa Luxembourg, *La Révolution Russe* 'Rus Devrimi')

Salvador de Madariaga: "Devrim sözcüğü kibir değil de utanç uyandıracağı zaman, Avrupa kendi düşüncelerine yeniden kavuşacak. Bir ülkenin görkemli devrimiyle övünmesi, bir insanın görkemli apandisitiyle övünmesi kadar boş ve anlamsızdır."

Bir anlamda doğru. Ama tartışılması gerek.

*

Stendhal (di Fiore'ye mektup, 34): "Ruhum, alev alev yanmazsa acı çeken bir ateştir."

a.g. "Edebe aykırı olduğundan, her romancı, *yakıcı tutkuya* adını asla anmadan inandırmaya gayret etmelidir." (Madam Gaulthier'ye mektup, 34).

a.g. Goethe'ye karşı. "Goethe, doktor Faust'a dost olarak şeytanı verdi, ve Faust böylesine güçlü bir yardımcıyla hepimizin

yirmi yaşında yaptığı şeyi yaptı, bir terzi kızı baştan çıkardı."

*

Londra. Londra'yı, sabahları beni kuşların uyandırdığı bahçelerin bulunduğu bir kent olarak anımsıyorum. Londra böyle bir yer değil, ama yine de belleğim adil. Sokaklarda çiçekli arabalar. Olağanüstü doklar.

N. Gallery. Olağanüstü Piero ve Velasquez.

Oxford. Özenli haralar. Oxford'un sessizliği. Buraya insanlar ne yapmaya geliyor?

İskoçya kıyısında tan ağarırken. Edimbourg: Kanallarda kugular. Uydurma bir akropolün çevresindeki kent gizemli ve puslu. Kuzeyin Atina'sı, pusulayı şaşırmış. Princess Street'te Çinliler ve Malezyalılar. Burası bir liman.

Simone Weil'e göre, Rousseau'nun, Sand'ın, Tolstoy'un, Marx'ın, Proudhon'un kitaplarına serpiştirilmiş, çalışmanın maneviyatı ya da önsezisiyle ilgili düşünceler, Yunanlılardan ödünç almadığımız, yalnız çağımıza uygun ender özgün düşüncelerdendir.

Almanya: Çok derinlere işleyen mutsuzluk, mutsuzluk yaratır, bu yatkınlık da bireyi ve ötekileri mutsuzluğa dalmaya zorlar.

*

Richelieu'ye göre, her şey eşit olsa bile, başkaldıranlar her

zaman resmi sistemin savunucularının yarı gücündedir. Vicdan azabı.

Touareglerin topraklarında İsa'yı anlatan Peder de Foucauld, Fransız İstihbarat Teşkilatına, bu aynı Touareglerin *ruh hali* üstüne bilgiler vermeyi olağan görüyordu.

*

S.W. Bilim ve hümanizma arasındaki çelişki. Hayır. Modern diye adlandırılan bilimsel anlayış ve hümanizma arasındaki çelişki. — Çünkü determinizm ve güç, insanı yadsır.

"İnsanın yüreğindeki adalet silinmeyen bir şeyse, bu dünyada adaletin bir gerçekliği vardır. O zaman haksız duruma düşen bilimdir."

*

S.W.: Stoacılıkta, cesaret aşkının yerine gururu koyarak stoacılığa zarar verenler, Romalılardır.

G.Greene: "Mutlu bir yaşamda, insan doğasının bizde yarattığı son düş kırıklığı ölümle kesişir. Çağımızda, bu düş kırıklığını öğrenen insanlar yaşamak için bir ömür boyu çabalamak zorundadır." "Çağımız, erişkin olmadan önce, çok şey öğrenilen bir çağdır."

a.g. Özveri... "Bu dünyada bir yığın nitelik yitip gidiyor, ne dünya!"

a.g. "O (gizli polis), sanki bu şiddet dünyasında, konuştuğu anın dışında olabilecek herhangi bir şey için söz verilebilirmiş gibi dikkatsizce söz verdi.

a.g. "İnsanlara niteliklerine göre davranılıyorsa, Tanrı'ya inanmayan için, dünya kaostan başka bir şey değildir, o umutsuzluğa kapılır."

*

Anlaşılmaya mahkum yazar. O bir katil olamaz.

*

Mücadele edenlerin hapisane eğilimi. Bağlılıklarından kurtulmak için.

İnfaz Ateşi[1] için epigraf.

"Derin bir üzüntüyle acı çeken insanlar mutlu oldukları zaman kendilerini ele verirler: Onların, mutluluğa kıskançlıkla sarılıp, onu boğmak istermiş gibi, bir mutluluğu yakalama tarzı vardır..."

*

Temmuz 48. — Cöme

"Sevgimizden yoksun bir gökyüzünü ne yapacağız. Gerçek yaşamımızın korkunçluğu karşısında yalnız kalacağız."

Piyes. Kibir. Kibir toprakların bağrında doğdu.

İç karartıcı Provence.

1 Daha sonra da birkaç kez rastlanan öykü tasarısı.

Tarihe karşı sorumluluk, insanlara karşı sorumluluktan kurtarıyor. Rahatlığı burada.

Yıldızlar, ağustosböceklerinin cırıltılarındaki ahenkle ışıldıyorlar. Kainatın müziği

C.'nin dostu. "Kalbimize yirmi yaşında sıktığımız bir kurşunla kırk yaşında ölüyoruz."

Çok uzun yaşıyoruz.

Kriton'daki Yasalarla Sokrates'in diyaloğunun, Moskova duruşmalarıyla yakınlığı vurgulanacak.

Taş rengi kelebekler.
Vadide hızla esen rüzgar, serin ve uğultulu su sesi çıkartıyor.

Dizi dizi çiçeklerle bezenmiş Sorgue kıyıları.

*

Bu yüzyılı sarsan erdem çılgınlığı. Kısmen alçakgönüllü olan kuşkuculuğa sırtını dönen insanlık, bir doğru bulmak için gerginlik içinde. Toplum yeniden katlanılabilir bir yanlışlıkla karşılaştığı zaman, insanlık rahatlayacak.

Sanatçılar, sanatçı değil aziz olmak istiyorlar. Ben bir aziz değilim. Evrensel onayı istiyoruz ama ona sahip olamayacağız. O zaman?

*

Piyesin adı. *Cadix'te Engizisyon*[1] Piyes için epigraf: "Engizisyon ve Toplum, doğrunun iki felaketidir." Pascal.

Adalete hizmet ettiğini sanırken, adaletsizliği artırmanın büyük üzüntüsü. En azından bunu kabul etmek ve daha büyük olan şu acıyı farketmek: Eksizsiz bir adaletin varolmadığını kabul etmek. En olağanüstü başkaldırının sonunda, hiçbir şey elde edilmediğini kabul etmek, işte büyük üzüntü.

Yaşamdaki şansım, karşılaştığım, sevdiğim (düş kırıklığı yaşattığım) kişilerin harika insanlar olmasıdır. *Başka insanlardaki* erdemi, vakarı, doğallığı, soyluluğu tanıdım. Olağanüstü — ama acı veren bir gösteri.

Gobineau. Soyumuz maymuna dayanmıyor, ama her halimizle onun gibiyiz.

Yoğunlaşmayı dağıtan, yok eden, nitelikli olmaya gidişin hızını kesen yaşamdan alınan keyiftir. Ama yaşamdan keyif almadan da... Hayır, çözüm yok. Çözüm, en azından, büyük bir aşktan bir kök salarak ve bozgunla cezalandırılmadan, bu aşkta bir

1 (L'Etat de siège) *Sıkıyönetim*'in ilk adı.

yaşam kaynağı bularak gerçekleşebilir

1 Eylül 1948.

"On yıldır yazmaya niyet ettiğim kitaplar dizisini bitirmek üzereyim. Bu kitaplar beni mesleğimi kavrama noktasına getirdiler. Şimdi elimin titremeyeceğini bilsem, çılgınlığımı başıboş bırakacağım." Ne yaptığını bilen biri böyle konuşurdu. Eninde sonunda, infaz ateşi.

Bilinçli bir insan, der Dostoyevski, az da olsa kendine saygı duyabilir mi?

D.. "İnsan kendi iyiliği için, kimi zaman, başına bir kötülük gelmesini isteyebilir, hatta istemelidir, bu onun yararına olur."

"Ancak yaşamımızdaki birkaç saati gerçekten yaşıyoruz..."

Vaucluse'ün zirvesinde gece. Samanyolu vadideki ışık yuvalarına dek iniyor. Her şey karışıyor. Gökyüzünde kasabalar ve dağda takımyıldızları var.

Aşkla, ahlakla tanışmadan önce karşılaşmak gerek. Yoksa, büyük bir acı.

Biri için, bir başkasını yadsımadan yapılan (gerçekten yapılan) bir şey yoktur. Ve insanları yadsımaya boyun eğilmediğinde, sonsuza dek körelten bir yasa oluşur. Birini aşırı sevmek, öteki bütün insanları öldürmek demektir.

Suçtan kurtulmak için yaratımı seçtim. Ya onların duyduğu saygı! Yanlış anlama var.

X. — Akşamları kahve içer misiniz?
— Genellikle içmem.

— Günde 10 ölçü sülfamid.
— 10? Çok değil mi?
— Ya içilecek ya da içilmeyecek.

Andre B. ve ona bir atkı veren, çok hantal ve çok dikkat çekici teyzesi. Teyzesi atkıyı takıp takmadığını her sabah denetlediği için, ona gömlekle hoşçakal demeye gidiyor, sonra çıkmadan önce holde hızla ceketini ve pardösüsünü giyiyor

Yaratmaya yalnızlık içinde başlanır ve bunun zor olduğu sanılır Ama daha sonra, başkalarının eşliğinde yazılır ve yaratılır. O zaman bu girişimin tuhaflığı ve mutluluğun önceki dönemde olduğu anlaşılır.

Romanın sonu. — "İnsan dinsel bir hayvandır", der. Gaddar toprağa acımasız bir yağmur düşüyordu.

Düzeltilmiş yaratım: İnsanlık kadar eski olan bu dinin tek temsilcisiydi ve her yerde takip ediliyordu.

Zayıflıklarımı bilerek, bütün gücümle bir ahlak adamı olmaya çalıştım. Ahlak öldürüyor.

Cehennem, cehennemi çok fazla isteyen kişiler için ayrılan özel bir lütuftur.

Beyle'e göre, bir insanı ne söylediği ne de yazdığı şeyle yargılamamak gerekir. Ekliyorum: Ne de yaptığı şeyle.

Kötü nam salmaya katlanmak iyi nam salmaktan daha kolaydır, çünkü olumlu şöhreti taşımak zordur, ona layık olmak gerekir ve her zayıflık suçlanmanıza yol açar. Kötü nam salmışsanız, zayıflık iyilik hanenize yazılır[1]

Gide'le akşam yemeği. Yazmayı sürdürmek gerekip gerekmediğini soran genç yazarların mektupları. Gide yanıtlıyor: "Nasıl? Kendinizi yazmaktan alıkoyabiliyor ve tereddüt mü ediyorsunuz?"

1 İlk daktilo nüshada yer almamış ve elyazmasına göre yeniden yerleştirilmiş bölüm.

İnsan kimseyi sevmeyerek yola koyuluyor. Sonra genellikle herkesi seviyor. Daha sonra onlardan birkaçını seviyor, sonra yalnızca birini, sonra hiçbirini.

10 yıl sonra Cezayir kenti. Duraksadıktan sonra tanıdığım, yaşlanmış yüzler. Bu, Guermantes'ların semtini çağrıştıran bir akşam. Ama, içinde kendimi yitirdiğim kent kadar büyük çağrışımlar yaratıyor. Kendime dönemiyorum. Hepsinin birbirinin üstüne düşeceği bir çukura doğru durmaksızın yürüyen bu ucu bucağı görünmeyen kalabalıkla birlikteyim, bu kalabalığın arkasından, yeni bir kalabalık gelip, o da...

Gece karanlığında uçakta, Balear adalarının ışıkları, denizdeki çiçekler gibi.

M. "Mutlu bir halim olduğu zaman, onlar düş kırıklığına uğruyor. Beni sorguluyorlar, bana bu halimin sahte olduğunu itiraf ettirmek, beni kendilerine çekmek, beni kendi dünyalarına sürüklemek istiyorlar. İhanete uğradıkları izlenimine kapılıyorlar."

*

Yaşamak, doğrulamaktır.

Grenier. Yaratmamak, geleceği kabullenmektir — ama geçmiş karşısında üzüntü duyarak. Bu, bir ölüm felsefesidir.

(Don Juan) ya da (La Chartreuse de Parme) *Parma Manastırı* üstüne söylev. Fransız edebiyatının süregiden başkaldırısı, bireysel anlayışın esnekliğini ve direncini korumaktır.

*

Aleksandr Blok.

"Ah bilseydiniz çocukları
geleceğin karanlık ve soğuk günlerini.

ve sonra:

"İnsanların arasında yürümek ne kadar da çekilmez
Hâlâ yaşıyormuş gibi."

ve yine:

"Hepimiz mutsuzuz. Vatanımız bize kızgınlıklar ve kavgalar için bir alan hazırladı. Her birimiz, sürekli kendimizi aşağılayarak, bir Çin Seddi'nin ardında yaşıyoruz. Bizim gerçek düşmanlarımız, Rus papazları, votka, taç, yüzlerini gizleyen ve bizi birbirimize karşı kışkırtan jandarmalardır. Nefret üreten bir kuluçka makinesi değil, bir insan olmak için... kendimi bütün bu çirkefi unutmaya zorlayacağım...

Yalnızca sanatı, çocukları ve ölümü seviyorum."

a.g. Yoksulların cehaleti ve tükenişi karşısında:

"Utanç ve umutsuzluktan kanım donuyor. Boş şeylerden, kötülükten, körlükten, sefaletten başka bir şey yok. Yalnızca eksiksiz bir merhamet bir değişim getirebilir... Böyle bir tepki veriyo-

rum çünkü vicdanım rahat değil... Ne yapmam gerektiğini biliyorum: Bütün paramı vermeli, herkesten özür dilemeli, mülklerimi, giysilerimi dağıtmalıyım... Ama yapamıyorum... istemiyorum..."

"Ey sevgilim, benim sevgili ayak takımım!"

"Sanatın sınırları dahilindeki şey sevilemez" ve bununla beraber: " Hepimiz ölüyoruz, ama sanat kalıyor."

*

Prokosch. *Yedi kaçak.* "Hepsi ondan nefret ediyordu ama hepsi onun ışıl ışıl gülümsemesini kıskanıyordu ve o insanların çoğunun gözündeki en değerli mülkiyetin, yüreklerinin derinlerinde büyük bir tutkuyla arzuladıkları şeyin, bu erişilmez ve kaçak güzellik pırıltısı olduğunu düşünüyordu."

"Gözcüler: Uçsuz bucaksız ovanın aşağısında kayalar ve ovanın üstünde yıldızlar. Yalnızca kuvvet; ve buralarda, bu ebedi gözcülerin kabul etmeyi reddettikleri şey, zayıflıktı, ruhun kirliliği ve kırılganlığıydı."

onlar, çocukluğun ve gençliğin yakıcılığında, bir yerlerde, tüm sevme gücünü yitirdiler."

sy. 106. olağanüstü.

annesi — yalnız bu kadın için, belki de aşk denemeyecek, ama bir çeşit yürek bağlılığı denebilecek şeyi asla hissetmedi."

"İnsanlar! Onlar savaştan ve paradan, kıtlık, adaletsizlik ve geri kalandan söz ediyorlar. Ama gerçek çok daha büyük, çok

daha derin, bundan çok daha korkunç, ve çok daha fazla! Gerçeğin ne olduğunu bilmek ister misiniz? Gerçek şu: Ölüme duyulan aşk."

"Büyük bir yangını önceden haber veriyorum... Her şey yanıp kül olacak. Arınmış olanlar bu yangından kurtulacak ve ruhun ateşiyle sonsuzluğu elde edecekler. Aşkla.

— Nasıl bir aşkla?

— Yok eden aşkla! Yatışmayan, sonu olmayan aşkla.

Sarı sisli bir günde geçecek bir öykü.

Bu dünyanın bir bölümü reddedildiği için mi, dünya yaşanabilir durumda? Kötü Yazgıya karşı. İnsan, ne olduğunu reddeden tek hayvandır.

*

"Ah! ölümün bir istirahat olmadığını ve bizi mezarda da korkunç bir sıkıntının beklediğini bilmesem, kendimi öldürebilirdim[1] "

*

Savcı mahkumun hücresine giriyor. Mahkum genç. Gülümsüyor. Ona yazmak isteyip istemediği soruluyor. Evet diyor. Ve "zafer günü!" yazıyor. Hep gülümsüyor. Savcı bir şey isteyip istemediğini soruyor. Evet, diyor genç adam. Ve savcıyı var gücüyle tokatlıyor. Üstüne atılıyorlar. Savcı tedirgin. Tersine akan dünya gibi eski bir nefretle dolu. Ama, içinde ağır ağır yükselen

1 Elyazmasında, bu cümle tırnak içinde yazılmış. İlk daktilo nüshasında bulunmuyor, büyük bir olasılıkla unutulmuş.

bir düşünceyle, kıpırdamadan duruyor. *Onun için hiçbir şey yapılamaz*. Öteki gülümsüyor ve savcıya bakıyor Hayır, diyor neşeyle, yapacak bir şey yok. Savcı karısının yanında. Ama diyor karısı, ne yaptın. Ona...

— Ne?

— Doğru. Yapacak bir şey yok.

Savcı, her duruşmada nefretle ilişkisini koyulaştırıyor. Her sanığın karşısında, bir yumuşama bekliyor. Ama böyle bir şey olmuyor. Aynı görüşteler.

Sonra, büyük bir nefretle yargılıyor. Yolunu şaşırıyor. Sapkınlaşıyor. Onu mahkum ediyorlar. O zaman kabaran bir dalga hissediyor. Bu özgürlüktür. Savcıyı tokatlayacak. Aynı sahne. Ama gülümsemiyor ve ötekinin yüzü karşısında duruyor. "Arzu etmiyor musunuz..."

Savcıya bakıyor: "Hayır, diyor. Gidelim."

*

Başkaldırı düşüncesinin sınırı: Genel anlamda cinayetle suç ortaklığını reddetmek için kendini öldürmeyi kabul etmektir.

*

Dostluk görevleri, toplumun zevklerine katlanmaya yardımcı oluyor.

*

İnfaz Ateşi. "Birinci dönemde bana bu denli yabancı kalan şey, bu ikinci dönemde beni etkiledi, yaşamımı doldurdu ve sonsuza dek renklendirdi."

a.g. "Onu hayal ediyordum. Bir gün önce onunla karşılaşmış

olmanın hayaliyle kaplı, ilk coşku anlarında hissettiğimiz hafifçe puslu mutluluğun ansızın ışıldadığı ve bir önceki günün biraz şaşkın sarhoşluğunun, fetihlerin en safı olan güneşli bir sevince dönüştüğü bu sabahları iyi biliyordum."

Char. Karanlık bir felaketten dünyaya düşmüş dinginlik.

Çok fazla değer verdiğim ve irademi kullanarak tedavi etmeye çalıştığım, kınanacak üç ya da dört tutkum var. Bazen bunu yapmayı başarıyorum.

Max Jacob: "Güçlü bir bellekle, bir deneyim vaktinden önce biçimlendirilir." Her işi bırakıp, belleğini geliştirmeli.

— Kısalık ve zor anlaşılırlık tembelliğin etkileridir.

— Ne sıradan insanları ne de (benim için) *büyük* insanları küçümseyiniz.

*

Roman. Kamp dönüşü. O geliyor, biraz toparlanmış, tıknefes, ama kararlı. "İlk ve son kez merakınızı gidereceğim. Ama sonra, bana artık soru sorulmamasını istiyorum." Bunu soğuk bir açıklama izler.

Örnek: Kamptan çıktım.

Sözcükler sert, olması gerektiği gibi çıkıyordu. Aralarında küçük bir farklılık bile yoktu.

Sigara içmek istiyordum.

İlk nefes. Dönüyor ve gülümsüyor.

Özür dilerim, diyor aynı dingin ve katı havayla.

Sonra artık bundan hiç söz etmiyor En sıradan tarzda yaşı-

yor. Tek bir şey: Bir daha karısına dokunmuyor Bunalım ve açıklamaya kadar: "İnsana özgü her şeyden dehşete kapılıyorum."

Şubat-Haziran programı.

1) *İp*[1]

2) *Başkaldıran İnsan.*

Üç ciltlik denemeler gözden geçirilecek:

1) Edebi denemeler. *Önsöz* — Minotaurus + Prometheus cehennemde, + Helen'in sürgünlüğü + Cezayir kentleri +...

2) Eleştirel denemeler. *Önsöz* — Chamfort + Zeka ve Darağacı + Agrippa d'Aubigné + İtalya hikayelerine önsöz + *Don Juan* hakkında yorumlar + Jean Grenier.

3) Siyasal denemeler. *Önsöz* — 10 başyazı + Zeka ve cesaret + Ne kurbanlar ne cellatlar + d'Astier'ye yanıt + Niçin İspanya + Sanatçı ve özgürlük.

18-28 Şubat: *İp*'in I. versiyonu bitirilecek

Mart-Nisan: *Başkaldıran İnsan* bitirilecek. I. versiyon.

Mayıs: Denemeler

Haziran: *İp* ve *Başkaldıran İnsan*'ın I. versiyonuna yeniden bakış.

Erken kalkılacak. Duş, kahvaltıdan *önce*.

Öğleden önce sigara içilmeyecek.

Çalışmada ısrar Israr zayıflıkların üstesinden gelir.

Portreler. Yüzünü örten tülün ardından, herkese güzel gözleriyle bakıyor. Biraz puslu, dingin güzellik. Ansızın konuşuyor ve

1 (Les Justes) *Doğrular*'ın ilk başlığı.

ağzı paralelkenar gibi kasılıyor. Kadın çirkin. Sosyete kadını.

*

Adama bir şeyler söyleniyor. O da karşılık veriyor. Cümlesini sürdürüyor ama ansızın bakışları başka yerlere kayıyor, gerektiği için zoraki yine size bakıyor, ama bakışı hâlâ başka yerlerde. Kadın düşkünü bir adam.

Himmler'in eski doktoru Karl Gerhard'ın son sözleri (Dachau konusunda bilgi sahibi):

"Bu dünyada hâlâ adaletsizlik olduğu için üzgünüm."

Kendini adamak ancak bilinçli olunursa anlamlıdır. Yoksa, insan kendi zavallığından kurtulmak için kendini adar. İnsan ancak kendinde olanı verebilir. Teslim olmadan önce kendi kendinin efendisi olmak gerek.

X.: "Bu yıl benim karın zarı iltihabı yılımdı.

Tam bağırsak delinmesinden sonraydı..." vs., vs. İç organlarla ilgili takvim.

Dava. — Cesur bir insanın deneyimindeki eşsiz şeyin neyi temsil ettiği, nasıl bir bilgi birikimi, kendi kendine karşı verilecek ve kazanılacak ne kadar savaş gerektiği ve Tanrı'nın acımasızlığı düşünülünce... oysa üç mahkeme görevlisi yetiyor...

Artık günaha inanmayan bir dünyada, kehanet işini sanatçı

üstlenir. Rahiplerin sözleri etkili olsaydı, bu, onların örnekten beslendiğini gösterirdi. Sanatçı bir örnek olmaya çabalar. Aykırı davrandığında, bu nedenle kurşuna dizilir ya da sürgün edilir. Ve dahası erdem, makineli tüfek kullanmayı öğrenmek kadar çabuk öğrenilmiyor. Bu, dengesiz bir kavga.

II. Alexandre'ın öldürülmesinden sonra, Yürütme Kurulu'ndan III. Alexandre'a gönderilen yazı:

"...Bu kadar büyük bir yeteneğin, böyle bir gücün öldürülmesi eyleminin ne kadar büyük bir üzüntü yarattığını herhangi birinden daha iyi anlıyoruz..."

"...Bendelerinizden daha da fazla karşı olduğumuz şiddetin yerini barışçı bir savaş anlayışı alacak ve ancak üzüntü verici zorunluluk gereği harekete geçeceğiz."

— Bak, Ryssakov'un tuhaf ifadesi, canını kurtarmak için muhbir olarak hizmet etmeye hazır. Ama *kendi kendine* nedenler yaratıyor (sy. 137, *Procès célèbres de la Russie 'Rusya'nın ünlü davaları'*).

Teğmen Schmidt. "Ölümüm her şeyi tamamlayacak ve, ölüm cezasıyla taçlandırılmış davam tam ve kusursuz olacak."

*

G. Zevkin edepsiz yarasıyla arınan ağız.

Başkaldırı. Görünmek üzerine bölüm (kendine ve başkalarına). Züppelik, birçok eylemin, devrimci eylemin bile itici gücü.

İnsan arzuya egemen olmadıkça, hiçbir şeye egemen olamaz. Ve neredeyse hiçbir zaman arzuya egemen olunamaz.

Vinaver[1] Sonuç olarak yazar topluma karşı yaptıklarından sorumludur. Ama onun kabul etmesi gereken (ki bu noktada çok alçakgönüllü olmalı, mızmız olmamalıdır) sorumluluğunu önceden üstlenmemek, *yazdığı süre içinde* yükümlülüğünün sonuçlarını bilmezden gelmek — tehlikeyi göze almaktır.

Deneme. Giriş. Ne Hıristiyan ne de Marksistsek, neden jurnalciliği, polisi, vs... reddetmeli. Reddedecek değerlere sahip değiliz. Bu değerlere bir temel oluşturana kadar, hak sayılmayacak tarzda da olsa (seçtiğimiz zaman) iyiyi seçmeye mahkumuz. Bu süre dolana kadar, erdem hep gayrı meşru olacak.

*

1. Dönem. İlk kitaplarımdan *(Noces) Düğün*, *(La Corde) İp* ve *(L'Homme Révolté) Başkaldıran İnsan*'a kadar, aslında bütün çabam kendi kişiliğimi silmekti (her defasında, farklı bir üslupla). Bundan sonra kendi adıma konuşabilirim.

*

Yüce bir ruha sahip olanlar ilgimi çekiyor — yalnızca onlar. Ama ben yüce bir ruha sahip değilim.

Makale derlemesine önsöz[2] "Pişmanlıklarımdan biri nesnelliğe çok fazla şeyi feda etmiş olmaktır. Nesnellik, bazen, bir gö-

1 M. Vinaver, *Lataume* (1950) ve (L'objecteur) *Muhalif*'in (1951) yazarı.
2 *Actuelles* için önsöz taslağı.

nül almadır. Bugün her şey açık, toplama kampını çağrıştıran şeyi toplama kampı olarak adlandırmak gerek, sosyalizmi bile. Bir anlamda, asla kibar olamayacağım."

Yaradılışıma ters olmasına rağmen, nesnel olmak için güç harcadım. Bu, özgürlükten kuşkulandığımı gösterir.

II. Alexandre cinayetini örgütleyen Jeliabov, cinayetten 48 saat önce tutuklanır, bombayı atan Ryssakov'la aynı anda idam edilmeyi istediğini söyler.

"İki yerine tek darağacı dikilmesi ancak hükümetin kalleşliğiyle açıklanabilir."

Ohranka'nın alt edilmez şifre çözücüsü Zybine'i, G.P.U. de görevde tuttu. a.g. Ohranka adına Yahudi kıyımı yapan Kommissarov, Çeka'ya geçiyor. "Yeraltına inmek" (yasa dışılık).

"Şiddetin darbeleri titizlikle örgütlenmek zorundadır. Parti bunun ahlaki sorumluluğunu üstlenir. Bu, kahraman savaşçılar için gerekli olan zihin dinginliğini sağlar."

Azev — Berlin'in kenar mahallesindeki mezarlıkta 10 466 numaralı mezar.

Plehve'ye yapılan saldırıdan birkaç gün önce, o Ohranka'dan Lopoukhine'i "genel olarak" uyarıyor ve bir artış istiyor. Petersburg'daki teröristler rahat hareket etsin diye Güneydeki teröristleri ihbar ediyor. Plehve ölünce, Azev şunu söylüyor: "Bu taraftan yana (Güerchoum) korkunuz olmasın."

Yönetici Zoubatov. Sahte bir soruşturma komisyonunun karşısında sanığı savunuyordu. Ve sanıktan bir muhbir yaratıyordu.

10 devrimciden 9'u muhbirlik mesleğine tutkuyla sarılıyordu.

1905 devrimi, Moskova'daki bir matbaada, işçilerin nokta ve virgüllerin de harfler gibi "parça başı" ücrete sayılmasını isteyerek greve gitmesiyle başladı.

1905'de Saint-Petesbourg Sovyeti *Ölüm cezasına son* naralarıyla greve çağırır.

*

Moskova Komünü sırasında, Trubnaia meydanı, topların yıktığı bir binanın önünde, içinde bir parça insan eti bulunan bir tabak, şu sözlerin yazılı olduğu bir ilanla sergilenir: "Kurbanlar için bağış yapınız."

*

Kışkırtma. Malinovski vakası, bkz. Laporte, sy. 175-176.

Görüşme. Bourtzev — Azev, Frankfurt'ta — mahkumiyetten sonra. Bkz. sy. 221, Laporte.

*

Stolypine'in katili Dimitri Bogrov'un frak giyerek asılmasına izin verilir.

*

1 Haziran'da bitirilecek. Ardından yolculuk. Mahrem günlük. Yaşama gücü. sla bocalama yok.

Haklılığını ispatlama üstüne bir deneme.

Rus terörizm tarihinin bütünü, suskun halkın önünde, entelektüeller ve mutlakiyet arasında süren kavga olarak değerlendirilebilir.

Roman. Kampın bitmez tükenmez sefaleti içinde, sözle ifade edilemeyecek bir mutluluk anı.

*

Uygulamanın olanaksız olduğuna inanılmasına rağmen, sonuç olarak İncil gerçekçidir. İnsanın saf olamayacağını bilir. Ama, temiz olmadığını kabul etme, yani bağışlama çabasını gösterebilir. Suçlular her zaman yargıçtır... Yalnızca mutlak masumlar, mutlak mahkumiyet kararı verebilir... Bu nedenle Tanrı mutlak masum olmak zorundadır.

*

Bir insanı öldürmek, onun mükemmele ulaşma şansını ortadan kaldırmak demektir.

Umutsuzluğa kapılmak için birkaç iyi neden olmaksızın nasıl yaşanır!

Önsöz. — Devrimci olduğunu ileri sürmek ve öte yandan ölüm cezasını reddetmek[1] (Tolstoy'un önsözü alıntılanacak — hayran olacak yaşta okuduğum Tolstoy'un bu önsözü yeterince bilinmiyor), özgürlüklerin kısıtlanması, ve savaşlar, bu bir şey demek değildir. O halde, devrimci olmadığını — ama daha alçakgönüllü bir biçimde reformcu olduğunu açıklamak gerekir.

1 Bkz. *Actuelles*, sy. 235.

Uzlaşmaz bir reformculuk. Sonuç olarak insan, *her şeyi enine boyuna tarttıktan sonra*, başkaldıran biri olduğunu ileri sürebilir.

(Bana saygınlığınızı yitireceğiniz söylendi.
— Eğer tahmin geçerliyse, bende bunu umuyorum[1].)

Çaykovski'nin dalgınlıkla belgeleri yeme alışkanlığı vardı (hem de çok önemli belgeleri, örneğin Adalet Bakanlığı'nın belgelerini).

"İçinde öyle bir yaratma isteği yükseliyordu ki ancak uçsuz bucaksız çalışma gücü onu doyurabiliyordu." (N. Berberova).

"Esin diye adlandırılan bu sanatçı coşkusu hiç bitmese, yaşanamaz" (Çaykovski).

"Aylaklık dönemlerinde, bir daha asla iyi bir şey yapamayacakmışım gibi bir sıkıntı, bir hoşnutsuzlukla daralıyor içim, kendimden nefret ediyorum. Hiçbir şeye yaramadığım, yalnızca aşırı çalışmanın benim kusurlarımı örtbas edeceği ve beni insan mertebesine yükselteceği düşüncesi, sözcüğün derin anlamıyla, beni sarsıp, acı çektiriyor. Beni çalışma kurtarıyor" (Çaykovski).

Oysa onun müziği, genellikle vasattır.

*

Üye olma. Başarısız edebiyatçıların çoğu Komünizme yöneliyor. Komünizm, onların sanatçılara yüksekten bakıp yargılamalarına izin veren tek mevki. Bu açıdan, komünist partisi tartışmalı yeteneklerin partisi. Üye sayısının çok olmasına şaşmamalı.

*

1 Açık bir yorumu olan bu saptama, elyazmasında doğrudan önceki metne bağlanmıştır.

Mayıs 49. Ve şimdi Dedikleri gibi "insandan" vazgeçmek gerek.

Kendimi konuşmaya zorlamak için yarattığım bir sürü bahane gibi kendime konular da yaratıyordum.

Siyasal denemeler kitabına önsöz. Bu açıdan bakınca son deneme, düşüncemi, yani modern insanın siyasayla ilgilenmek zorunda olduğunu yeterince iyi anlatıyor. Ben siyasayla istemeyerek ilgileniyorum, çünkü yeteneklerimden fazla olan kusurlarım nedeniyle karşılaştığım yükümlülüklerden hiçbirini reddetmeyi asla beceremedim.

Psikoloji yüzünden, iyiliğe, ahlaka ve çıkar gütmemeye inanılamaz. Ama tarih yüzünden de, kötülüğe, vs. inanılamaz.

[1]Roman. Taştan Âşıklar. Ve erkek şimdi; gökyüzünden gelen bazı rüzgarlar onları... tam gerektiği anda... aşklarının hızına eşit bir hızla taşlaştırmış olmasa, sonunda bu acımasız dünyadan koparılıp, çevrelerinde coşup taşarak sarmalayan arzuları farketmeden, bütünleyici bir aşkın ışıl ışıl yüzüne yönelir gibi birbirlerine doğru dönüp, kımıldamadan yüz yüze kalmasalar, bu aşk boyunca çektiği acıdan kurtulamayacağını, anlıyordu.

İnsan bildiğinin dörtte birini bile söyleyemiyor Yoksa, her şey mahvolabilir. Az bir şey söylenince bile, hemen ulumaya

1 Yayıncılar tarafından elden geçirilip düzeltilmiş bölüm.

başlıyorlar.

Sevilen birinin yüzünde mutluluğun ışıltısı bir kez görüldüğünde, bir insan için çevresindeki yüzlerde bu ışığı uyandırmaktan başka bir yönelim olamayacağı anlaşılır... ve yalnızca yaşamış olmakla, karşılaştığımız kalplerde yarattığımız mutsuzluk ve karamsarlık düşüncesiyle kendi kendimizi yer bitiririz.

Kuzeyin barbarları, Provence'ın uysal krallığını yıkıp, biz Fransızları yarattığında...

"Esprit" dergisinde Mounier bana, siyasaya uygun bir kafaya sahip olmadığım için (gerçekten de bu çok açık) siyasadan uzaklaşmamı ve bana gerçekten yakışacak olan yeterince soylu uyarıcı rolüyle yetinmemi öğütlüyor. Ama siyasaya uygun bir kafa ne demek? Esprit okumak, bana bunu öğretmiyor. "Soylu" uyarıcı rölüne gelince, bu rol için lekelenmemiş bir vicdan gerekirdi. Ama, kendimde hissettiğim tek yönelim, vicdanlara lekesiz olmadıklarını ve akıllara da bazı şeyleri beceremediklerini söylemektir.

*

Temmuz 49.

Güney Amerika günlüğüne bak, 1949 Haziran-Ağustos arası.

Eylül 49.

Bitirirken, cinayeti de anonim, soğuk ve soyut kıyıma zıtlığı-

nı vurgulamak için yeniden yorumlamalı. İnsanın insanı öldürmesine övgüler düzmek, başkaldırı yolunun üstündeki merhalelerden biridir.

(Beni hiç ilgilendirmeyen servet dışında) bana fazlasıyla verilmiş olan öteki şeylerle, yaşamımda tek bir şey için çaba harcadım: Sıradan bir insan gibi yaşamak için. Belaların adamı olmak istemiyordum. Bu aşırı gayret hiçbir şeye yaramadı. Yavaş yavaş, çabamı gerçekleştirmek yerine, belanın yaklaştığını görüyorum.

Gheorghiu, İsa'nın iki hırsızla karıştırılmış olduğu için mahkum edilip (işkence gördüğünü) belirtiyor. Bu karıştırma yöntemi sıfır yılında da uygulanıyormuş.

G.'ye göre, tek ilerleme: Bugün, on bin masumun, iki suçlu tarafından kuşatılması.

*

...imparatorluğunu ziyaret eden Büyük Yekaterina'nın geçtiği yollar boyunca Potemkin tarafından kurulan kasabaların dış cephesi.

Czapski (İnsanlık dışı dünya), Rus çocuklarının karda buldukları Alman askerlerinin cesetlerini nasıl suladığını ve, sabah, donmuş bedenleri kızak olarak kullandıklarını anlatıyor.

Dostoyevski, yaşamın anlamını sevmeden önce, yaşamı sevmek gerekir, der. Evet, yaşama aşkı kaybolduğu zaman, bizi hiç-

bir anlam teselli etmez.

Halife Ali: "Dünya çürümüş bir leştir Bu dünyanın küçük bir parçasını isteyen biri köpeklerle yaşayacaktır "

*

Stendhal. "Almanların başka halklardan farkı: Meditasyonla dinginleşeceklerine coşuyorlar. İkinci ince ayrım: Kişilik sahibi olmak isteğiyle yanıyorlar."

*

Sperber. "Tanrı, kiliseye gitmek yerine, girdikleri bir devrimci partiyi kiliseye dönüştüren sofuları cezalandırır."

— Komünizm, kuşkucu bağnazlık.

— Bir ustadan (Grenier?) sözederken: "Bu adamla karşılaşmak büyük bir mutluluk oldu. Onu izlemek kötü olabilirdi, ondan asla ayrılmamak iyi olacak."

a.g. Rosa Luxembourg'un ölümü: "Başkaları için, on iki yıl önce ölmüştü. Onlar için, on iki yıldan beri ölüyordu."

*

"Yalnız başına kurban olunmaz. Kendini kurban eden her bireyin arkasında, görüşleri sorulmadan onunla birlikte kurban edilmek için bekleyen başka insanlar durur."

Onlar halkın iyiliğini ister, ama halkı sevmezler. Kimseyi sevmezler, kendilerini bile.

Ekim 49.

Roman. "Ruhunun bir köşesinde, bir yerlerde, adam onları seviyordu. O insanlar gerçekten seviliyorlardı, ama öyle bir uzaklıktan seviliyorlardı ki sevgi sözcüğü yeni bir anlam kazanıyordu.

"O iki şey istiyordu, bunlardan birincisi kesin olarak elde etmeydi. İkincisi, kadına bırakmak istediği eksiksiz anıydı. İnsanlar aşkın ölüme adandığını, yaşadıkları süre içinde bu aşkın anısı için çaba gösterdiklerini çok iyi bilirler. Adam, aşklarının büyük bir aşk olması için kadına kesinlikle kendisinin kusursuz bir imgesini bırakmak istiyordu. Ama, bugün kendisinin büyük olmadığını biliyordu, kadın er ya da geç bunu anlayacaktı, kadın bunu anlayınca salt anının yerini, salt ölüm alacaktı. Zafer, tek zafer, âşık büyük olmadığında bile aşkın büyük olabilebileceğini kabul etmekti. Ama, henüz bu ürküntü veren alçakgönüllüğe hazır değildi."

"Adam, kadının acının kemirdiği yüzünün anısını demirle dağlanmış gibi içinde taşıyordu. O zamana dek hep koruduğu öz saygısını, aşağı yukarı bu dönemde yitirdi... Aşkın düzeyine ulaşamamıştı, kadın haklıydı."

"Zincirlenmişken, birkaç metre kalınlığındaki taş duvarlar arasından sevebilir insan, vs... Yeter ki, kalbin küçük bir bölümü göreve boyun eğsin ama gerçek aşk olanaksızdır."

"Yalnızlık ve acı içinde bir gelecek hayal ediyordu. Ve bu hayallerden gizemli bir zevk alıyordu. Ve, acıyı soylu ve uyumlu bir şey olarak görüyordu. Ama gerçekte, acı çekmeyeceği bir ge-

lecek hayal ediyordu. Acının olduğu andan itibaren, artık yaşam yoktu."

"Kadına, erkeklerin aşkının böyle olduğunu, hoşlanmaya değil iradeye bağlı olduğunu, ve erkeğin kendi kendini fethetmesi olduğunu söylüyordu. Kadın, bunun aşk olmadığına yemin ediyordu.

"Adam her şeyi yitirmişti, yalnızlığı bile."

"Adam bunun kendisi için ölüm olduğunu haykırıyordu ama kadın bundan etkilenmiyordu. Çünkü, isteklerinin doruğundaki kadın görevini yerine getiremeyen erkeğin ölmesini doğal buluyordu."

"Her şey affedilebilir, öncelikle de varolmak. Varolmak, her zaman eninde sonunda kötü bir eyleme dönüşür "

"Adam kadını o gün yitirdi. Görünüşe göre, mutsuzluk daha sonra ortaya çıktı. Ama adam, mutsuzluğun o gün başladığını biliyordu. Kadını yitirmemek için asla görevlerini ihmal etmemesi gerekiyordu. Kadının istekleri, adamın tek bir hata bile yapmaması, tek bir zayıflık bile göstermemesi üstüne kurulmuştu. Kadın başkasının yaptığı her şeyi kabul edebilirdi, kabul etmişti ve kabul edecekti. Ama adam yapınca kabul etmedi. Bunlar aşkın ayrıcalıklarıydı."

"Aşkta bir onur vardır. Adam bu onuru yitirince, aşk da yok oldu."

"Sevmeden önce küçüktüm, gerçekten, çünkü zaman zaman kendimi büyük görmeyi denemiştim. (Stendhal, *De l'Amour* 'Aşk üstüne').

Duyarlı ruh ve sıradan yürek. Ya da, onun erdemleri, yürekten değil de ruhtan geliyordu. Kadında adamın hoşuna giden şey, onun dış yaşamı, hayalperestliği, oyun ve komediydi.

Umutsuzluk, gerçekten savaşmak gerektiğinde, savaşma nedenlerini bilmemek demektir.

Paris'te yürürken, şu anı: Brezilya tanıtım kampanyasındaki ışıklar, baharat ve kahvenin hoş kokusu. Bu uçsuz bucaksız yeryüzüne düşen zalim ve hüzünlü akşamlar.

*

Başkaldırı. Saçma, tercih yokluğunu gerektirir. Yaşamak, seçim yapmaktır. Seçim yapmak, öldürmektir. Saçmaya karşı çıkmak, cinayettir.

Guilloux. Sanatçının mutsuzluğu, tam olarak ne keşiş ne de laik olması — ama iki eğilimi de taşımasıdır.

Zamanın asıl sorunu: Ceza.

Yaratıcıya karşı yaratılandan yana tavır alan ve hem kendinin hem de başkalarının masumiyet düşüncesini yitirerek, yaratılanı

ve kendisini yaratıcı kadar suçlu sayan insanın sıkıntısını kim anlatabilir?

*

Monnerot. "Bir düşünce üreticisinin doğurganlığı (Hegel'den sözediyor), olası *çevirilerin* (yorumların) çokluğuyla kanıtlanır."

Tabii ki böyle değil. Bu, bir sanatçı için doğru olabilir, bir düşünür için kesinlikle yanlıştır.

Roman. İdam mahkumu. Hücresine siyanür sokuluyor... Ve orada, hücresinin yalnızlığında, gülmeye başlıyor. İçi engin bir keyifle doldu. Artık yalnız arşınlayıp durduğu karşısındaki duvar yoktu. Bütün bir gece onundu. *Seçebilme hakkına* sahipti... Kendi kendine "Haydi" dedikten sonra "Hayır, bir süre daha" diyebilir ve bu anın tadını çıkarabilirdi... Ne intikam! Ne çelişki!

Aşk olmayınca, onurlu olmaya çalışılabilir. Hüzün veren onur.

F.: Aşk üstüne hiçbir şey kurmama çılgınlığı, aşk için hiçbir şey yıkmama çılgınlığı.

*

İsa acımızı kıskandığı için, Çarmıh'ta ölmeye geldi. Henüz ona ait olmayan o tuhaf bakışla...

Ekim 49 sonu. Nükseden hastalık.

Bir hasta, kendini unutturmak ve bağışlatmak için temiz olmalıdır. Ama buda yetmez. Temizliği bile yadırgatıcıdır. Temizlik bile — sahtekarların yakasındaki devasa rozetler gibi kuşku uyandırır.

Bu kadar uzun bir süre iyileştiğime inandıktan sonra, bu dönüş çökertmeliydi. Gerçekten çökertti. Ama, ardı arkası kesilmeyen bir dizi çöküş, artık beni güldürüyor. İşte sonunda, özgürüm. Delilik de özgürlüktür.

"Acıya elleriyle dokunabilecek kadar güçlü bir duyarlılık" (Anny Lowell — Keats'den).

Yine Keats. "Kendisinin büyük bir yazar olduğuna inanmaktan daha büyük bir günah yoktur. Böyle bir suç gerçekten ağır bir cezayı hakeder."

"Ophelie, manastıra!" Evet, başkalarının ona sahip olmasını engellemekten başka ona sahip olma yolu yoktur. Ayrıcalıklarına katlanılan Tanrı hariç: O ayrıcalıklar bedene ilişkin değildir.

Eğer bir ruh varsa, bu ruhun bize tamamen yaratılmış olarak verildiğine inanmak yanlıştır. Ruh kendini, yaşam boyunca, dünyada yaratır. Ve yaşamak, bu uzun ve acı veren doğumdan başka bir şey değildir. Ruh, biz ve acı tarafından yaratılıp, hazır olduğunda, ölüm gelir.

"Orada, mezar gibi bir şey olan şu ölümlü dünya olduğu için mutluyum" (Keats).

*

Chesterton. Adalet bir yanılsama değil, bir gizdir.

*

Browning hakkında: Sıradan insan — kafamı kurcaladığı biçimiyle.

Elyazmalarını iki kez yakan Kleist... Son günlerinde kör olan Piero della Francesca... Belleğini yitiren ve alfabeyi yeniden öğrenen Ibsen... Cesaret! Cesaret!

Yaşamaya yardımcı olan Güzellik, ölmeye de yardımcı olur.

Binlerce yıldır, dünya, başkaları olağanüstü bir dalgınlıkla uzaklara bakarken soğuk mezar taşları üstünde işkence gören insanların yer aldığı Rönesans döneminin İtalyan resimlerindeki görüntüler gibiydi. "İlgisizlerin" sayısı "ilgililerin" sayısı yanında başdöndürücüydü. Tarihi, başkalarının felaketiyle ilgilenmeyen insanların çoğunlukta olması belirliyordu. Bazen ilgisizlere de sıra gelirdi. Ama bu, genel bir dalgınlığın ortasında gelişirdi ve bu genel dalgınlık bu olayı telafi ederdi. Bugün, herkes ilgiliymiş gibi görünüyor Adliye salonlarında, bütün tanıklar birdenbire eziyet görmüş insanlara yöneliyorlar.

Peer Gynt hemşerilerine, şeytanın halka domuzun homurtusunu harika bir biçimde taklit edeceğini vadettiğini anlatır. Şeytan ortaya çıkar ve söylediği şeyi yerine getirir. Ama gösteriden çıkınca, eleştiriler sıralanır Kimileri homurtuyu fazla tiz, ötekiler de üstünde fazla çalışılmış bulurlar. Herkes olay fazla büyütüldüğü için üzüldüğünü söyler. Oysa işitilen homurtular, şeytanın pelerininin altına gizleyip, çimdiklediği bir domuz yavrusundan çıkmıştı.

*

Don Giovanni'nin sonu: O ana dek sesizliğin hüküm sürdüğü kainat sahnesini ansızın, cehenneme düşmüşlerin çığlıkları doldurur. Bu cehennemlikler oradaydı, onlar yaşayanlardan daha büyük, gizli bir kalabalıktı.

Rajk davası: İnsanın iki yüzü arasında bölünme yaratan nesnel suçlu görüşü, alışılmış ama *abartılı* yargılama görüşlerinden biridir.

*

Marksizm, hukuku gözetmeksizin, yargılamaya meraklı bir düşüncedir.

Not edilmesi gerek: Dava boyunca, Rajk başını sağ tarafa eğdi, önceden bunu hiç yapmazdı.

a.g. İdama mahkum edilip gerçekte infaz edilmeyen ve Sibirya'da, ya da başka yerlerde *yeni bir yaşam* süren mahkumlar (ro-

man kahramanı).

İdam cezasına karşı. Fichte. "Doğal hukuk sistemi."

*

Roman (son). Ünlü kişilerin ölüm anlarına doğru ilerleyen sayfaları hızla aşarak, onların yaşam öykülerini bir solukta okuyup bitirdiği o günleri anımsıyordu. Öğrenmek istediği, dehanın, büyüklüğün, duyarlığın, ölüme neyle karşı çıktığıydı. Ama şimdi, bu doymak bilmez öğrenme isteğinin boş olduğunu ve büyük adamların ona bir ders veremediğini biliyordu. Deha ölmeyi bilmiyor. Yoksul kadın biliyor.

*

Nitelikli olmak, büyük olmayı denemektir. Bundan başka bir şey değildir. (Bu nedenle M. büyük bir kadın.)

Kölelere sahip olmak istendiğinde, olabilecek müziğin en fazlası gerekir. En azından Tolstoy'un anlattığı biçimiyle bir Alman prensinin düşüncesi böyle.

Prusya kralı Frederic, itaat ediniz, diyordu. Ama ölürken: "Kölelere hükmetmekten yorgunum." demişti.

Roman. "Özgürlüğünden ölmeme yolunu arıyordum. Bulabilseydim, ona bu özgürlüğü iade edecektim."

Gorki Tolstoy'u anlatıyor: "O; kendini, insan olarak Tolstoy'u, yaşamayı seçtiği çölde huzur içinde bırakısın diye, kendisi için değil ama başkaları için Tanrı'yı arayan bir adamdır."

a.g. "Bu insan varoldukça, yeryüzünde yetim değilim."

Jean Huss yakıldığında, sevimli bir ihtiyar kadıncağızın, infaz ateşine eklemek için taşıdığı çalı çırpısıyla geldiği görülür.

*

İnsanın bedensel acı çekerken yaptığı gibi kendini acıya terkettiği o anlar: Uzanmış, devinimsiz, hiçbir istek duymadan, geleceği düşünmeden, yalnızca acının bitip tükenmeyen sancılarını dinlediği o anlar.

Üstesinden gelmek? Ama acı tam olarak budur, insanın asla üstün gelemediği şeydir.

*

Roman. "Çektiğim acı, gözyaşlarım, o kız burada olduğunda ve birbirimize acı verdiğimizde bir anlam kazanırdı. *O gözyaşlarımı görebilirdi.* O gitti, o zaman bu acı boş bir hayal oldu, acı geleceksizdi. Ama, gerçek acı boş acıdır Onun yanında acı çekmek tadına doyulmaz bir mutluluktu. Ama ıssız ve meçhul acı, bize sürekli olarak sunulduğu halde inatla görmezden geldiğimiz, oysa bir gün ölüm anından daha da korkunç bir anda mutlaka içmemiz gereken kadehtir "

Acı içinde geçen geceler de —— aynı öteki geceler gibi, ak-

şamdan kalma tatsız bir ağza neden oluyor.

Roman. "Son bir söz. Sorun, yitirilmiş güzel bir hayal ile tadına doyulmaz ama acı bir diyaloğa girişmek değildir. Sorun, benliğimin derinlerindeki hayali özenle yok etmek, belleğin yüreğime yaşattığı umutsuz irkilmeyi önlemek için bu yüzü şiddetle silmektir..." " Ey aşkım, bu aşkı öldürmek gerek."

a.g. "Adam bir tiyatroya gitmeyeli on yıl olmuştu..."

*

Deniz[1] üstüne deneme.

Umutsuz kişinin vatanı yoktur. Ben, denizin varolduğunu biliyordum, o nedenle bu ölümcül çağın göbeğinde yaşadım.

Birbirlerini sevip ayrı düşenler de acı içinde böyle yaşayabilirler. Ama, bununla ilgili olarak ne söylerlerse söylesinler, umutsuzluk içinde yaşamazlar: Onlar aşkın varolduğunu bilirler.

*

Bir yandan evlilik ile aşkı, öte yandan da mutluluk ile aşkı birbirine karıştırmakta ısrar ediliyor. Ama bunların hiçbir ortak noktası yok. Aşksızlık, aşktan daha sık görüldüğünden mutlu evlilikler de görülüyor.

Gönülsüz bağlanma.

1 Bkz. (L' Eté) *Yaz*'da deniz hep hissedilir

Bedensel kıskançlık, insanın büyük ölçüde kendine yönelttiği bir yargıdır. Çünkü insan, *başkasının* da onun aklından geçeni düşünme becerisine sahip olduğunu bilir.

Stevenson'a göre, deniz üstündeki günler, "unutuşa başkaldıran, anıya başkaldıran" bu yaşam.

Lambert[1] "Şu anda, tüm merhametimi kendime saklıyorum.

Gouilloux. "Sonuç olarak, söylemek için değil, *söylememek* için yazılır."

Roman. "Bu tüketen acının sonuna ulaştığımda, içimdeki, o kimseyi sevmeyen bölüme yöneliyor ve oraya sığınmak istiyordum. Orada, biraz soluklanıyordum. Sonra, başım eğik, korulukların ve dikenlerin arasına dönüyordum"

Bugün, erdem övülecek bir şeydir. Büyük fedakarlıklar savunulmuyor. Şehitler unutuldu. Başkaldırıyorlar. Herkes onlara bakıyor. Bir kez öldüler mi, gazeteler yayınlarına devam ediyor.

Yıl boyunca gazetesinde X'e iftira atan şantajcı gazeteci Mer-

1 E. Lambert, Jean Grenier'nin, kendisini Louis Guilloux ile tanıştıran dostu.

le, X'den hiçbir şey alamadı. Kurduğu planları değiştiren Merle, derhal yüksek bir ücret ödeyerek kurbanını kiraladı.

Tolstoy, Chibounine davasında yüzbaşısını vurmakla suçlanan talihsiz için, mahkemenin karşısında savunma yapıyor — ölüme mahkum edildikten sonra onun için temyize başvuruyor — teyzesine Savunma Bakanlığı'nın olaya müdahale etmesi isteğinde bulunmasını yazıyor Savunma Bakanlığı, Tolstoy'un alayın adresini vermeyi unuttuğunu, bu nedenle müdahale edemediğini bildiriyor Tolstoy'un, bu eksik bilgiyi tamamlamasını isteyen mektubu aldığı günden bir sonraki gün, Chibounine *Tolstoy'un yaptığı hata yüzünden* infaz ediliyor.

Tolstoy'un çalışma masasının üstünde bitmemiş olarak bulunan son kitabı: "*Dünyada, suçlular yoktur.*"

1828'de doğdu. 1863-1869 yılları arasında *Savaş ve Barış*'ı yazdı. 35-41 yaş arasında.

Greene'e göre yaşam çok uzundur. "İlk korkunç günahımızı yedi yaşında işleyebilir, on yaşında aşk ya da nefretle kendi yıkımımıza yol açabilir, ve on beş yaşında ölüm döşeğinde kurtuluşa ulaşabilmek için savaşabilirdik."

Scobie, zina. "Erdem, arı yaşam, Scobie'yi günahı ayartan gece gibi baştan çıkarıyordu."

a.g. "İnsana özgü aşk, son felaket olan ölümden ya da duyarsızlıktan önce, zafer diye adlandırılabilecek birkaç küçük stratejik başarıdan başka bir şey bilmez."

a.g. "Aşk, anlamak değildir. Aşk, anlama isteğinden oluşur ve ardından, yinelenen başarısızlıkların etkisiyle, bu istek de ölür ve aşk..."

Marie Dorval, Vigny'ye: "Beni tanımıyorsun! Beni tanımıyorsun!" Uzun bir süre birbirlerini görmeyip, artık birbirlerini unuttukları sırada. "Söyle bana, şehvetin bana çığlıklar attıracağı doğru mu!"

Toulouse'dan verilen pasaportu: "Bedeni kamburca, saçlar dağınık, kendine güvenli bir hali var."

"Vigny'den ayrılmadım, koparıldım!"

*

İsa, şimdi saraylarda can çekişiyor. Elinde kamçısı — bankaların veznelerinin üstünde hüküm sürüyor.

Strepto(misin) — 6 Kasımdan 5 Aralığa 40 gram
Para-Amino-Salisilik. 6 Kasımdan 5 Aralığa 360 gram
+ 20 gram. 13 Kasımdan 2 Ocağa strepto(misin).

Roman. "Erkek, aşkı hakkında sorgulanmanın etkisiyle, özellikle de kadının bu sorgulama sırasında yarattığı bunalım yüzünden, kuşkular yarattığını hissediyordu. Kuşkular arttıkça da sevme isteği şiddetleniyordu. Böylece, kadın onun yüreğine bu kuşkuları yerleştirdikçe, erkeğin aşkı daha da soyut bir hal alı-

yordu."

Her cinayet aklanmak için, aşk ile dengelenmek zorundadır. Teröristler için darağacı, kullanılmamış aşkın kanıtı oluyordu.

İngilizlerin zorla boyunduruk altına aldıkları Hawaii'yi, Amerikalılar 1843'te özgürlüğüne kavuşturur. Melville oradadır. Kral kullarını, "aralıksız on gün boyunca, hiçbir ahlaki, yasal ya da dinsel nedenden dolayı tutuklanmadan mutluluklarını kutlamaya davet eder; bu dönemde, ülkedeki bütün yasaların askıya alındığını büyük bir ciddiyetle ilan eder"

*

Hatalar sevinç uyandırır, doğru korkunçtur.

Melville'in söz ettiği, insanları ve ulusları hep belirsizlik içinde bırakan, bu berbat kararsızlık.

Melville'in, Shelley'in Denemeleri'nin sayfa boşluğuna yazdığı not: "Düşmanlığa ve işkenceye rağmen direnen birinin, kesin bir zaferin duyarsızlığı içinde, düşmanları üstünde en korkunç intikamı gerçekleştiren birinden üstün olması gibi, Milton'un Şeytan'ı, ahlaki açıdan Tanrı'sından çok daha üstündür."

Acıdır ölümün suları...

Melville 35 yaşında: Yok etmeye boyun eğdim.

Hawthorne, Melville hakkında. "İnanmıyordu ve inançsızlıkla da yetinemiyordu."

L.G. — oldukça güzel, ama Stendhal'in dediği gibi, düşünceler konusunda biraz eksiği var.

Karısından ayrıldığı gün, canı çok çikolata istedi ve bu isteğe boyun eğdi.

Bay de Bocquande'ın büyükbabasının öyküsü. Lisede, kötü bir şey yapmakla suçlanıyor. İnkar ediyor. Üç gün hücreye atılıyor. İnkar ediyor. "Yapmadığım şeyi itiraf edemem. Babasına haber veriliyor. Baba, itiraf etmesi için oğluna üç gün veriyor. İtiraf etmezse, miço olacak (aile zengindir). Üç gün hücre. Hücreden çıkıyor. "Yapmadığım şeyi itiraf edemem." Baba, acımasız, onu miço olarak gemiye yetleştiriyor. Çocuk büyüyor, yaşamını gemilerde geçiriyor, kaptan oluyor. Baba ölüyor. O, yaşlanıyor. Ve ölüm döşeğindeyken: "Ben yapmadım."

*

Paris ayaklanması sırasında, kurşunlar uçuşuyor. Gaston Gallimard, Ah! Ah! diye haykırıyor. Robert Gallimard şaşkın, ona doğru koşturuyor Gaston aksırıyor

Kadın ona övünmenin keyfini tattırıyordu. Bunun için kadına sadıktı.

F.: "Ben bozulmuş biriyim. Sevme gücümü ancak acı çekme gücümle anlayabilirim. Acı çekmeden önce, bilemem."

Tersi ve Yüzü'ne önsöz.

Nasıl başkalarında ahlaki ve dinsel dirençler varsa, bende sanatsal dirençler var. Özgür yaradılışlı bir çocuk olarak bana yabancı olan; yasak, "bu böyle yapılmaz" anlayışı, katı bir sanatsal geleneğin tutsağı olan (hem de hayranlıkla dolu bir tutsak) bana şimdi de hakim. (Bu tabuları *L'Etat de siège* 'Sıkıyönetim'de aştım, genellikle önemsenmemiş olan bu kitaba duyduğum sevginin açıklaması budur.)

...Belki bu güvensizlik de içimdeki derin anarşiyi hedefliyor ve, bundan dolayı yararlı. Düzensizliğimi, kimi sezgilerimin şiddetini, içine düşebileceğim affetmeyen terkedişi biliyorum. Sanat yapıtı bir örnek oluşturmak için (gelecek zamanda konuşuyorum), insandaki bu sınırsız güçleri kullanmak zorundadır. Ama bu güçleri engellerle çevrelemeden. Benim engellerim bugün hâlâ çok güçlü. Ama, onların zaptetmeye çalıştığı şeyler de çok güçlüydü. Denge kurulduğu gün, o gün geldiğinde, düşlediğim kitabı yazmayı deneyeceğim. O kitap *Tersi ve Yüzü*'ne benzeyecek, yani, belli bir aşk biçimi o kitapta benim koruyucum olacak.

Bunu yapabileceğimi sanıyorum. Deneyimlerimin zenginliği, mesleki bilgim, öfkem ve boyun eğişim... Şimdi yaptığım gibi,

kitabın merkezine, bir annenin hayranlık uyandıran suskunluğunu, bir adamın bu suskunluğu andıran bir aşk bulmaya çalışmasını, sonunda bu aşkı buluşunu, bu aşkı yitirişini, ve savaşları, adalet tutkusunu, acıyı aşarak, mutlu bir suskunluk olan ıssız ve dingin ölüme geçişini yerleştireceğim. Bunu yerleştireceğim...

*

Maritain. Başkaldıran Tanrıtanımazlık (mutlak Tanrıtanımazlık), tarihi Tanrı'nın yerine koyar ve başkaldırı kesin bir boyun eğişin yerine geçer. "Ona göre görev ve erdem, değişmenin kutsal açgözlülüğüne tam bir boyun eğiş ve kendini tamamen feda etmekten başka bir şey değildir."

"Ermişlik de bir başkaldırıdır: Ermişlik, oldukları biçimiyle olguları reddetmektir. Ermişlik, dünyanın mutsuzluğunu üstlenmektir."

*

Doğrular için kitabın üstüne konulacak bant: Terör ve adalet.

Roman. "Kadının," Seni seviyorum "sözünü, alelacele okunan bir amentü gibi, fısıldayarak ve hızlı hızlı üç kez yineleyen bir tarzı vardı..."

"Görünüşte farklı olmasına rağmen, benim asıl uğraşım her zaman aşk oldu (uzun bir süre aşkın hazları ve, sonunda, aşkın acı veren esrikliği). Düşler içinde yaşayan bir ruhum var ve başka şeylerle ilgilenirken kendimi hep kötü hissettim.

Her şey bitince ilkbaharda, *hissettiğim* şeyleri yazacağım. Rastlantısal küçük şeyleri.

Roman. "Kadınların pek çoğunun yanında, zaferinden emin, sahte davranabiliyordu. Onun yanında asla böyle davranamıyordu. Muhteşem bir sezgi kadını onun yüreğinden geçenlerden haberdar ediyor, gizini ortaya seriyordu."

Doğrular hakkında eleştiri: " şk üstüne hiçbir düşünce yok." şk hakkında hiçbir şey bilmemek gibi bir talihsizlik yaşasam ve aşk hakkında bilgi sahibi olmak için kendimi gülünç duruma düşürmek istesem, bu öğrenimi yapmak için geleceğim yer Paris ya da gazeteler olmazdı.

Soğuk bir günün sonu, gölgelerin ve buzun alacakaranlığı... katlanamayacağım kadar.

Siyasal denemelere önsöz. "Napoléon'un düşüşüyle, gençliğini siyasal düşmanlıklarla geçirmeyi bir aldatmaca olarak gören, ilerideki sayfaların yazarı dünyayı gezmeye başladı." Stendhal: *Vie de Rossini* (Rossini'nin Yaşamı).

a.g. Stendhal (*De l'amour*, ' şk üstüne'): "İnsan, kendisine yapılması mümkün olan bütün öteki davranışlardan daha çok zevk veren şeyi, yapmama özgürlüğüne sahip değildir."

a.g. "Olağanüstü güzel kadınlar, ertesi gün daha az şaşkınlık uyandırıyor. Bu, büyük bir talihsizlik... vs."

"Kıskanç biri tarafından gizlenen ve tapılan bir sevgiliyi Lecca'da on beş dakika görmek için altı ayda bir yüz fersah yol aşan" Policastro Dükü.

Bak: Donna Diana'nın öyküsü. Tiyatro sahnesinin sonu. (sy. 108, Garnier).

Her şey bittiği zaman: Karmakarışık bir şey yazılacak. Aklımdan geçen her şey.

Başkaldırı: Tanrı'sız başkaldırının sonu, insanseverliktir. İnsanseverliğin sonu mahkemelerdir. Bölüm. İnsanseverler.

Tanrıtanımaz, kusursuz bir koca olduğu zaman, aldatan bir kocaya dönüşür.

Zengin ve köle olmaktansa, yoksul ve özgür olmak. Tabii ki insanlar zengin ve özgür olmak istiyorlar, onları bazen yoksul ve köle olmaya yönelten de bu.

Delacroix. "Benliğimdeki en gerçek şey, resmimle yarattığım yanılsamalar. Geriye kalan, devingen bir kumdur."

Mogador[1]

*

Delacroix. "Dehaları oluşturan... yeni fikirler değildir, onları hükmü altına alan, hâlâ yeterince ifade edilememiş olan o fikirdir."

a.g. "Bu ülkenin (Fas) görünümü hep gözlerimde kalacak. Bu sert ırkın insanları, ben yaşadıkça hep belleğimde kıpırdayacak. Ben, ilkçağlara özgü güzelliği gerçekten onlarda buldum."

a.g. Onlar birçok bakımdan doğaya daha yakınlar: Giysileri, ayakkabılarının biçimi. Böylece yaptıkları her şey güzellikle birleşiyor. Bizler, korselerimiz, dar ayakkabılarımız, gülünç kılıklarımızla, acınacak haldeyiz. Güzellik, bizim bilgimizden öc alıyor."

Sy. 212-213 (Plon), I. cilt, yetenek üstüne olağanüstü sayfalar.

Goethe'yi (yargısını akılcı bir biçimde gerekçelendirerek), "değersiz ve gösterişe meraklı düşünürler arasına" koyuyor."

"Kendini hep... yaparken gören bu adam..."

10 Ocak 1950.

Son noktaya varmak için kendi içimi asla açıkça göremedim. Ama hep içgüdüsel olarak, görünmez bir yıldızı izledim...

İçimde bir kargaşa, korkunç bir karmaşa var. Yaratmak bin kez ölmeme maloluyor, çünkü yaratmak için düzen gerek ve be-

1 Elyazmasında, belirgin hale getirmek için *Mogador* büyük harflerle yazılmış.

nim tüm varlığım düzeni reddediyor. Ama düzen olmazsa da dağınıklıktan ölebilirim.

Öğleden sonra, güneş ve ışık dalga dalga odama dolarken, gökyüzü mavi ve puslu, köyde yükselen çocuk sesleri, bahçedeki fıskiyenin şarkısı... ve işte, Cezayir kentindeki günleri hatırlıyorum. Yirmi yıl oldu...

*

L.'nin, annesinden: "Bu ekmektir, hem de ne ekmek!"

Bespaloff. "Ayaklanmadan ayaklanmaya, devrimden devrime, özgürlüğün artırılacağına inandık ancak İmparatorluğa vardık."

Başkaldırı. Patroklos'un ölümünden sonra yaratılışa meydan okuyan Akhilleus.

Bölüm. Biz Nietzsche'ciler.

Henry Miller: "Dünyanın bu görkemli çöküşü karşısında şaşkınım." Ama, dünyanın bu çöküşü karşısında şaşkına dönmeyen bir düşünür çeşidi de var. Görkemli olmaktan çok tiksinti verici.

Yapıta egemen olmalı, ama *cesareti* unutmamalı. Yaratmalı.

*

Couvreux. Gelir, radyoda ona göre her zaman yararlı olan B.B.C. haberlerinin bulunmasını rica eder, oturur, ve uyuklar.

Aile. "Rahatsız olmanız gerekmezdi."
"Rahatsız oluyorsunuz."
"Bu içten geliyor."

*

Temalar. Taşra oteli. İnsanların cazibesi.

*

Deniz. İklimin adaletsizliği. Saint-Etienne'deki çiçekli ağaçlar. Yine çok çirkin. Sonuç olarak, tamamen kara bir yüz istemiştim. Böylece Kuzey insanları...

Şubat 1950.

Nisana kadar disiplinli çalışma. Ardından coşkulu çalışma. Susmalı. Dinlemeli. Kısıtlamamalı.

Entelektüel kavramı (ve gerçeği), XVIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Daha sonra, sakınmadan, aldırmadan, *doğru olduğunu bildiğim şey üstüne* deneme yazmalı (istenmeyeni yapmalı, yapılmayanı istemeli).

*

İlk gece.

Rachel'in yaşamını okuyorum. Öykü karşısında hep aynı düş kırıklığı. Rachel tarafından söylenen tüm bu sözler, örneğin mahrem sözler, kimsenin bilmeyeceği yitik sözlerin başdöndüren kalabalığıyla buluşuyor. Bu kalabalığın yanında, öykünün bize ulaştırdığı şey, denizdeki bir su damlası.

Delacroix'nın Günlük'ünde, kendi kendilerine yaratmaya kalkan eleştirmenler üstüne (aktarılan) bir söz. "Hem yargıç hem sanık olunmaz."

Delacroix — Londra'daki mesafeler üstüne.

"Fersahlarla ölçmek gerekir: Bu insanların yaşadıkları bölgenin büyüklüğüyle, insan ölçülerinin doğal küçüklüğü arasındaki bu orantısızlık bile beni, kocaman Devletleri içinde öylesine daracık kalan bu insanları; bizim barbarlığımıza gülen, sınırların dar ölçüleri içindeki o kadar dehayı, yaşamı, gücü, yüceliği bize ait evlerden biri haline getirdikleri Parthenon'un içine sığdıran o Atina uygarlığının insanlarıyla buluşturan gerçek uygarlığın, düşmanı ilan etmeye zorluyor."

Delacroix. "*Kuşkusuz tüm sanat dallarında olduğu gibi* müzikte de, üslup, nitelik, ciddiyet bir çırpıda söylenecek tek bir sözcüktür, gerisi kaybolacaktır."

a.g. Devrimlerin, anılarda ve sanat yapıtlarında yok ettiği şey — ayrıntıdır, diyor Delacroix, bundan ürkünü duyarak.

Gelişmeye karşı. I. cilt, sy. 428: "Bugünkü pek az değerimizi bile İlkçağ uygarlığına borçluyuz."

Delacroix.

Büyük sanatçı *gerçekleştirmek zorunluluğu hissetmediği şeyden* kaçınmayı öğrenmek zorundadır "Yalnızca deliler ve yetersizler olanaksız olan için kıvranıp dururlar. Ama yine de, *çok cesur olmak gerekir* "

a.g. "*İnsanın kendisi olmaya* cesaret etmesi için, büyük bir yüreklilik gerekir."

a.g. "Çalışmak yalnızca yapıtlar üretmek değildir, çalışmak zamana değerini vermektir."

a.g. "Çalışan ve gününü iyi bir biçimde kullanan insanın hissettiği doyum sınırsızdır. Bu durumdaysam, yorgunluğumu gideren önemsiz şeylerin tadını büyük bir zevkle çıkarırım. En ufak bir pişmanlık dahi duymadan, en can sıkıcı insan topluluklarının içinde bile bulunabilirim."

a.g. uçup gidecek şeylerin peşine takılmadan, çalışmanın ve çalışmayı izleyen harika saatlerin tadını çıkarmalı...

a.g. "Eski zamanlardaki anlamıyla (tutkular), mutlu olmak zorunda kalmadığımda nasıl da mutluyum"

"saflığın yüce bilgiyle birleştiği" İtalya'nın büyük ekolleri.

a.g., Millet'den sözederken. "O'da 48 devrimini yapan ya da yeteneklerin de servetler gibi eşit olacağına inanarak devrime alkış tutan sakallı sanatçılar tayfasındandı."

a.g. Gelişime karşı, sy. 200'ün tamamı ...Filozoflar tarafından besiye çekilen insan sürüsü, yüzyılların en mükemmeli olan yüzyılda ne de soylu bir gösteri."

a.g. Rus romanlarında "şaşırtan bir gerçeklik kokusu var"

Sy. 341. "...eksik Yaratım..."

Özgün yetenek "başlangıçta utangaçlık ve kuruluk, sonunda ayrıntılarda genişlik ve özensizlik."

Herkesi gözyaşlarına boğan bir dua sırasında kayıtsız kalan köylü. Duygusuzluğu nedeniyle onu kınayanlara, bu cemaatten olmadığını söylüyor.

Şubat 50.

Belleğim gitgide zayıflıyor. Bir günlük tutma kararı vermek zorundayım. Delacroix haklı: Not edilmeyen günler, sanki yaşanmamış günlerdir. Belki nisanda, yeniden özgürlüğüme kavuştuğumda.

Cilt: Sanat sorunları — bu kitapta estetik anlayışımı özetleyeceğim.

Edebiyat çevresi. Kötülük dolu entrikalar, büyük hırs hesapları hayal ediliyor. Yalnızca kendini beğenmişlikler var, azla yetiniliyor.

*

Biraz kibir, mesafe koymaya yardım ediyor. *Her şeye rağmen* bunu unutmamalı.

*

Minnetle sonlanan arzu: Günlerin tacı. Ama öbür taraftan: Burukhaz.

Kuzey yeli gökyüzünü, deniz gibi mavi ve parlak yeni bir tene kavuşana dek kazıdı. Her yanda kuvvetli, neşeli, sevinçli bir uyumsuzluk, sınırsız bir coşkuyla kuşların ötüşleri yankılanıyor. Gün, oluk oluk akıyor ve ışıldıyor.

Ahlak değil eylem. Ama, aşktan başka, yani kendi kendinden vazgeçmekten ve dünyadaki ölümden başka eylem yoktur. Sonuna dek gitmeli. *Yok olmalı.* Aşkta erimeli. O zaman, ben değil aşkın gücü yaratacaktır. Yıkılmalı. Parçalanmalı. Eylemde ve gerçek tutkusunda silinip gitmeli.

Epigraf: "Hiçbir şey, alçakgönüllü, bilmezden gelen, kararlı

bir yaşam kadar değerli değildir" (*L'Echange*).

a.g. "Seni sevecek bir tarz vardı ama seni bu tarzla sevmedim."

Adolphe. Yeniden okuma. Aynı yakıcı duyarsızlaşma hissi.
"(E), ilgi ve merakla şiddetli bir fırtına gibi inceleniyordu."
"Dünyadaki bütün çıkarlara yabancı bu yürek (A)."

*

"O kadının yüzünde acı bir ifade gördüğümde, onun isteği benim isteğim oluyordu: Ancak benden hoşnut olduğunda keyfim yerine geliyordu."

*

Ye yüzünde karşılaşmış, *birlikte yeryüzündeki adaleti sağlayabilecek*, birbirini anlayıp, teselli edecek bu iki mutsuz insan, birbirine acı vermenin azgınlığında, uzlaşmaz iki düşmana benziyorlardı."

Wagner, kölelerin müziği.

*

Roman. "Kadının acı çekmesini istiyordu, ama ondan uzakta. Kalleşti."

Constant. "İnsanların sefaletini incelemek gerek, ama bu sefaletin içine sefaletle savaşma aracı yaptıkları düşünceleri de kat-

mak gerek."

a.g. "Korkunç tehlike: Amerikan dış politikası ile entelektüellerin çürük uygarlığının birleşmesi."

*

Güneşli denemelere başlık[1]: Yaz. Güney. Şenlik.

*

Şubat 50.

Kendine hâkimiyet: Konuşmamak.
Not alınacak: Deneyim bellektir, ama bunun tersi, gerçektir. Şimdi ayrıntıya dönelim. Gerçek her şeye yeğlenecek.

*

Nietzsche: *Bu sahte alçakgönüllükten utanıyorum.*

*

Biberiyeler çiçeklendi. Zeytin ağaçlarının eteklerinde, menekşe rengi taçlar.

*

Mart 50.

İnsansever protestanlar akla dayanmayan her şeyi yadsırlar, çünkü onların anlayışına göre, akıl onları her şeyin efendisi kılar, doğanın bile. Güzellik dışında her şeyin efendisi. Güzellik bu değerlendirmeden yakasını sıyırıyor. Bu nedenle, sanatçı ola-

1 Elyazmasında: (Essais méditerranéens), *Akdeniz Denemeleri* başlığı okunuyordu. Yazar, daktilo edilmiş ilk nüsnada bu başlığı değiştirmiştir.

rak başkaldırsa bile, bir sanatçı için devrimci olmak çok zor. Bu nedenle, sanatçının bir katil olması olanaksız.

Beklemek, ışıklı taçları hâlâ karşımda duran günlerin bir bir sönmesini beklemek. Nihayet, en sonuncusu sönünce, tam bir karanlık hakim olacak.

*

1 Mart.

Her alanda — bir ay daha kendine hâkimiyet. Ardından yeniden başlanacak — (ama önceki deneyimlerin *doğrusunu, gerçeğini* yitirmeden, ve *bütün sonuçları* onların üstesinden gelecek *kararlılıkla kabul ederek* ve bu sonuçları yaratıcının en son (ama bilinçli) davranışı içinde olumluya dönüştürerek. Hiçbir şey reddedilmeyecek).

(Söyleyebilmek: Bu, zordu. Bunu bir anda başaramadım ve çok yorucu bir savaş verdim. Ama sonunda, galip geldim. Bu zorlu yorgunluk, başarıyı daha arı, daha alçakgönüllü kılıyor, hem de daha kararlı.)

*

Başkaldırı. Her şeyi yazdıktan sonra, düzenlenmiş belgeler ve düşüncelerden *yola çıkarak* hepsi yeniden gözden geçirilip, üzerinde düşünülecek.

Sanatta, mutlak gerçekçi mutlak tanrı olabilirdi. İnsanın tan-

rılaştırma eğilimleri, bu nedenle gerçekçiliği yetkinleştirmek ister.

*

Deniz: Denizde kendimi yitirmez, denizde kendimi bulurdum.

Sigarayı bırakan, Hidrojen bombasının imal edildiğini öğrenince yeniden sigaraya başlayan, Vivet'in dostu.

Aile.

Cezayir'i yaratanlar arabacılardır.

Michel. 80 yaşında. Dik ve güçlü.

X., onun kızı. "Geçimini sağlamak" için 18 yaşında onları terkediyor. 21 yaşında bir yığın parayla dönüyor ve, mücevherlerini satarak, babasının ahırını yeniden donatıyor, bir salgında ölüyor.

*

Gurciyev'in "kurnaz adamı" Yoğunlaşma. Kendine bakma (kendini bir başkasının gözüyle görme)

Vilna'daki Yahudi mahallesinin buy rgan lideri olan Jacob Genss, bu polislik görevini insanların göreceği zararı azaltabilmek için kabul eder. Yavaş yavaş, Yahudi mahallesinin dörtte üçü (48 000 kişi) yok edilir. Sonunda Genns de kurşuna dizilir. Boşuna kurşuna dizilir — hiç için onurundan olmuştur.

Başlık: Muzip Deha.

*

O kadının ölmesi gerekiyordu. O zaman korkunç bir mutluluk başlayacaktı. Ama acı: "insanlann" gerektiği zamanda ölmemesi demektir.

Çinlilere göre, yıkılan imparatorluklarda çok fazla yasa vardır.

Pırıltılı ışık. On yıl süren bir uykudan kalkmışım gibi hissediyorum — hâlâ uydurma ahlak kurallarının ve mutsuzluğun sargılarının bukağısında — ama, yeniden çıplak ve güneşe doğru yönelmiş durumda. Pırıltılı ve ölçülü güç —- ve azla yetinen, keskin zeka. Sanki bedenim de yeniden doğuyor...

*

Komedi. O ana değin içgüdüsel olarak yerine getirdiği bir erdemi resmen ödüllendirilen bir adam. O andan itibaren, bu erdemi bilinçli olarak yerine getiriyor: Felaketler zinciri.

Nietzsche'ye göre XVII. yüzyılın üslubu: Temiz, düzgün ve özgür.
Modern sanat: Baskı altında tutma sanatı.

Belli bir yaştan itibaren, insanlar arasında yaşanan üzücü olaylar, saate karşı bir hızla vahimleşiyor. O zaman da çözüm-

süzleşiyor.

*

Kadının üstünde biriken kar taneleri, aşkın ilk güneş açışında olduğu gibi sevincin karşı konulmaz ve fışkıran sularına dönüşüp akmak için yavaş yavaş eriyorlardı.

4 Mart 1950.

Ve, yüreğimi katı ve çileli toprağa sundum apaçık, ve çoğu kez, olağanüstü gecede, yazgısındaki ağır yükten korkmadan, anlaşılmaz yönlerinin hiçbirini aşağılamadan onu ölene dek seveceğime yemin ettim. Böylece, ölümcül bir bağ ile kendimi o kadına bağladım. (*Hölderlin*'den, *'Der Tod des Empedocles' Empedokles'in Ölümü*).

*

Bilinen şey için duyulacak cesaret, ancak çok sonradan geliyor.

Güneşsiz sanatçılar ve düşünceler.

*

"Şefkat konusunda yanlışlık, diyor Nietzsche. Boyun eğdiren ve alçaltan, ülküselleştirilen ve yanıltan kölece bir şefkat — ama, sevdiğini küçümseyen ve seven, dönüştüren ve yücelten ilahi bir şefkat"

Kendimi *en rahat* hissettiğim dünya: Yunan miti.

Yürek her şey değildir. Yürek olmak zorundadır, çünkü o olmadan... Ama yürek, egemenlik altına alınmalı ve güzel bir hale getirilmelidir.

Tüm yapıtım alaycıdır.

*

En şaşmaz eğilimim, bitkin düşüren bir savaşı asla bırakmadığım: Kuraltanımazlığa duyduğum eğilimdir.

Kendi için çoktanrıcılık, başkaları için Hıristiyanlık, bu, her insanın içgüdüsel arzusu.

Var olmanın zorluğu değil de, olanaksızlığı.

Aşk adaletsizliktir, ama adalet yetmiyor.

İnsanda hep aşkı reddeden bir yan vardır Bu, ölmek *isteyen* yandır. Bağışlanmış olmayı isteyen insanın bu yanıdır.

"İnfaz Ateşi" için başlık: Dejanire.

Dejanire. "Salınmış saçları, sert adımları ve uzun yüzü, siyah eteği ve sarı ışıltılı kollarının üstüne kıvrılmış beyaz bluzuyla, o gün Tuileries'nin ilerisinden benim önüme geldiği anda, onu zamana hapsetmek istemiştim."

"Uzun zamandan beri ondan istemeyi düşünüp durduğum şeyi, bu son akşamda istedim: Asla başka hiçbir erkeğe ait olmayacağına yemin etmesini. İnsani aşk, dinin verdiğinden acizse yaşamak istemiyordum. O, benden bir karşılık beklemeden yemin etti. Ama aşkımın verdiği onur ve aşırı sevinç içinde, neşeyle, ona söz verdim. Bu sözün anlamı, bir biçimde, onu ve kendimi öldürmekti."

Aşkın lüks sayıldığı yerde, nasıl olurda özgürlük lüks sayılmaz? Üstelik, aşktan ve özgürlükten çifte bir sefalet yaratanlara teslim olmamak için, böyle olması doğrudur.

Voltaire, neredeyse her şeyden kuşku duydu. Çok az şey gerçekleştirdi, ama iyi gerçekleştirdi.

Roman. Erkek kahramanlar: Pierre G., Maurice Adrey, Nicolas Lazarevitch, Robert Chatté, M.D.b., Jean Grenier, Pascal Pia, Ravanel, Herrand, Oettly

Kadınlar: Renée Audibert, Simone C., Suzanne O., Christiane Gülindo, Blanche Balain, Lucette, Marcelle Rouchon, Simone M.B., Yvonne, Carmen, Marcelle, Charlotte, Laure, Madeleine Blanchoud, Janine, Jacqueline, Victoria, Violante, Françoise

1 ve 2, Vauquelin, Leibowitz.

Michèle, Andrée Clément, Lorette, Patricia Blake, M, Thérèse, Gisèle Lazare, Renée Thomasset, Evelyne, Mamaine, Odile, Wanda, Nicole Algan, Odette Campana, Yvette Petitjean, Suzanne Agnely, Vivette, Nathalie, Virginie, Catherine, Mette, Anne.

"Deniz ve gök, körpe ve iri gülleri mermer teraslara çekiyor." A. Rimbaud.

Anlaşılmaz bir biçimde yazanlar şanslı: Onları yorumlayanlar olacak. Ötekilerin yalnızca okurları olacak, bu güya küçümsenecek bir şey.

Gide S.S.C.B'ye geliyor, çünkü *neşe* umuyor.

Gide: Bugünün dünyasını yalnız tanrıtanımazlık huzura kavuşturabilir (!).

*

Lenin ile toplama kampındaki bir Rus arasındaki konuşma.

*

Paris bir yapıta hizmet etmekle işe başlar ve o yapıtı öne çıkarır Ama yapıt ortaya çıkar çıkmaz, işte keyif o zaman başlar. Söz konusu keyif yapıtı yok etmektir. Paris'te de aynı Brezilya'nın bazı ırmaklarında olduğu gibi görevinin başında[1] binlerce minik balık var Bu balıklar minicik, ama sayılamayacak kadar

1 Aynı imge (La Chute) *Düşüş*'te de görülüyor, sy. 1477 (Pléiade).

çok. Deyim yerindeyse, her birinin kafası dişlerinde. Ve bu balıklar, beş dakikadan az bir zamanda, yalnızca bembeyaz iskeletiyle bırakana kadar, bir insanın bütün etlerini yerler. Ardından giderler, az uyurlar, ve yeniden başlarlar.

*

Bossuet'den: "İnsanlara özgü bu nitelik kabul görmese de, insanların çoğunun sahip olduğu tek nitelik, başkaldırma niteliği ellerinden alınırsa, başkaldırmaktır." O bu niteliği yitirmişti.

*

Eskiden yaşam ve seslerle dolu büyük bir evin bir katına, ardından bir odasına, daha sonra yaşama dair bütün davranışları bir araya topladıkları, odaların en küçüğüne sığınan — kapanan; daha da sıkışık, daracık konutu bekleyen o yaşlı insanlar gibi.

*

Nisan 50. Yeniden Cabris'de[1]

Sonunda, buraya ulaştık. Bu zor, ama sonunda buraya ulaşılıyor. Ah! onları görmek güzel değil. Ama, onlar bağışlanıyor. Sevdiğim iki ya da üç kişiye gelince, onlar benden de mükemmel. Bunu nasıl kabul etmeli? Haydi, bunu geçelim.

Sisli ve sıcak gece. Uzakta, kıyıda ışıklar. Vadide, kara kurbağalarının olağanüstü konseri, ilkin kulağı okşayan ses boğuklaşır gibi oluyor. Bu ışıklı köyler, evler... "Siz şairsiniz ve ben ölümün yamacındayım."

*

1 Cabris, Grasse yakınında.

A'nın intiharı. Onu çok sevdiğim için alt üst oldum elbette, ama aynı zamanda da ansızın onun yaptığını yapma isteğini duyduğumu anlayınca alt üst oldum.

En azından kadınların bizim gibi büyüklük zorunluluğu yok. Erkekler için, iman da alçakgönüllük de bir büyüklük sınavıdır. Çok yorucu.

Her zaman insanların savaşmayı ve birbirlerini yemeyi bırakıp, nihayet kendilerini oldukları gibi sevmeyi kabul ettikleri bir an gelir. Bu, cennete kavuşmaktır.

*

Suçluluk duymaya — pişmanlığa son.

Claudel. Üstündeki erdemleri gövdeye indirmek için Kutsal Sunağa saldıran o obur ihtiyar... Yürekler acısı!

*

Öykü. Güzel bir gün. Yalnız gelen olgun kadın. Cannes.

*

Büyük romanda. Lazarevitch. Adrey. Chatté (ve tanıştığı insanlarla yaşadığı gülünç olaylar).

Yaşlanmak, tutkudan merhamete geçmektir.

Kalsiyum fosfat alan hanım. Sofrada. "Bu zavallı köpeğin (harika bir kızıl av köpeği) Çinhindi'nde bütün yaptıklarından sonra, madalya alacağını mı sanıyordunuz? Tabii ki hayır, görünüşe göre bizde köpeklere madalya verilmiyor. Savaşta başarı gösteren köpeklere İngiltere'de madalya verildiğini hatırlayınız. Ama bizde! Bu köpek, Çinlilerin tüm tuzaklarını boşuna mı ortaya çıkardı, hayır, ama hiçbir şey almadı. Zavallı hayvan!"

Bar kızı. "Mektup mu, ah! hayır. Ben, kafa yoran şeyleri sevmem."

XIX. yüzyıl başkaldırı yüzyılıdır. Niçin? Çünkü, yalnız ilahi ilkenin öldürücü darbe aldığı başarısız bir devrimden doğar.

27 Mayıs 1950.

Yalnız. Ve aşkın ateşleri dünyayı kucaklıyor. Bu, doğmanın ve büyümenin acısına değiyor. Ama sonra, yaşamak gerekli mi? O zaman bütün bir yaşam doğrulanmış oluyor. Ama ya ölümsüzlük?

*

Başkaldıran İnsan'dan sonra, özgürce yaratma.

*

Artık yaşanmayan bir yaşamda ne çok gece var!

Bu ilk iki dönem boyunca yapıtım: Yalansız insanlar, yani gerçek olmayan insanlar. Onlar dünyaya ait değil. Kuşkusuz bu nedenle, bilinen anlamda bir romancı olmadım. Daha ziyade, tutkusu ve iç sıkıntısı ölçüsünde söylenceler yaratan bir sanatçıydım. Yine bu nedenle, beni bu dünyaya taşıyan kişiler hep bu söylencelerin tekelinde kalan ve bu söylencelerin gücüne sahip kişilerdi.

Aşkta mantıksız olan şey, acele etme ve bekleme süresini *mahvetme* isteğidir. Böyle davranarak, insan sona yaklaşmayı arzu eder. Böylece aşk, özelliklerinden biriyle ölümle örtüşür.

*

Kamp. Bir entelektüele saldıran okuma yazması olmayan bir gardiyan. "Al sana, kitaplar için! Haydi bakalım, zekisin..." vs. Sonunda entelektüel özür diler.

*

İnsanların bilgilerini yüzlerinden anlamak zor (bazen karşılaşılan, ve bilgi sahibi olan şu yüzler). Ama bazen de, kırışıkların altından, yaşama minnettar olan bir yeniyetme yüzü beliriverir.

Onların yanında ne yoksulluk, ne yoksunluk, ne de aşağılanma hissettim. Ne hissettiğimi neden söylemeyeyim: Soyluluğumu hissettim ve hâlâ da bunu hissediyorum. Anneme bakınca, asil bir soydan geldiğimi hissediyorum: Bu asil soy hiçbir şeyi kıskanmaz.

Güzelliği ölçüsüzce yaşadım: Sonsuz nimet.

İnsanların çoğuna göre, savaş yalnızlığın sonudur. Bana göre savaş, kesin yalnızlıktır.

Şimşek hızında, şiddetli tek bir hançer darbesi gibi, boğanın çiftleşmesi edeplidir. Bu, ilahi bir eylemdir. Bu eylemde zevk değil, yanma ve olağanüstü bir yokoluş vardır.

*

Vosges[1] Kırmızı çakıl taşları sayesinde, kiliseler ve haç dikilmiş tepeler kurumuş kan renginde. Fetihlerin kudretinin tüm kanı bu memleketin üstünden sel gibi aktı ve kutsal mekanların üstünde kurudu.

*

Yararsız ahlak: Yaşam ahlaklıdır. Tümünü vermeyen tümü elde edemez.

*

Aklın evreninde yaşama şansına sahip olunduğunda, hangi çılgınlıkla haykırışların ve tutkunun korkunç evine girmek istenir.

Her şeyi seviyorum ya da hiçbir şeyi sevmiyorum. Bu, hiçbir şeyi sevmiyorum demek oluyor.

1 Camus nekahat dönemini geçirmek için Vosges'a gelmişti.

Dejanire'in sonu. Adam kadını yavaş yavaş, özenle öldürür, (kadın adamın karşısından yavaş yavaş kayboluyordu ve adam korkunç bir umut ve içini yakan bir aşk hıçkırığıyla ondan kalan izlerin kurumasını seyrediyordu). Kadın ölür. Adam yeniden genç ve güzel bir kadın bulur. Yüreğinde yeniden harika bir aşk yükselir. "Seni seviyorum", der ona.

Dua sırasında uyuklamayı önlemek için — Aziz İgnatios'un zihinsel alıştırmaları.

*

Bugün bilim tüm gücüyle Devlet'i kuvvetlendirmeyi hedefliyor. Tek bir bilim adamı bile, araştırmalarını bireyi korumaya yönlendirmeyi düşünmedi. Oysa, masonluk türü bir şeyin burada bir anlamı olabilirdi.

Keşke dönem yalnızca trajik olsaydı! Ama dönem berbat. Bu nedenle dönemin suçlanması — ve bağışlanması gerek.

*

I. *Sisifos Söyleni* (saçma). — II. Prometheus Söyleni (başkaldırı). — III. Nemesis Söyleni.

*

J. de Maistre: "Bir alçağın nasıl bir ruha sahip olduğunu bilmiyorum, ama onurlu bir insanın nasıl bir ruha sahip olduğunu bildiğimi sanıyorum, ve bu insanın içini ürpertir."

Hapisaneleri açın ya da erdeminizi kanıtlayın.

*

Maistre: "Dünyanın yaşadığı dönemlere başvuran kuşakların vay haline" Kötülüğünü istediği birine "ilginç" bir dönem yaşamasını dileyen şu Çinli bilge gibi.

Baudelaire. Dünya, düşünce adamını küçümsemeye, tutkunun şiddetini[1] katan bir bayağılık boyutu ekledi.

Unterlinden: "Yaşamım boyunca manastırlardaki huzuru hayal ettim." (Ama, kuşkusuz manastırda bir aydan fazla kalamazdım.)

*

Tüccar Avrupa — umut kırıcı.

*

Angaje olmak. Sanat hakkında en yüce, ve en tutkulu düşünceye sahibim. Onun hiçbir şeye boyun eğmesine razı olmayacak kadar yüce. Onu hiçbir şeyden ayırmak istemeyecek kadar tutkulu.

"Aşk onun için imkansızdı. Onun yalan ve zinadan başka bir şeye hakkı yoktu."

1 Elyazmasını okurken, *soyluluk* (fr. noblesse) ve *şiddet* (fr. violence) sözcükleri arasında çekimser kalındı.

Claudel. Bayağı zeka.

Savoie. Eylül 50.

M. gibi, bir vatan arayışındaki sürekli göçmenler, sonunda aradıkları vatanı buluyorlar, ama yalnızca çektikleri acıda.

*

Acı ve acının zaman zaman rezilleşen yüzü. Ama, bir acının içinde kalmalı ve bedelini ödemeli. Başkalarını yok etme cesareti gösterildiğinden kendi kendini yok etmeli.

Roman. "İçinin berbat bir geleceği öngören bir sezgiyle dolduğu o dayanılmaz kavgalar sırasında, bir gün, kadının kendisine ondan başkasına ait olmayacağına, ve o olmazsa, asla onsuz yaşayamayacağına yemin ettiğini anımsıyordu. Ve kadının, ona aşklarının en yüce, en çaresiz halini söylediğine inandığı, gerçekten bunu ifade ettiği, ona bağlanmayı ve onu kendi içinde eritmeyi düşündüğü o anda, adam bunun zıddı bir düşünce içindeydi; özgürlüğüne kavuştuğunu, sadakatinden emin olduğu, asla yeniliklere gebe olamayacak bu kadını orada bırakıp kaçma zamanının geldiğini düşünüyordu. Ama o gün orada kaldı — aynı öteki günler gibi."

*

Paris. Eylül 50.

Söyleyeceğim şey benden daha önemlidir. Silinmek — ve *silmek.*

Gelişme: Sevilen birine bize verdiği acıyı söylemekten vazgeçmektir.

Acı çekme korkusu.

Faulkner. Genç kuşak yazarlar hakkında ne düşünüyorsunuz, sorusuna: Genç kuşak değerli hiçbir şey bırakmayacak, yanıtını veriyor. Genç kuşağın söyleyecek hiçbir şeyi yok. Yazmak için, birincil sıradaki önemli doğruların yazarın içinde kök salması ve yapıtın bu doğrulardan birine ya da hepsine birden yönlendirilmesi gerekir. Gururu, onuru, acıyı dile getirmeyi bilmeyen yazarlar önemsiz yazarlardır ve yapıtları onlarla birlikte ya da onlardan önce ölecektir. Goethe ve Shakespeare her şeye direndi, çünkü onlar insanın yüreğine inanıyorlardı. Balzac ve Flaubert de. Onlar ölümsüzdür.

— Edebiyatı istila eden bu nihilizmin sebebi nedir?

— Korku. İnsanlar korkmaktan vazgeçtikleri gün, başyapıtlar yazmaya başlayacaklar, yani kalıcı yapıtlar.

*

Sorel: "Çömezler kesin sonuçlar getirerek, kuşku çağını kapatmak için hocalarına yalvarıyorlar."

*

Her ahlaka *biraz* kural tanımazlık gerektiğine hiç kuşku yok. Ama, sınır nerede?

Pascal: "Yaşamımın uzun bir bölümünü bir adalet olduğuna

inanarak geçirdim; ve bu konuda yanılmıyordum; çünkü, Tanrı'nın bize tanrısal bir esinle iletmek istediği bir adalet var. Ama ben adalet konusunda böyle düşünmüyordum, bu noktada yanılıyordum; çünkü bizim adaletimizin özü itibariyle doğru olduğunu ve bu adaletin anlayıp, yargılayacağım bir yanı olmadığına inanıyordum.

N. (Helenler). "Soylu ırkların cesareti, aşırı, saçma, içten gelen cesaret... bedenin güvenliğini sağlayan her şeyi, yaşamı, huzuru küçümseyen aldırmazlıkları."

Roman. "Aşk yetkinleştirir ya da zarar verir. Aşk ne kadar mutsuzsa bırakacağı sakatlık da o kadar büyük olur. Aşk yaratıcı değilse, tüm gerçek yaratımları sonsuza dek engeller. Aşk zorbadır, hem de sıradan bir zorba. Bu durumda P., bu aşka her şeyini vermeden sevmeyi benimsediği için büyük bir üzüntü hissediyordu. Zamanın ve ruhun bu anlamsız savurganlığında, bu yeryüzünde karşılaştığı gerçekten tek adalet olan, bir tür adalet bulunduğunu çok iyi anlıyordu. Ama bu adaletin varlığını kabul etmek, aynı zamanda bir görevi de kabul etmek demekti: Bu görev; bu aşkı, ve kendilerini, sıradanlığın aşıldığı yere yükseltme göreviydi; bu görev, öteden beri, yüreği ağzında, büyük bir korku içinde, karşısında hep gerilediği, en korkunç ama en gerçek acıyı kabul etme göreviydi. Artık başka bir şey yapamaz başka türlü davranamazdı, her şeyi kurtaracak tek aşk, onun olduğu gibi kabul edileceği bir aşktı. Ama aşk, olanı kabul edemez. Aşk yeryüzünde, bunu kabul etmek için haykırıp durmuyor. Aşk; iyiliği, merhameti, aklı, uzlaşmaya yönelen her şeyi reddetmek

için haykırıyor. Aşk, imkansıza, mutlakiyete, alev alev yanan gökyüzüne, bitip tükenmeyen ilkyaza, ölüme akan yaşama, ve sonsuz yaşamda güzelleşen ölüme doğru haykırıyor. O; bir biçimde acınacak bir halde olan ve bu acınası halinin bilincinde olan o, aşka nasıl kabul edilebilirdi. Yalnızca o kendi kendini kabul edebilirdi — aşkı yitirmenin uzun, bitmez tükenmez, korkunç acısını ve aşkı kendi hatası yüzünden yitirdiğini bilerek. Bu onun özgürlüğüydü, gerçekten olağanüstü kanlı bir özgürlük. Ama bu, en azından bir şeylerin kendi sınırları içinde, kendi sefaletinin ve tüm bir yaşamın sefaletinin kabulü içinde, aynı zamanda da, onu kanıtlayan büyüklüğe doğru harcanan çaba içinde yaratılmasının da koşuluydu.

Bu işkencenin ötesinde, her güçsüzlük, onun çocuksu, budala yüzünü aşka teslim ediyor, oysa pek buyurgan olmayan bir yürek bile bu zoraki ve şaşkın saçmalığa kafa tutardı. Evet, söylenmesi gereken şuydu: "Seni seviyorum — ama ben hiçbir şey değilim, ya da pek az bir şeyim, ve tüm aşkına rağmen beni gerçekten kabullenemezsin. Sen, ruhunun derinlerinde, benliğinin kökeninde, çok şey istiyorsun, ama ne her şeyim var, ne de ben her şeyim. Aşka layık olmayan bir yaradılışım olduğu için, şansım arzumdan daha az olduğu için ve ulaşabileceğimden daha fazla sevdiğim için beni affet. Beni affet ve artık beni aşağılama. Artık benim için aşk hissetmediğin zaman, adil olacaksın. İşte o an, benim cehennemimi hissedeceksin, işte o zaman beni; bana asla yetmeyecek olan, ama aşkı bir kez daha kabul etmek için acı içinde yaşama katacağım, bizi aşan bir aşkla seveceksin." Söylenmesi gereken buydu, evet, ama zorluk başlıyordu. Kadın orada değildi, günler avaz avaza ilerliyordu, her gece bir yara açıyordu.

XX. yüzyılın en güçlü tutkusu: Kölelik.

Brou'da, Marguerite d'Autriche ve Savoie Dükü Philibert'in yatar durumdaki heykelleri, gökyüzüne bakacaklarına, sonsuza dek birbirlerine bakıyor.

İnsanların ve dünyanın mutlak bakireliğini istemeyen, ve bunun olanaksızlığı karşısında özlem ve güçsüzlük içinde avaz avaz bağıran; aşkı keşfedemeyecek ve yalnızca onu yineleyecek bir yüzü sevmeye çalışırken, kendilerini harap etmeyenler; başkaldırma gerçeğini ve onun yok eden öfkesini anlayamaz.[1]

"Action française"[2] Tarihteki paryaların zihniyeti: Hınç. Siyasal gettonun ırkçılığı.

*

Başka insanların sırlarını sevmiyorum. Ama, itiraflan beni ilgilendiriyor.

Piyes: Kişiliksiz bir adam. Başkalarının onun için tasarladığı imge doğrultusunda değişiyor. Karısıyla acınası bir sümsük. Sevdiği kadınla zeki ve cesur, vs... Bir gün, iki imgenin çatıştığı bir an geliyor. Sonunda:

Hizmetçi: Mösyö çok iyi.

Adam: Alın, Marie, bu sizin için.

1 Bkz., (L'Homme Révolté) *Başkaldıran İnsan*, sy.323.
2 Fransa'da XX. yüzyılın ilk 40 yılı boyunca etkili olan milliyetçi grup ve aynı adı taşıyan günlük gazete. (çn.)

Pek az insan sanatı *anlama* yetisine sahiptir.

Rembrandt zamanında, savaşları resmedenler zanaatçılardır.

*

Paris. Yağmur ve rüzgar sonbahar yapraklarını caddelere saçtı. Nemli ve pas renginde bir kürkün üstünde yürüyoruz.

1950'nin Paris'i için yadırgatıcı kibarlıktaki zenci taksi şoförü, kenarına bir yığın otomobil sıralanmış Théâtre-Français'nin önünden geçerken bana: "Molière'in evi bugün tıklım tıklım. diyor.

*

2000 yıldan beri, Yunan değerine, yılmadan ve sebatla iftira edilmesine tanık oluyoruz. Bu konuda, Marksizm nöbeti Hıristiyanlıktan devraldı. Ve 2000 yıldan beri, Yunan değeri, kendi ideolojilerinin gölgesindeki XX. yüzyıl, Hıristiyan ve Rus olmaktan ziyade, daha Yunan ve daha çoktanrılı olsun diye direniyor.

*

Entelektüeller kuram, yığınlar iktisat üretir. Sonuç olarak, entelektüeller yığınları kullanır ve onların aracılığıyla da, kuram iktisadı kullanır. Yığınların yönlendirilebilecek yığınlar olarak kalması için — sıkıyönetimi ve ekonomik köleliği korumak gerek. İktisatın tarihin konusu olduğu bir gerçek. Düşünceler iktisadı yönetmekle yetiniyor.

Artık kendim ve başkaları hakkındaki gerçeği biliyordum. Ama, bu gerçeği kabul edemiyordum. Bu gerçeğin ağırlığıyla, kızgın demirle dağlanmış gibi kıvranıyordum.

Yaratıcılar. Felaket geldiğinde, onlar önce savaşmak zorunda. Bozguna uğrarlarsa, hayatta kalanlar: Kültürün yeniden toparlanabileceği Şili, Meksika gibi bölgelere gidecek. Zafer kazanırlarsa: En büyük tehlike.

XVIII. yüzyıl: İnsanın yetkinleşebilir bir varlık olduğunu düşünmek tartışma konusu. Ama yaşadıktan sonra, insanın iyi olduğunu düşünmek...

Evet, bir vatanım var: Fransız dili.

Roman.

1) Weimar'ı, ya da benzeri bir yeri zapteden çizgili giysililer[1]

2) Kampta, gururlu bir entelektüel tükürük hücresine atılarak boyun eğdirilir[2] O günden itibaren yaşamı boyunca: Öldürebilmek için hayatta kalır.

Grubun dağıtılması[3] Lazarevitch: "Birbirimizi seviyoruz, işte gerçek bu. Sevdiğimiz şeye küçük parmağımızı bile kaldırmak gelmez elimizden. Hayır, güçsüz değiliz. Ama, yapabileceğimi-

1 Çizgili giysililer, hiç kuşkusuz toplama kamplarına götürülen insanları belirliyor
2 Bkz., (La Chute) *Düşüş*, sy.1530 (Pléiade).
3 Totaliter rejim kurbanlarının tümüne yardım etmek için kurulan Liaisons Internationales.

zin en azını bile yapmayı reddediyoruz. Yağmur yağıyorsa, evde kavga etmişsek, bir toplantı bile fazla geliyor, vs., vs..."

İlkeler demokrasisine inanırmış gibi yapan sanatçının namussuzluğu. Çünkü o zaman, deneyimini oluşturan şeyin derinlerindekini, sanatın verdiği en büyük dersi: Hiyerarşiyi ve buyruğu yadsımış olur. Bu namussuzluğun duygusal olması bir şeyi değiştirmez. Fabrikalardaki ve kamplardaki köleliğe götürür.

S. Weil haklı, insanı değil, insanı içeren sınırları korumak gerek. Ve ardından, "tam ve aşırıya varan bir aşağılanma durumu içinde uzun bir süre yaşanmadan: Kendi öz yıkımının ötesine geçmeden hakikate ulaşılmaz", diyor. Mutsuzluk (beni yok edecek herhangi bir şey), acı değil, bu aşağılanma durumudur. Ve yine Weil: "Adaletin özü ile gerçeğin özü, aynı şeydir."

Devrimci görüş, ilk günahı reddeder. Bunu yaparak, bu günaha gömülür. Yunan anlayışı, bu günahı düşünmez. Böylece, ondan kurtulur.

*

Toplama kamplarındaki deliler. Serbestler. Acımasız şakalara konu olurlar.

Buchenwald'daki dayak sırasında, bir opera sanatçısı en güzel parçalarını söylemeye zorlanır.

a.g. Buchenvald'da Yehova Şahitleri, Alman ordusu için yünlü giysileri toplama emrine uymayı reddetti.

*

Hinzert'deki Fransız tutukluların giysilerinin üstünde iki büyük harf yazılıydı: H N: Hunde-Nation: Köpek soyu.

Fransa askeri bir ulus olduğu için, Fransa'da komünizmin şansı yüksektir.

Piyes.

— İşte dürüstlük. Kadın, iyilik yaptığını sanarak kötülük yapıyor.

— Ama o ayırıyor.

Hukuk ilkesi, Devlet'in de ilkesi demektir. 89'un hukuka ters düşerek ve zorla dünyaya yeniden yerleştirdiği Roma hukuku ilkesi. Özerkliği savunan Yunan ilkesine geri dönmek gerek.

Deniz için yazılan metin. Dalgalar, tanrıların tükürüğü. Deniz canavarı, alt edilecek deniz, vs. Zevke olan karmaşık düşkünlüğüm.

Alexander Jacob: "Gör bak, bir anne, insanlık demektir "

Leibniz: "Neredeyse hiçbir şeyi aşağılamam."

23 Ocak 51 — Valence.

Haykırdım, istedim, pek sevindim, umutsuzluğa düştüm. Ama 37 yaşında, bir gün, mutsuzluğu tanıdım ve yaşadıklarıma rağmen, bugüne dek mutsuzluğu yaşamadığımı anladım. Yaşamımın ortasına doğru, yeniden güç bela yalnız yaşamayı öğrenmem gerekti.

Roman. "Uzun zamandan beri, iniltilerle, bedenlerin dünyasında yaşayan ben, S.W gibi bu dünyadan kurtulmuşcasına yaşayanlara şaşıyordum. Kendi adıma, cinsellik barındırmayan, dolayısıyla bedenin güdümünde yaşayanların payına düşen o aşağılayıcı acı olmaksızın süren bir aşkı hayal bile edemiyordum. İşi, beni seven birinin benim için, ruh ya da yürek sadakatinden ziyade, bedensel sadakatini korumasını yeğlemeye dek götürdüm. Kadın için, bu sadakatlerden birinin ötekinin koşulu olduğunu da çok iyi biliyordum ve zaten bunu istiyordum, ama bunu yalnızca, yoksunluğu sonsuz bir acı kaynağı oluşturan, kişisel huzuruma ancak onunla kavuşabileceğim, bana geri kalan her şeyden daha da önemli görünen bu tekelci sahip olmanın koşulu olarak görüyordum. Benim cennetim, başkalarının bakireliğindeydi."

Grasse, berber yamaklarının başkenti.

Tarihteki tek ve esas dönemeç olan Helenizmden Hıristiyanlığa geçişi yeniden ele almalı. Yazgı üstüne deneme. (Nemesis?)

Felsefi denemeler derlemesi. Düşünce felsefesi + I. Etik kita-

bının yorumu + Hegel üstüne düşünceler (tarih felsefesi üstüne dersler) + Grenier denemesi + Sokrates'in Savunması yorumu.

*

"Özgürlük, denizin bir lütfudur." Proudhon.

O kadar uzun zamandır aradığım şey nihayet ortaya çıktı. Ölmek, rıza gösterilen bir şeye dönüşüyor.

*

5 Şubat. Hiçbir şeyi halletmeden ölmek. Ama kim her şeyi halledip de ölür, aksi takdirde...? En azından sevilen kişilerin rahatını sağlamalı... İnsanın kendine hiçbir borcu yoktur, hatta huzurlu bir ölüm bile.

Şubat 1951[1] *Başkaldıran İnsan.* Cömertlikten vazgeçmeden doğruyu söylemek istedim. *Başkaldıran İnsan* savunduğum düşünceyi açıklıyor.

Çalışma, vs. 1) Deniz üstüne deneme. Deneme kitabını bütünleme: Şenlik. 2) Tiyatronun Amerikan baskısına önsöz. 3) Denemelerin Amerikan baskısına önsöz. 4) Atinalı Timon'un çevirisi. 5) Uzaktaki aşk. 6) Ölümsüz ses.

*

Ignace de Loyola. "Sohbet belli bir düzen içinde değilse, günah işlenmiş olur."

1 Elyazmasında 1950 tarihi var. Büyük bir olasılıkla yanlış tarih atılmış.

Başkaldıran İnsan'dan sonra. Düzene direnen, saldırgan reddediş. Bundan sonrası, yoruma açık.

Loyola. İnsan türü: "Kitle halinde cehenneme yürüyen bu insanlar."

*

Öykü. Ölümün yarattığı iç sıkıntısı. Ve, o intihar ediyor.

Kendilerini küstahlık olduğuna inandıkları şeye adayan Parisli yazarcıklar takımı. Hem büyük yazarları taklit edip, hem de onları görev icabı alaya alan uşaklar.

*

Bazen — ruhun sökülmesi karşılığında feryatların bağışlandığı bir ölüm gibi korkunç bir ölüm istiyordum. Başka zamanlar da — yokluğumda — hiç değilse — hazırlıksız yakalandı denmesin diye — uzun ve kesintisiz bir bilinçle yaşanan bir son hayal ediyordum... Ama, toprakta boğuluyor insan.

*

1 Mart 51.

Bir düşünür, kendisine kesin görünse bile vardığı sonuçları açıklamayı geciktirerek gelişir.

*

Tutkularını yadsımaya neden olan göz kamaştıran bir erdem. Tutkularını dengelemeye yönelten daha da derin bir erdem.

Unutma için uyguladığım etkili düzen.

Varlığımdan kimsenin haberi olmadan, soğuk bir hapisane köşesinde ölmek zorunda kalsaydım, deniz, son anda, hücremi doldurur, beni benliğimin üstüne yükseltir ve kin duymadan ölmeme yardım ederdi[1]

7 Mart 1951.

Başkaldıran İnsan'ın ilk yazımı bitti. Bu kitapla ilk iki dönem tamamlanıyor. Yaş 37. Şimdi, yaratım özgürleşebilecek mi?

Gerçekleştirilen her eylem bir köleliktir. Bir üst düzeydeki eyleme zorlar.

1 Bkz. (La Mer au plus près) *Denizle İç İçe*, sy. 187-188.

Camus'nün **Defterler**'inin birinci cildi, bir alıntı ve temalar birikimi, taslak ve imge deposu, bir edebiyat laboratuarı görünümündeydi. İkinci ciltte ise tarih egemen: Satır aralarında, II. Dünya Savaşı'ndaki ırksal temizlik, soğuk savaş, siyasal davalar, karmakarışık bir dünyanın bütün sarsıntıları yer alıyor. İnsan **saçma** bir evrende nasıl bir tutum benimsemeli? Başkaldırı mı, devrim mi? Yazınsal angajman mı, tanıklık mı, oyalanma mı?

Bu kitapta, yalnızca bir düşünürle karşılacağımızı sanıyorduk; oysa tüm kırılganlığıyla bir insanı keşfediyoruz.

ALBERT CAMUS

Defterler 2

Ocak 1942 - Mart 1951

ISBN 975-8607-55-3